FÖRSTA KILOMETERN UR MIN LEVNADS FILM

AV CARL A. BÄCKSTRÖM ÖVERSTELÖJTNANT.

Örebro Dagblads Tryckeri, 1929

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok från 1929 digitaliserades i januari 2018.

FÖRETAL.

Om någon av mina bekanta får ögonen på denna bok, kommer han säkerligen att utropa: "Har nu också han givit ut sina memoarer!" Samtidigt rannsakar han sig själv och tycker nog, att hans upplevelser äro långt intressantare och därför vida bättre lämpade för publicering än mina. Nå, jag förnekar långt ifrån, att det icke är möjligt, för att icke säga troligt, att så även kan vara förhållandet.

Många hålla före, att man för att giva ut sina memoarer måste ha upplevat någonting av särskilt intresse. Uppfattningen är utan tvivel fullt riktig.

Jag har därför mer än en gång dragit i tvivelsmål, om det verkligen skulle löna sig att låta min fullkomligt otränade pegas ställa upp till en sådan tävlan och på allvar vara med, då startflaggan faller. Men sedan totalisatorn införts — varvid man som bekant gjort den erfarenheten, att även en outsider någon gång lyckats bli väl placerad — vågar jag försöket. Måhända kunna dessa bilder ur vardagslivet ändock vara av ett visst intresse samt icke alldeles utan värde för bedömandet av flydda tider, människor av olika åldrar och samhällsklasser.

Med denna förhoppning framträder jag utan några som helst pretentioner att servera någonting märkvärdigt. Jag beder envar, som har lust att göra bekantskap med andra än denna världens stora, vända på bladet och taga del av vad en enkel truppofficer varit med om under ett sextioårigt, växlande liv.

Skulle denna kilometer ur min levnads film utfalla till allmänhetens belåtenhet, är det min avsikt att en annan gång rulla ytterligare någon kilometer.

FÖRFATTAREN. bredsjö herrgård.

MIN FÖDELSEORT.

Mina ögon blevo först bekanta med dagsljuset den 15 oktober 1866 i Hjulsjö församling av Örebro län på Bredsjö bruksegendom, där min far var disponent. Vi bodde dock ej länge där, ty redan då jag var sex år gammal, flyttade vi till Uttersberg i Västmanlands län. Min far hade tillsammans med några vänner inköpt bruksegendomen Uttersberg av baron Nie-roth och skulle i egenskap av disponent sköta densamma.

Mina minnen från åren på Bredsjö äro icke många. Det synes mig egendomligt, att ljudförnimmelserna äro de starkaste. Jag kan ännu i dag höra tröskverket samt gamle Korsgren, klockaren, då han hemma hos oss sjöng sina roliga visor.

Av detta kunde man ju möjligen draga den slutsatsen, att jag erhåilit musikalisk begåvning. Framtiden har

emellertid visat motsatsen, ty jag har varit blindpipa i t. o. m. "Helan går". Att någon sångprestation såsom:8

I Californien

Där himmelen är blå

Där näktergalar slå

Falieri — fallerallan lej. Tjo!

— första versen av en teknologvisa, som sjunges vid tersen — eller framförandet av Lambovisan kunde vid vissa tillfällen framkalla applåder, får huvudsakligen skrivas på driftkontot, ehuru dessa sångprestationer i ungdomsåren av mig bokfördes såsom en icke föraktlig tillgång.

Jag har blott en synbild i behåll från Bredsjö. Det är en lång rad harar hängande på stänger — bytet under några dagars jakt i dessa den tiden på vilt så rika trakter. Det var nog minnet av dessa harar, som längre fram drev mig ut i skogen, ehuru jag aldrig kom hem med något "harspett", fastän skottlistan vissa år inte behövde skämmas för sig.

Med av andra uppfriskat minne erinrar jag mig skräddaren i Hjulsjö, som också brukade sy våra kläder, vanligen av hemmavävt tyg. Han var en lustig fyr och kom alltid med någon liten rolighet. En gång, när han var mycket upptagen och min far ville tinga honom till Bredsjö, svarade han:

"Måndag, tisdag kommer jag visst, onsdag, torsdag allra sist, kommer jag ej fredag eller lördag, kommer jag ej förr'n nästa vecka." BRUKSLIV I HEDSTRÖMMENS BERGSLAG PÅ 1880-TALET.

I HELG OCH SÖCKEN.

Hösten 1872 medförde flyttningen till Uttersberg. Den skedde per skjuts med inkvartering hos släkt och vänner, då nattlogis behövdes. Trots allt nytt, som kom för barnaögat under resan, var det endast begäret att se de nya vagnshästarna vid Uttersberg — ett par guldfuxar, Napo och Léon, med var sin vita framfot, om vilka min far talat —, som tog mitt unga sinne helt i anspråk. Stor var besvikelsen vid sista nattkvarteret, Ramsberg, att fuxarna icke voro där för att forsla oss till vårt nya hem. Ej heller följande dag gick mitt hopp i uppfyllelse, ty den sena framkomsten tili Uttersberg omöjliggjorde en visit i stallet, vilket framkallade gråt. Skadan togs dock igen tidigt påföljande morgon, då den gamla kusken Pettersson höll på att bli ihjälfrågad.

Uttersberg är beläget vid Hedströmmen, som där kallas Uttersbergsån och antagligen därför alltid benämndes ån och icke strömmen. Det ligger i Skinnskattebergs och Heds socknar, tre mil norr om Köping. Själva herrgården, ett tvåvåningshus med frontespis, uppfördes på 1830-talet och innehåller 22 rum och kök.

Hedströmmen visar sig vid Uttersberg till sin fördel genom sin stora vattenyta, mättad som den är av vattnet från sjön Nedre Vettern, varför den har anledning att pösa och göra sig bred. Längre söderut blir den smalare. Vid Skinnskatteberg, en mil norr om Uttersberg, erhåller den vatten från de norr om Skinnskatteberg belägna sjöarna Övre Vettern och Storsjön.IO

Främlingen, som första gången besöker Uttersberg, tycker kanske, att platsen verkar dyster. Den stora vik med gran- och tallbevuxna stränder, som Hedströmmen bildar här, bidrager nog till intrycket. Jag tror dock icke, att barnasinnet fann det dystert.

Då jag som sexåring kom dit, tyckte jag, att allting var så stort emot Bredsjö: byggnaden, vattnet, skogarna, utsikten och mycket annat. På Uttersberg hade jag mitt hem åren 1872—92

uttersberg med järnvägsstationen.

samt vistades där under ferierna, vilka på 80-talet varade minst fyra månader varje år.

Jag antager, att alla pojkar, som ha den stora förmånen få bo på landet under sina ferier, erhålla ungefär liknande erfarenheter av lantlivet. Det blir samma lekar, nöjen och upptåg med möjligen någon mindre variation. Genomsnittspojkens första okynne är rökning. I min ungdom lågo de flesta cigarretterna kvar i sina respektiva

tillverkningsländer, varför vi aldrig smakade dem utan nöjde oss med en smal rotting. Men därifrån var ej långt till den absolut förbjudna cigarren. Genomsnittspojken rider hästarna i vall om kvällarna med pappas tillstånd och hämtar dem 0111 morgnarna utan pappas vetskap med till-II

hjälp av den alltid välvilliga stallpojken, som vid fyratiden på morgonen försiktigt knackar på fönsterrutan. Genomsnittspojken åker skridsko olovandes på nattgammal is och smiter ut om kvällarna, då överläppen börjar fjuna sig, för att deltaga i äldre kamraters nattliga orgier. Och han gör mycket mer! Vilken som helst kan här fylla i, om han har lust!

Uttersberg tillhörde de s. k. små bruken, vilka av många anledningar voro dömda att gå under, som de även gjorde, det ena efter det andra.

Till Uttersbergs bruk hörde fyra vid Flodhammar belägna stångjärnshammare, som slogo dag och natt utom söndagsdygnet. Man blev så van vid deras slag, att man vaknade på natten, när de av någon tillfällighet stannade. Bruket ägde även en masugn, uppförd 1875 vid Östanfors, och såg samt gruvor, lantbruk och stora skogar. Där fälldes timmer och kolades varenda vinter. Dit kommo sjungande värmlänningar, vilka i hur djup snö som helst forslade fram tjocka timmerstockar på lass så höga, att bruksfolket gjorde stora ögon, då de sågo dem. Malm och kol kommo i långa foror från gruvorna och skogarna till den alltid hungriga masugnen. Där var ideligen möte på de smala vintervägarna, vilket gjorde, att man måste köra tandem, när två hästar sattes för släde eller ryss. Där uppe träffade man skogvaktare med jakthundar, som verkligen kunde driva, och i vattendragen fanns fisk, ehuru i ringa mängd, men framför allt kräftor. Brukets stall hade hästar, både för åk- och ridbruk, ladugården var väl besatt, ja, intet tycktes fattas.

Pojkar kunde omöjligen ha det bättre än mina bröder och jag under uppväxtåren. Därför känner jag mig så oändligt tacksam för ungdomsåren på Uttersberg. Med den frihet, som vi barn hade i hemmet, voro feriemånaderna en ständig källa till glädje och trevnad.

Sport idkades i stor utsträckning. En gymnastikgalge uppfördes. Vi hade linor, stänger, stegar och bommar samt en hopphäst, som ibland togs fram om kvällarna, då både bruksbokhållare och pojkar gjorde många hopp. Där boxades, fäkta-des med florett samt brottades dagligen. Även distanslöpningar12

företogos, ehuru jag nog var den enda, som försökte mig på halvmilen. Där övades smedspojkarna i exercis med trägevär och i gymnastik m. m. Med ett ord, det var idrott, som växte fram av sig själv. Den hade nog kurmat utvecklas bättre, om vi haft någon instruktör eller i brist därpå någon lektyr, som givit anvisning om huru idrotten lämpligen bort ordnas. Pojkarna på tretton à femton år hade ingen erfarenhet om träningens rätta bedrivande.

Brukets arbetarungdom, som deltagit i idrotten, blev av vällingklockan så småningom kallad till arbete för egen utkomst. Det idrottsliga inslaget hos dem försvann, kanhända dock mest beroende på att intresset slappnade hos oss ledare, vilka vid mera framskriden ålder började ägna sig åt det, som gav dem större glädje, nämligen ridning och framför allt jakt. Sedan tillstånd att bära skjutvapen erhållits, vistades man i skogen både dagar och nätter.

Ständigt främmande gjorde livet dessutom omväxlande. Man kan dock ej säga, att där levdes högt. Snarare motsatsen. Det var enkel husmanskost, som i vardagslag serverades, varmed alla voro belåtna. Men då Hedströmspatronerna voro inviterade, var det dock alltid på festmiddagar. De togo likväl ej några överväldigande proportioner.

Emellan jul och nyår hade vi alltid ett stort julkalas, till vilket samtliga grannfamiljer voro inbjudna. Omkring hundra gäster kunde komma, av vilka ett tjugutal låg kvar över natten. Ofta vaknade många av dessa litet för tidigt på morgonen av ett kuckeliku, som vi pojkar hade smusslat in i kakelugnen eller garderoben, men det blev lika roligt ändå.

Till julkalaset var man bjuden kl. 6 em. samt kom i frack. Det började med kaffe och dopp. Sedan detta var överstökat, vidtog dansen i matsalen, som var helt utröjd. Musiken utfördes dels av brukets musikkår och dels å piano samt fiol. I regel var det någon av de inbjudna, som spelade piano samt vårt allt i allom, "Snickar-August",

som skötte fiolen. Valsmelodier hade han många. Skada, att ingen brytt sig om att uppteckna hans danslåtar. Snickar-August var en tusenkonstnär, för vil-13

ken ingenting var främmande. Han visste råd för allting och var ytterligt händig. Allt kunde han laga, både möbler och klockor. Han blev till sist oumbärlig. Som finsnickare kunde han taga upp tävlan med vilken storstadssnickare som helst. Han var givetvis ett litet geni, värd ett bättre öde än honom blev beskärt. Snickare-August hade följt med från Bredsjö.

Vi hade även en annan som flyttade med till Uttersberg, nämligen Carl Andersson, vilken blev faktor vid Östanfors. Han

snickar-august. faktor carl andersson.

hade där hand om kontoret och masugnen samt övriga arbeten. Andersson var med rätta högt skattad av bruksledningen för sin stora duglighet och sitt klara förstånd.

Man dansade då för tiden i Bergslagen franqaise, vals, polka, hambopolska och schottis. Byffé var anordnad på ett par ställen i våningen. Den bestod av bischoff, mandelmjölk, punsch, konjak, vichyvatten, äpplen, päron, russin och mandel, valnötter, konfekt m. m. Bischoffen frambars i stora indiska bålar eller i soppterriner, ur vilka den med en lång slev slogs i glasen. Sköljkoppar med vatten för glasens rengöring stodo här och där på borden. Rökte gjorde man då för tiden icke14

annat än i herrarnas rum samt i korridorer. Cigarretter funnos icke.

Det dansades med liv och lust till kl. 10, då matsalen utrymdes och vädrades för att ordnas till supén. Den bestod av ett ganska rikligt smörgåsbord med brännvin, fisk, kött och efterrätt. Man drack Arboga-öl, hembryggt julöl och svagdricka. Till efterrätten serverades sherry. "Per Mattsa"-silver-bägaren firade här sina bästa dagar. Efter supén bjöds kaffe, konjak och punsch. Så fort supén var överstökad, började dansen igen. Den fortsatte med om möjligt ännu större fart, då alla de, som förut spelat kort, stötte till. Vid ett-tiden var det slut, ty de flesta hade lång väg hem.

I regel var det mycket livat och muntert på dessa notvarp. Glädjen stod alltid högt i tak. Någon onykterhet förekom icke på dessa julbjudningar. Var det någon ungdom, som fått litet för mycket till bästa, fördes han omärkligt till något rum och förankrades. Nattgästerna blevo kvar två à tre dagar. Då dansades det varje kväll samt även före middagarna. Man var således långt före sin tid! Våra långväga gäster voro familjerna Eriksson på Ramsbergs Bruk, Berglund på Ramshyttan med sina många flickor, Törnblom på Liljendahl samt Carlborg på Baggå. Det var en tre mil till dessa ställen. Sedan var det vår tur att gästa dessa familjer några dagar under jullovet, vadan feriedagarna alltför hastigt försvunno.

Uttersberg var då ändstation för Köping—Uttersbergs-banan. Jag tror icke, att det var många resenärer, som reste på denna järnväg, utan att komma upp till oss, ty Uttersberg var känt för sin gästfrihet liksom för övrigt alla hem i Bergslagen. Vi barn kommo ibland hem med kamrater, som ofta blevo kvar i veckor. Men någon ständig gäst hade vi ej. Tidtals kom dock en f. d. brukspatron, vilken för var gång stannade tre veckor. Stilla och försynt som han var, gjorde han ingen för när. Man endast beklagade honom.

Under 80-talet kom en ny stationsinspektor till Uttersberg. Hans hustru hade i tidigare år varit aktris. Om det var hon elkr någon annan, som gav impulsen till att spela teater, kan jagI5

icke säga. Faktum var emellertid, att vi under flera år framåt uppförde teaterpjäser varje år med stinsens fru som regissör. Hon var utmärkt både som sådan och som agerande på scenen. Helst tog hon en monolog, då nog ingen av oss ansågs vara henne värdig som motspelare. Till mig, som en gång hade första älskarrollen i en pjäs, sade hon: "Herr Carl skall spela, som om han verkligen ville ha en kyss och icke så där lamt, ty det duger ej". Det blev bättre!

I pjäserna deltogo våra bruksherrar med stort nöje. Det blev ett behagligt avbrott i deras liv. Inbjudna grannar visade sin erkänsla genom blommor och starka applåder, som dånade genom hela magasinsbyggnaden, där en

halv botten upplåtits till teater. Allas vår Snickar-August hade iordningställt det hela, som gott kunde taga upp tävlan med vilken mindre landsortsteater som helst i fråga om inredningen. Men så dog stations-inspektoren och med honom försvann även konsten från våra trakter, ty hans änka flyttade till annan ort.

Jag tar för givet, att mina bröders och mitt liv och leverne var likt alla andra lantpojkars. Professor Wising, som en gång gästade Uttersberg under en sommar, framhöll dock för min mor, efter en promenad med oss, att vi pojkar varit i dödsfara nästan hela tiden. Det var Stockholmsprofessorns sätt att bedöma lantpojkens upptåg, som antagligen gjordes mera vilda vid åsynen av professorns visade oro.

Att vi pojkar voro ute på äventyr med hästar, säger sig självt, då vi nästan dagligen körde eller redo. Vi hade en sommar av vår far erhållit en tre-årig gudbrandsdaling att rida på. Hemkomna från skolan togo vi genast ur stallet den fullkomligt odresserade hästen. En filt lades på ryggen, och så redo vi i tur och ordning, medan hästen leddes av stalldrängen. När jag fick sitta upp, bad jag drängen släppa tyglarna. Så skrittade jag en stund, då plötsligt hästen, skrämd av någonting, skenade hem till stallet och på vägen dit slungade av den en häst för första gången i sitt liv grenslande ungdomen om sju år. Hästens ena bakfot hade emellertid vid fallet tagit bort en del av köttet på mitt högra underben, så att benpipan låg bar.i6

Brukets läkare i Skinnskatteberg, den på sin tid i Uppsala beryktade "Tjasse", eftersändes. Han var hemma många gånger, men som varken han eller en från Köping kallad läkare kunde få bukt med såret, eftersände min fader en klok gumma, "Starbo-Greta", som bodde mot gränsen till Dalarna. Hon lyckades på en ganska kort tid läka såret med sitt Stanbo-plåster.

Ett annat äventyr var det, då både jag och ett halvblodsto höllo på att sätta livet till. Jag kom åkande med henne ned till stationen, just som tåget kom inrusande. Märren blev rädd, stegrade sig ett par gånger, gick slutligen över i skacklorna, gjorde sig fri från sel- och remtyg, sedan åkdonet vält, samt skenade in i smedjan, som låg i stationens närhet. Smederna blevo förskräckta, då de fingo se en häst komma inspringande i smedjan, samt löpte ut. Då jag strax efteråt kom in fick jag se en smed rusa fram med en slägga i hand för att som det syntes mig giva stoet ett dråpslag i huvudet. Jag rusade fram, grep honom i axeln samt skrek: "Men vad i Herrans namn skall Sundell göra, ser han icke, att det är en häst?" "Åh kors, jag trodde", sade han, "att det var Hin håle, som kom infarandes i smedjan genom dörren däruppe, och därför tänkte jag, att jag skulle ge'n ett nyp."

Hästmaterielet på bruket var huvudsakligen norskt. Bruket inköpte av rvttmästar Burén, Falkenå, en mycket vacker, premierad mörkbrun norsk hingst, som under många år lämnade en god avkomma. Som den första hästuppsättningen till stor del var norsk, inköpt på en hästmarknad i Filipstad, blev här så småningom en fullkomligt norsk uppfödning, vilken visade sig vara mycket ändamålsenlig för Bergslagen. De efter Falkenå-hingsten fallna hästarna passade både för jord- och skogsbruket samt voro mycket snälla att köra. De mest snabbfotade användes till åkbruk. Avstånden i Bergslagen voro stora. Man hade därför behov av raska hästar, då man icke ville sova bort sin tid på landsvägarna. En tremilsfärd efter hästar ansågs där ej vara någonting att tala om. Närheten till Strömsholm gjorde att stallet under årens lopp fick några halvblodshästar, som dock i stort sett ej visade sig lämpliga varken för åk- eller körbruk. Dessa17

hästar blevo i allmänhet för små och spinkiga att sätta för plog eller droska. Men för ett lätt åkdon var det ett nöje att köra dem.

Julen var som över allt en glädjens tid. Förberedelserna härtill voro stora. Det slaktades och bakades i oändlighet. Var och en skulle julafton ha en stor vetebulle, en saffranskrans jämte en stor pepparkàkshare eller -tupp, vilket allt låg på ett särskilt bord. Alla familjemedlemmarna voro likställda därvidlag. Julklappsutdelningen tillgår nog olika i olika familjer. På Uttersberg kommo, sedan té intagits vid sextiden och granen tänts, två till julgubbar med utåtvända sjubbskinnspälsar klädda jungfrur in i matsalen med klädkorgar, i vilka julklapparna lågo. I salen voro samtliga, även tjänstepersonalen, samlade. För att annonsera julgubbarnas ankomst ringdes i den stora klockan, som användes att kalla samtliga till måltiderna. Det var ett dån och ett väsen, som mången gång skrämde de yngsta telningarna till gråt. Husfadern delade ut gåvorna, därvid uppläsande eventuella verser. Sedan julklappsutdelningen slutat, paketen öppnats samt matsalen blivit någotsånär fri från papper, läste min mor en

kort julbetraktelse, varefter supén intogs. Ganska tidigt gick man till sängs, emedan man nästa morgon skulle till julottan. Färden dit tog en timma. Som familjen var talrik, och alla ville till julottan, blev det ofta nog ett litet slädparti om sex till sju slädar. Egendomligt nog använde vi icke bloss vid denna julottefärd i mörker. Ej heller kan jag erinra mig, att många i socken kommo åkande med bloss, ehuru sådana på sina håll dock användes i Bergslagen. Överallt, där man färdades fram, lyste ljus i alla fönster. Vid Skinnskatteberg med dess många byggnader mötte ett riktigt ljushav. Denna festliga anblick har för alltid inpräglat sig i mitt minne. Kyrkan var rikt upplyst men mycket kall. Man åhörde därför predikan väl inbonad i tjocka pälsar, vilket tillät en stilla slummer utan att det märktes.

Vid tiotiden var man åter hemma. Juldagen tillbringades i all stillhet. Annandagen var given jaktdag. Var väderleken gynnsam, släpptes stövarna. Var det för kallt för hundarna att kunna driva, som nog i de flesta fall var händelsen, reste man 2i8

upp till skogvaktar Österberg i Åmmesbo, där det sköts orre för bulvan. 1 regel lämnade jakten ett mycket gott byte, emedan det fanns rikligt med fågel, och terrängen var mycket lämplig för sådan jakt. Efter slutad jakt blevo samtliga jägare av Österberg bjudna på en konjak, vilken alltid dracks i hans lilla kammare, varvid han som värd hade ett osökt tillfälle att dra en mångfald väl kryddade jakthistorier.

En av mina bröder skulle 1890 resa till Argentina, varför min far engagerade en lärare i spanska vid namn Schön. Vid denna tid var det ganska många bruksbokhållare från Bergslagen, som reste till Sydamerika. Man hade fått för sig, att man i den främmande världsdelen skulle kunna skära guld med täljkniv. Reslusten ligger ju oss svenskar i blodet. En verklig res-epidemi rasade då häruppe. Någon verklig god ställning tror jag icke någon av dessa bergslagsungdomar förskaffade sig därute. En del gingo under, en del kommo tillbaka till fosterlandet med reducerade framtidsutsikter.

Den spanske läraren Schön var omkring 50 år gammal. Han hade aldrig varit på livets solsida. Umbäranden av alla slag förbittrade till sist så hans liv, att han självmant gick bort. De månader, som han vistades på Uttersberg, visade han dock ett mycket glatt lynne samt deltog i familjelivet.

Min regementskamrat Evers och jag kommo hem efter ett möte samt ämnade göra en ridtur norrut, då vi på Uttersberg gjorde Schöns bekantskap. Som min kamrat varit i Frankrike under vintern, började Schön, vilken var ett fullkomligt språk-geni, genast tala franska med honom, varmed han också fortsatte under den tid vi voro tillsammans.

Vid första kvällen blev det som vanligt efter supén kägelslagning och punsch. När Schön fick höra talas om vår blivande ridtur, blev han intresserad samt föreslog, att vi tre redan på kvällen skulle göra en liten utflykt till häst. Jag gav order om att sadla tre hästar, vilka också kommo fram, varpå vi — Schön under synbar ansträngning och med hjälp av kusken — grenslade våra djur. Vi skrittade med Schön mellan oss, stigbygel vid stigbygel, enär det såg ut, som Schön aldrig förut setat19

på en häst. Efter en stunds skritt, föreslog han trav, vilken också togs. Det blev vanskligt, ty Schön satt minst av allt på sin häst. Så blev det skritt igen en längre stund, varefter Schön nämnde, att han önskade galoppera, ty "enligt romanerna sitter man då som i en gunga". A la bonheur, vi satte hästarna i galopp, där han verkligen hade lättare hålla sig kvar på hästryggen än i traven, men i alla fall var han ena stunden hos Evers och den andra hos mig. Efter några minuter syntes Schön, som under hela ridturen konverserat på franska, ha fått nog av sin gunga, varför vi togo skritt och fortsatte därmed ända till hemmet. Schön var den mest kallblodige karl, som jag sett i mitt liv. Utan någon som helst nervositet och med den lugnaste min i världen satt han, ehuru han aldrig förut ridit, upp i sadeln och yttrade även i de mest prekära situationer icke ett ord eller gjorde en åtbörd, vilken kunde tyda på, att han kände sig obehagligt berörd.

Några dagar efteråt startade Evers och jag på vår ridtur norrut. Vi lämnade Uttersberg tidigt en morgon samt kommo fram till Fagersta lagom för att sätta oss till middagsbordet hos den mycket urbane brukspatron Aspelin. Efter middagen fortsatte vi till Spännarhyttan, där vi lågo över natten. Dagen därpå redo vi till Avesta, där

middag intogs hos brukspatron Cornelius, som hade en större bjudning för släkt och vänner. Två av sönerna Cornelius sadlade morgonen därpå sina hästar samt redo med till H., där Evers och jag inviterade dem på middag. Efter den spelades ett parti käglor, varefter herrarna Cornelius befallde våra kägelresarpojkar att skrika och föra väsen så mycket de orkade. Förvånade frågade vi efter orsaken, då en av dem sade: "Det är endast för att få hit ordningens upp-rätthållare, som gärna önskar sig ett glas punsch".

Mycket riktigt! Inom en kvart anlände han också. I lagens namn förbjöd han det av pojkarna utförda larmet men icke den av oss serverade punschen, som han under aftonens lopp lät sig väl smaka. Vid elvatiden började det skymma, där vi sutto i en berså i trädgården, dock icke mera än att den inbjudne med sina Argus-ögon upptäckte i ingången till hotellets trädgård en20

kvinnsperson. Han bleknade till så mycket, som den röda färgen tillät, samt sade efter en förnämlig svordom: "Käringen kommer, vad f—n ska' jag göra?" Jag föreslog, att han skulle krypa under bordet, över vilket låg en mycket lång och skylande duk.

Risum teneatis amici! Ordningens upprätthållare i samhället kröp verkligen under bordet, medan jag gick emot det mycket manhaftiga fruntimret samt frågade henne artigt, varmed jag kunde stå till tjänst. Hon sporde: "Är min man här?", varvid jag svarade: "Jag vet icke vem eder man är, men i alla händelser kan ni se, att han icke sitter här vid bordet." Tackande för svaret, tillade hon: "Nej, jag ser det. Jag får väl lov söka honom någon annan stans, fastän man sagt, att han skulle vara här hos herrarna." Och så gick hon. Vi fingo upp vår man på stolen igen samt fortsatte med glasexercisen. Längre fram på natten, då han och jag togo oss en promenad, stötte vi helt oförmodat ihop med den äkta hälften, som ögonblickligen sprang på den i hennes tycke nog mindre äkta andra hälften, tog den i armen samt lät mina hastigt retirerande öron endast uppfatta: "Nu har jag dig." Tidigt påföljande morgon redo bröderna Cornelius hem, medan vi slogo in på vägen mot Borlänge.

Ett engelskt turistsällskap, bestående av en herre och två damer, hade tagit samma nattkvarter som vi i Borlänge och i Falun, dit vi sedermera redo. När vi så träffade engelsmännen återigen på gästgivargården i Leksand, började vi smått 'känna oss bekanta, varför Evers och jag frågade herrn, om han ville dricka ett glas punsch med oss. Han tackade genast ja samt placerades mellan oss i en liten berså. Jag satt på hans högra sida, där vi hade vårt medförda punschlager i en ishink, vadan jag blev den, som fick sköta serveringen.

Engelsmannen läppjade till en början försiktigt på punschen, men efter en halv timma hade han avancerat så långt, att han skulle kunnat taga punschgraden och t. o. m. erhålla ett non sine, om det varit fråga om examen i punschdrickning. Vi varnade honom förgäves för den söta drycken, men han ville bara tentera till högre betyg. Slutligen blev han fullkomligt vim-21

melkantig samt måste framåt tiotiden gå in och lägga sig, vilket också vi gjorde, enär vi påföljande morgon, som var söndag, skulle ut och se kyrkbåtarnas ankomst. Kl. ii på kvällen vaknade emellertid hela gästgivargården upp av vilda stönanden, spring i dörrar m. m. De engelska damerna fordrade, att en läkare omedelbart skulle efterskickas, emedan mannen var dödssjuk. Doktorn anlände även under natten. Han hade ingen svårighet med diagnosen.

På morgonen vid stranden återsågo vi vår vän. Han såg mera död än levande ut. Vi utbytte hälsningar, varvid han gick emot oss och tog Evers under armen. Under det han kastade ett mycket föraktligt för att icke säga fientligt öga på mig, förde han Evers fram till damerna, presenterade honom, samtidigt som han sade till dem, pekande på mig: "Det var den där, som slog i. mitt glas." Det gjorde mig ju ingenting, men nog tyckte jag, att det var skamligt, att Evers med ett visst flin höll med honom.

Vi stannade några dagar i Leksand, då ett telegram anlände till Evers. Det tvingade honom till plötslig hemresa. Emedan det var brådskande, beslöto vi att delvis genom skogarna rida direkt på Grangärde. Det var att följa gångstigar från Mock-f järds kapell till Nyhammar, norr om Grangärde. Någon annan karta än 1/400000 fanns icke. Vi fingo fråga oss fram. På ett ställe, där folket var samlat till dans, var en karl vänlig nog att följa oss y.\ mil, så att vi icke skulle komma vilse vid ett par vägkorsningar. Vid den sista lämnade han oss, sägande: "Långt

därborta träffa ni på en sjö, som heter Tansen, den är Yi mil lång, följ dess högra strand och tag sedan av till vänster."

Vi togo hans råd ad notam samt funno vid slutet av sjön en fäbovall. Som det började bli mörkt, beslöto vi övernatta. Hästarna avsadlades samt släpptes på bete, varefter vi bultade på fäbostugans dörr. En kulla öppnade, fick höra vårt ärende samt undfägnade oss med allt, vad hon hade i matväg. Hon hade aldrig förut sett ridstövlar eller sporrar, trodde att vi voro mycket förnämliga herrar och frågade till sist, om vi voro prinsar! Fäbostugan ställde hon till vårt förfogande. Själv gick22

hon och lade sig i en lada med löfte att väcka oss kl. 4, då hon gav oss frukost. Kullan följde oss sedan ett stycke och lämnade upplysning om vägen till Grangärde, dit vi ankommo frampå dagen. Där intogo vi lunch, lade oss ett par timmar till sängs samt startade sedan på landsvägar mot Uttersberg, varvid vi passerade Ludvika, Malingsbo, Baggå och Skinnskatteberg. Kl. 6 på morgonen voro vi hemma. Två timmar efteråt satt Evers på tåget.

Turen Leksand—Uttersberg var väl icke ett så dåligt resultat av ett par infanterister år 1890? 200 kilometer på två dygn, 20 på delvis obanade vägar. Fågelvägen Leksand—Uttersberg är 120 kilometer. Våra hästar voro vid framkomsten liksom vi något trötta, men för övrigt i god kondition. De fingo vila sig en dag. Det var allt. Det var ingen hemma, som tyckte, att turen Leksand—Uttersberg var någonting märkvärdigt.

TJÄNSTEMÄN OCH TJÄNARE.

På de mindre bergslagsbruken, vilka ej hade förvaltar-bostäder med kök, intogo alla brukstjänstemännen sina måltider hos disponenten eller, som han kallades, brukspatron.

Disponentens närmaste man kallades inspektören, i dagligt tal "spektor'n", vid högtidligare tillfällen bruksförvaltaren; de övriga gingo under benämningen bokhållare. Av dessa svarade en för bokföringen och den eller de övriga för hyttan, sågen och smidet; den sistnämnda bar titel smidesmästare. Under en lång följd av år tjänstgjorde på Uttersberg August Öhrn som smidesmästare. Han hade arbetat sig upp från enkel smed. Hans minne är omgärdat av redligt arbete, stor arbetsförmåga och ytterlig noggrannhet.

Bruksherrarna kommo i allmänhet från goda hem. De hade gått igenom en del klasser i elementarläroverken men av en eller annan anledning slutat skolan. De unga brukstjänstemännens liv kommo att gestalta sig mycket olika. För en energisk, in-23

telligent och skötsam bruksbokhållare fanns alltid möjlighet att avancera på bruksbanan och så småningom slå sig fram till en god ställning. Många av våra mest framstående brukskarlar ha tidigt slutat skolan och sedan kastat sig ut i det praktiska livet. Men icke alla ha nått toppen. Många ha kvarstannat i mer eller mindre obetydliga befattningar. Till den lägsta kategorien av bruksbokhållare räknar jag dem, vilka stannade som 'bokförare hela sitt liv. De framåtsträvandes närmaste mål var Falu eller Filipstads bergsskola. Detta tog ett år, gav anseende och bättre inkomster. Man erhöll titel ingeniör och gick före bokhållaren fram till smörgåsbordet. Efter några års tjänst som ingeniör — i regel vid olika bruk — fick man plats som inspektor, varvid man med förkärlek sökte få sådana platser, som medgåvo en att sätta eget bo. Hjärtat klappade alltid mycket varmt i varje bruksbokhållares bröst!

Bruksdisponenten hade vanligen i sitt hus en guvernant för sina barn samt ofta nog en fröken, som gick frun till handa. Det var ungt folk. Många bruksbokhållare hade knappast brynt rakkniven mer än några år. Tacka Gud för att det tog eld! Därom skulle kunna skrivas romaner. Många kärlekseder sväva säkerligen ännu över bruksbackarna och vänta förgäves på att bli infriade! Men några blevo det.

Bruksbokhållarna voro i allmänhet mycket hyggligt och väl-uppfostrat folk. Därför blevo de alltid upptagna som familjemedlemmar samt medbjudna till grannarna och i synnerhet till sådana, som hade ungdom eller behövde dansörer. De hade sin bostad på brukskontoren samt disponerade var sitt möblerade rum, inspektören två. Så var det vid de mindre bruken. Vid de

större satte bruksledningen upp hotell, där de ogifta och de, som icke hade egna hushåll, fingo intaga sina måltider. Vid de mindre bruken åto bokhållarna som ovan nämnts antingen hos disponenten eller hos den gifta bruksförvaltaren. Det kunde ju icke löna sig att sätta hushåll för ett par tjänstemän.

Måltidstimmarna på bruken voro på åttio-talet: frukost kl. 9 med smörgåsbord, varmrätt, mjölk och kaffe, middag kl. 2 med smörgåsbord, brännvin, två rätter mat, sön- och helgdagar tre samt hemmabryggt svagdricka, kaffe med dopp kl. 5 — på sommaren saft och vatten —, kvällsmål kl. 8 med smörgåsbord och varmrätt. Omedelbart efter varje måltid bockade sig bruksbokhållarna, tackade för maten samt försvunno, såframt de icke blevo ombedda att stanna kvar. Det hände i regel på sommarkvällarna, då det spelades crocket, kastades ring eller klot, lektes springlekar eller slogs käglor, vilket var mycket omtyckt i Bergslagen på denna tid. Kägelbanan vid Uttersberg låg nere vid vattnet. Den var icke övertäckt, vilket gjorde, att själva banan nästan för varje dag var olika. Det fordrades därför både kraft och stor skicklighet att där prestera vackra slag. Nästan aldrig spelades vid kägelslagningen om andra pengar än s. k. resarpengar, vilka gingo till resar-smedspojkarna. Rätt så ofta serverades då hemmabryggd punsch i en berså, varvid bataljonerna honorerades med hurrarop och skålar.

Ett otvunget och glatt liv rådde. Sällan märktes någon osämja bland bruksbokhållarna vid Uttersberg under de 20 år, som jag vistades där. Det är någonting visst med bergslagsfolket. Det har i allmänhet ett gladare lynne än andra, ser icke så allvarligt på säker och ting som slättbon och lägger icke livets motigheter så hårt på sinnet. Jag har endast glada och angenäma minnen från samvaron med våra bruksherrar, av vilka ett par ha blivit mina vänner för livet. Med glädje deltog man i deras fester på kontoret, vilka nog ibland kunde antaga groteska former.

Deras dryckesvaror voro konjak och punsch. Så länge någonting fanns kvar, gjorde sig strupen påmind. Det kunde nog hända, att det de dagarna, då färden ställdes till gästgivar-25

gården, som låg ett litet stycke från herrgården, var litet si och så med nykterheten. På denna gästgivargård höllos de s. k. stybbskrivarfesterna — jag var aldrig med på någon sådan — då samtliga brukstjänstemän utefter hela Hedströmmen voro kallade. Det lär ha gått mycket hett till vid dessa tillställningar, som med början kl. 5 en lördagsafton ibland kunde sluta först på måndagsmorgonen. Man berättar, att vid ett sådant tillfälle en inspektor vid ett av de närliggande bruken en måndagsmorgon sågs körande av och an på järnvägsspåret frågande efter vägen till sitt hem.

Hos dessa brukstjänstemän stod vid samkvämen visan högt i kurs. Man kunde sjunga natten lång. Jag minnes speciellt en bokhållare, som vi kallade "Svante". Han var i vardagslag tyst och fåordig, men efter några glas blev han förändrad och sjöng hela natten den ena visan efter den andra. Repertoiren var storartad, minnet icke sämre. Det är sannerligen skada, att dessa visor ej upptecknats. I visböckerna finnas de icke och skulle kanhända ej nu få tillträde där, om de kommo och knackade på. Men roliga voro de. En och annan tangerade kanhända oanständighetens gräns.

Till dessa stybbskrivarfester voro i regel Bomans flickor inbjudna. Det var huvudsakligen knack, som spelades. Men även killeleken började nog att ställa till litet oreda i plånböckerna, ehuru det icke gärna rörde sig om några större belopp. De små lönerna jämte svårigheten att skaffa pengar satte sin hämsko på spelet, där det alltid spelades kontant. Lappsystemet, då man skrev: "God för .... kr." och sitt namn under, sedan sista sedeln vandrat till en annans plånbok, kände man icke till i Bergslagen.

Vid sådana tillfällen konsumerades en del våtvaror på gästgivargården, som icke hade utskänkning, varför arrangörerna svarade för det "löpande" under festen. Men det var ingenting emot den gästfrihet, som utövades mot "grannas" bokhållare, då de kommo på besök.

Många roliga episoder ha utspelats på dessa brukskontor. Därifrån skulle nog kunna berättas en del komiska poänger,26.

dock huvudsakligen i förening med Bacchus, som ofta deltog och förde ordet.

I Bergslagen fanns det en tjänsteman, som efter vissa glas punsch icke kunde tala som en vanlig människa utan uttalade orden bakfram. I detta hade han nått en sådan färdighet, att han ogenerat kunde hålla på därmed huru länge som helst. Men hans tunga måste smörjas, innan han kom i trance. En gång höll det på att gå olyckligt för honom. Efter att med vanlig bravur ha framsagt sitt: "Gaj rakcat rof dog gnirätröf" (jag tackar för god förtäring), tog han adjö samt .gick endast iklädd tunn överrock i den smällkalla vintern till sitt tio minuter därifrån belägna hem. Då han ej kom dit på utsatt tid, sändes bud från hemmet till brukskonto.ret med förfrågan, om han var kvar. Lyktor anskaffades. Ungefär ioo meter från kontoret anträffades den bakframtalande i en djup snödriva, oförmögen att kunna reda sig. Det blev lunginflammation och några veckor i sängen. I ljusa sommarnätter skjutsades han ibland hem i skottkärra.

Många av våra bruksherrar voro roade av jakt samt höllo sig ibland med egna hundar. Söndagarna voro de ju fria från arbete och hunno dessutom många gånger ut på morgnarna före sina göromål, då jaktmarker funnos i kontorets.närhet. Då tiden för älgjakten kom, gingo alla ut i skogen. Jag vet icke varför, men det var väl någonting särskilt fascinerande med den. Måhända låg det i den storartade mätsäcken! Jag kan icke erinra mig, att någon av dem lyckades skjuta en enda älg. Men med på älgjakterna skulle de vara,, oaktat jakterna voro mycket tröttsamma, och de själva ingen träning hade. Man sköt för drivande hund. Då gällde det minsann att vara med drevet. Jag misstänker, att, när det blev ståndskall, skogvaktaren, rädd om sin förtjänst, icke tillät någon annan att smyga sig fram på älgen för att lossa skott. Bokhållarna blevo väl också, då drevet var i gång, placerade på sådana pass, som hade minimal utsikt till skott. Mindre skjutkunniga, som många àv dem voro, hade de antagligen bommat, om de ens kommit sig för med att skjuta, ' vilket en gång hände vår andre skogvaktare, Karlsson. Denne27

skogvaktare var kommen söderifrån samt hade vid ankomsten till Uttersberg aldrig förut varken sett eller jagat älg. Sin skogsskola hade han gjort på Öland.

Vid Karlssons första älgjakt vid Uttersberg ställdes han ut på ett bra pass. Älgen gick rakt på honom, stannade 20 meter från honom, tittade länge på den fullkomligt obekante karlen samt vände, utan att Karlsson kunde komma sig för med att skjuta. Vid en harjakt några år efteråt sade Karlsson till mig, då vi passerade den platsen: "Här var det! Jag kunde absolut icke förmå mig att skjuta och jag hade ju aldrig förut sett en älg. Men Herre Gud, vad ovett jag fick."

Många kunna icke förmås att gå på älgjakt, sedan de en gång skjutit en älg. Det sårade djurets förebrående ögon sägs kunna lära en skytt att icke mera ägna sig åt en sådan jakt. Men bokhållarna fingo dock aldrig den lärdomen, och feta hushållerskor lagade vartenda år i ordning präktiga matsäckar, som alltid voro så rikligt tilltagna, att både bokhållarna och skogvaktarna fingo känning av dem, ehuru på olika sätt. Brännvinskonsumtionen under en vanlig harjakt i Bergslagen var i min ungdom storartad, ty det blev både "upptagare" och slaktsup. Vad skulle,den då icke bli, när skogarnas största villebråd jagades och fälldes?

Muntert hade bokhållarna säkerligen, där de lågo i kolkojorna vid stockeldarna och hörde på gamle skogvaktar Österberg, som ljög på gammalt jaktmanér. Men på morgonen på passet, då tinningarna bultade, strupen var torr och tungan som ett radergummi, var det nog mången bokhållare, vilken vid tanke på den sannolikt oundvikliga bommen, tyst bad för sig själv, om han icke låg och sov på någon undangömd plats i skogen: "Snälla älg, kom inte till mig, kom inte till mig!"

Den bönen erinrar mig om en klappjakt i Nerike år 1900, då jag hörde min granne, brukspatron O., för sig själv säga, sedan han en gång med en sten motat bort den första haren och nummer två kom fram: "Vad f-n har du nu här att göra igen ?"

De flesta av våra brukstjänstemän voro omtyckta av folket. Dock hade vi en "spektor", som hade idel fiender bland28

sina underhavande, ty han hade en kitslig tunga och använde käpp och piska vid lämpliga tillfällen. Hans stora framgång hos det täcka könet bidrog ej heller att öka hans popularitet. En tidig morgon hade jag med en av

skogvaktarna vid årorna lagt ut med ekstocken från land, då denne plötsligt skrek: "För Guds skull, Easse, ser du ej, att det är herr Carl!" Jag vände mig hastigt om i ekan och såg bakom en buske en karl med en bössa, riktad mot mig. En annan gång åkte jag hem sent en mörk kväll ensam i en kärra genom en tät skog, då plötsligt två karlar sprungo fram, fattade i tyglarna på hästen, som kom i vanlig landsvägstrav, och ropade med förställd röst: "Nu ska du få!" Det var icke tid säga: "Det är herr Carl", utan jag gav hästen, ett ystert halvblod, två ordentliga rapp med piskan, med påföljd att den reste sig, varvid karlarna släppte taget. Ett tredje rapp förde mig fortare hem än jag ville. Denne inspektor, som för övrigt var en mycket duglig man, blev till sist så hatad av folket, att han omöjligen kunde vara kvar vid bruket. När han reste, tordes han icke taga tåget utan for tidigt en morgon med häst norrut, utan att någon av folket fick veta tiden för hans avresa. Då hade säkerligen någonting inträffat.

En inspektor på ett mindre bruk erhöll en mycket mångsidig utbildning. Han fick ej stå främmande för någonting. Han hade hand om lantbruket, skogen, timmerdrivningarna, hyttan, gruvor, såg, stall, ladugårdar m. m. Uttersberg hade tre stora utgårdar, som inspektören måste se till, varför det var ett ständigt åkande för honom. En häst räckte knaippast till för alla dessa färder. Skogen sköttes i stort sett av en jägmästare, som kom ett par gånger om året för att bestämma, var det skulle huggas m. m., men dessa arbeten måste övervakas av inspektören, vilken fick en mycket lång arbetsdag.

Bruksbokhållarna hade i brukens närfiet i regel icke så många herrbekanta, med vilka de kunde idka umgänge. De levde rätt cå isolerade. På Uttersberg inskränkte det sig till umgänge med personalen vid järnvägsstationen samt två grosshandlare, d. v. s. handlande, som hade öppen bod, där allt kunde köpas. Av dessa var den ene bosatt vid Uttersberg och i dagligt29

tal kallad "Bo-Johan", den andre vid det tre kilometer därifrån belägna Snarhem. Han gick under smeknamnet "Stana". Snar-hemsgrosshandlaren satt oftast ensam i sin bod. Han var så innerligt tacksam, om någon kom och hälsade på honom, att han, då de besökande vännerna ville gå, i de mest bevekande ordalag alltid bad: "Nej, gå inte än, utan stana, stana", varför han helt sonika döptes till "Stana", vilket namn han fick behålla, så länge han levde.

Brukslivet var väl ungefär lika överallt i Bergslagen. På de bruk, där bruksherrarna intogo sina måltider på brukshushållen, rådde nog ett gladare liv. Som jag icke har någon personlig erfarenhet därom, kan jag ej fälla något omdöme. Men troligt är, att Bacchus, när han satt i högsätet en lördagskväll både slog glasen fulla och även tömde dem till sista droppen. De värsta historierna om bruksbokhållarnas liv stamma nog från dessa brukshotell. Jag erinrar mig en historia från Uddeholmsverken. En inbjuden bokhållare, som tagit sig för mycket till bästa, blev hemskickad med järnvägen som fraktgods med varubeteckningen "alkohol" samt inburen i godsfinkan och vid framkomsten utburen med övrigt gods samt inlagd på godsmagasinet. Huruvida godset avhämtades eller kunde transportera sig självt, förmäler ej historien.

Innan det blir för sent borde minnen och hågkomster från våra bruk upptecknas. De äro legio. Dröjer det för länge är fara värt att allt förbleknas och faller i glömskans hav. Järnkontoret eller annan institution torde kunna taga initiativet härtill.

På mat och dryck sparades aldrig. Här ett exempel på

bod-johan.3°

bergslags förplägning. Samma vinter, som jag avlade officersexamen, företog jag en åktur i kappsläde norrut samt gästade åtskilliga bruksherrgårdar. Jag kom då även till Earsbo bruk och anlände strax före middagen. Det var en förvaltare Dalman, som skötte bruket.. Han hade förut varit inspektor vid ett av bruken efter Hedströmmen samt gift sig med guvernanten på platsen — en av de infriade ederna!

Middagen bestod av smörgåsbord med två snapsar, två rätter mat och öl. Sedan kom kaffe med fyra sorters likör. Då dessa voro expedierade, sade värden "Nu sköljer vi ned rasket med en konjak". Som ock skedde. Därefter blev det en hastig visit i stall och ladugård för att hinna in till eftermiddagskaffet kl. y2 5, då punschen bars in. Kl. 6 serverades toddy, varefter bruksbokhållarna beordrades upp för att spela kort. Vi började med vira, varmed

vi höllo på tills kl. 8, då supén kom, bestående av smörgåsbord med helan och halvan, varmrätt med öl, kaffe med likörer, kanhända ej middagens mångfald, men dock i pluralis. Så punsch och toddy. Efter ett litet kort resonemang kommo kortlekarna fram. Man började med en försiktig vira för att under nattens timmar övergå till knack, fem- och enkorts-kille. De stackars 'bokhållarna sutto i otur hela tiden och måste ett par gånger låna pengar av förvaltaren. Emedan det var uttagsdag dagen därpå, och alla skulle vara tidigt uppe, ansåg förvaltaren, att det ej var skäl gå och lägga sig. Vi höllo därför på till dess vällingklockan ringde ut på morgonen. Samtliga gingo då till arbete utom jag, som gick till sängs för att stiga upp en och en halv timma efteråt till den kl. 8 serverade frukosten. Efter denna sade jag till om min häst, vilken jag tyckte såg förebrående på mig, samt reste vidare norrut.

Min nästa värd var brukspatron Nordlander på Hagge. Hos honom vistades hans svåger, min skol- och kurskamrat Erland Klingberg, för att utbildas till brukskarl, varför jag blev synnerligen väl omhuldad. Han hade flera rätter på bordet än förvaltaren samt dessutom ett glas starkt vin. Eikörerna funnos även där, men fingo refuseras. Jag stannade hos honom en vecka, varvid vi gästade granngårdar med liknande vanor. Sent3i

blev det alltid överallt samt vira, där jag som mindre sakkunnig fick betala lärpengar.

Även jag har en gång tillhört stybbskrivarnas skrå. Det var 1888. Utexaminerad från krigsskolan samma höst hade jag ingenting att göra, vadan jag insattes på brukskontoret samt fick till uppgift att bland annat sköta ett tjugutal jämtlandskor, som bruket inköpte genom ryttmästare Löthman i dåvarande Jämtlands häst jägarkårs reserv. Den övriga ladugårdsbesättningen utgjordes av den svart och vita s. k. herrgårdsrasen. Dessa kor voro visserligen stora och vackra men icke vidare högmjölkande. Jämtländskorna voro placerade på en utgård, Storängen, belägen en knapp halvmil från Uttersberg. Jag kan ej erinra mig, att vi blevo så synnerligen belåtna med dessa djur, vilka då och då inspekterades av ryttmästaren, som även anlände en gång under min regeringstid.

Ryttmästar Löthman var en mycket liten man, betydligt korpulent samt begåvad med ovanligt korta ben. Han tillhörde den typ människor, som man ibland finner i sydöstra Europas hörn, vilka förefalla ett par centimeter kortare, då de resa sig från sin sittplats, på grund av benens korthet. Då Löthman lämnade tjänsten, tillfrågades han, om han ville ha majors avsked, vartill han nekade. Förvånad frågade honom regementschefen efter orsaken. Ryttmästaren genmälde då, att folk möjligen kunde tro, att han varit på infanteriet. Det ville han icke utsätta sig för!

Nå, ryttmästaren kom alltså på inspektion. Jag skjutsade honom till utgården i en släde, där han tog bra plats, medan jag fick sitta på ett mycket märkvärdigt sätt på det som var över av sätet. Det var minsann icke mycket. Vi kommo emellertid fram till Storängen. Inspektionen utföll till belåtenhet. Inspektören befallde, att extra förplägnad skulle tilldelas korna på grund av dagens betydelse, vilket ock skedde. När vi skulle lämna utgården, passade jag på att sätta mig före ryttmästaren i släden, troende att bland militären livets vedermödor äro till för att delas. Och så åkte vi med mig mycket inramad och fastklämd. Då vi kommit ett stycke på väg, skyggade hästen, sprang32

över åt min sida, varvid släden kom med ena meden nästan ned i diket, dock utan att välta, emedan jag hastigt nog fått in hästen.

Här sutto vi nu; på mig hade jag Kungl. Jämtlands tyngste häst jägare, visserligen ryttmästare, men ändå. Jag bad honom stiga ur släden, men utan resultat. Jag bad vördsamt ryttmästar Löthman en gång till, men då blev han arg: "Förstår icke underlöjtnanten, att jag icke kan komma ur släden med mina ben. Men hur f—n kan man köra så förb—t illa."

Det var ingenting att göra, då icke någon av oss kunde röra sig. Ett försök att få hästen i gång hade givetvis resulterat i en stjälpning av släden. Det ville jag icke utsätta mig för efter ryttmästarens förebråelser. Enda räddningen var nu, att någon skulle komma på den ganska livligt trafikerade landsvägen. Men det dröjde. Till sist började jag tro, att jag icke blott hade Jämtland utan även hela Härjedalen på mina ben som började domna. Slutligen anlände några kolkörare. Med förenade ansträngningar lyckades de få släden upp på landsvägen.

Löthman steg ur och uppmanade mig göra detsamma för att frigöra släden från snö. Men då var det jag sade: "Förstår icke ryttmästaren, att jag nu icke kan komma ur släden med mina ben."

Under alla landsvägsfärder inträffade naturligtvis månget äventyr. Jag påminner mig ett, som utspelades en vinterkväll i närheten av länsmansbostället Laggarbo, mil från Uttersberg. En nästan klotrund bruksförvaltare kom åkande på landsvägen. Hans släde välte. Den i stor sjubbskinnspäls insvepte och med långt skärp omlindade förvaltaren rullade ur samt hamnade av en olycklig tillfällighet i en djup grop, som räckte honom över huvudet. Kusken letade sig i mörkret fram till gropen, men kunde naturligtvis ingenting göra för att få upp "Klotte", vilken bara svor och väste som en katt. Emedan länsmansbostället var i närheten, begav sig kusken dit och väckte länsmannen, som sedan berättade historien för mig. Länsmannen klädde på sig och följde med kusken till gropen. Det fanns ingen möjlighet att få upp "Klotte". Så blev länsmannen tvungen gå tillbaka, väcka upp drängen och ladugårdskarlen samt be-33

väpna sig med rep och hässjestänger. Först kastades repen ned samt fästades om förvaltaren. Men icke håller en vanlig oxtöm att ur en grop hala upp en 120 kilos bruksförvaltare! Repen brusto vid första försöket. Och då fanns ingen annan råd än att med hässjestänger bända upp förvaltaren ur gropen, vilket till slut under oerhörda ansträngningar också lyckades.

Bergslagsfolket i dessa trakter hörde ej till det mildare slaget. Då traktens beväring samlades vid Uttersberg för att med bantåg avgå till mötesplatsen Salbohed, kommo Skinn-skattebergsynglingarna tågande med en man i spetsen, som bar en lång stång, vid vilken var fastbunden en uppfälld kniv. Men de voro på sätt och vis berättigade därtill, ty de kallades ju för " Skinnsbergsknivar".

Vid beväringshämtningarna var det ett liv över all beskrivning. Gamle länsman Carlsten vågade egentligen icke säga någonting. I regel fick han mera ovett än han gav. Då han tyckte, att det gick för långt, satte han båda händerna i sidorna samt utbrast: "Jag tror icke, att ni vet, vem jag är", varpå svaret kom: "Åh, det är ju bara Carlsten i Laggarbo!" De mustiga ord, vilka dessa beväringar utslungade mot det kvinnliga element, som händelsevis var vid stationen, trotsa all beskrivning.

I Skinnskatteberg hade smederna en gång blivit osams med en del av skogsarbetarna med påföljd att dessa samlade sig en söndagskväll, då hamrarna i smedjan börjat gå. I ordnad trupp tågade skogsarbetarna till smedjan samt öppnade batalj mot smederna, som helt sonika drevos därifrån.

År 1883 hade min far låtit uppföra en dansbana vid Östanfors för att folket skulle få tillfälle att dansa på lördags- och söndagskvällar, då brukets musikkår spelade. Tyvärr dröjde det icke länge, förrän ryktet spred sig, att det började gå ganska vilt till vid dansbanan. En söndagsmorgon kom underrättelse, att en arbetare där blivit ihjälslagen. Två arbetare hade råkat i slagsmål. Knivarna kommo fram och användes. Den mest sårade sökte sig nedåt ån, antagligen för att tvätta blodet av sig. Den andre följde efter. Så började knivhuggningen igen, med

påföljd att båda kommo i vattnet. Där fortsattes striden. Två 334

gånger voro de under vattnet, kommo upp och gingo löst på varandra, till dess den ene gick till botten.

Vi hade en fiskare, som hette Broman. Det var en rå karl. En gång blev han ombedd ta livet av en katt. Det gjorde han ock i bagarstugan, där han så småningom slog ihjäl kattstackarn med en eldgaffel. Broman var ingen kräsmagad man. Han åt rävkött, när det var ont om sovel i hans antagligen då och då mycket magra skafferi.

smältarsmeder vid uttersberg.

Skogvaktare Österberg berättade, att det åts och söps väldeliga, då bönderna hade kalas, och att det då gällde kunna supa varandra under bordet. I regel avgick Österberg som segrare. Men "man måste vara full i f—n för att få dem under bordet", sade han. Österberg nämnde, att han till en början deltog i festen samt låtsades supa mycket och spelade smått full. Sedan gick han och lade sig samt sov ett par timmar för att längre fram på natten uppstå igen. Därefter hade han ingen svårighet att förpassa de då kvarvarande till de sovande markerna.

Många av folket voro utmärkta arbetare. Vi hade en, kallad "Uv-Johan". Han var järnbärare. Om honom sade

smides-35

mästaren: "Bättre arbetare än Uv-Johan står nog icke till att få i hela världen". Men han var en väldig slagskämpe och hade suttit inne två gånger på grund av fylleri och slagsmål. Bara man nämnde hans namn blevo barnen späka som lamm. Vid slåttertiden, då det var mycket varmt, bars svagdricka ut till arbetsfolket. Vid ett tillfälle lämnade rättaren till ett arbetslag en kruka om ett par kannor iskall, fradgande dricka. Uv-Johan tog först emot krukan, som han länge nog höll till munnen. När

räc karsmeder vid uttersberg.

han lämnade den åter till rättaren, sade han: "Nog f—n kunde ni väl taga ut så mycket dricka, att åtminstone en karl kan få dricka sig otörstig". Han hade svalt alltsammans.

En av våra dagkarlar, just icke känd att vara Guds allra bästa barn, hade såsom varande duktig hästkarl i uppdrag att under första vintern köra de unghästar, som för året sattes in i arbetet. En gång durkade en av unghästarna med honom, som satt i en tom kolryss. Det hela avlopp dock lyckligt, då hästen utan vidare äventyr sprang direkt hem till stallet. Jag frågade karlen efteråt, huru det gått till, varvid han nämnde, att hästen skyggat och genast kommit i sken, samt att det varit omöjligt36

för honom att bli herre över djuret. På mina vidare frågor fick jag ur honom, ehuru litet motvilligt, att han insett, att han icke kunnat göra någonting, och då satt sig i botten av kolryssen. '"Jag anbefallde mig sedan i Guds hand", sade han, vilket yttrande är rätt betecknande för detta styva bergslagsfolk.

Från de tjugu år jag tillbringade på Uttersberg har jag den bestämda uppfattningen, att arbetsfolket därstädes trivdes utmärkt bra och var tillfreds med de rådande förhållandena. Ordet strejk fanns icke då i arbetarens vokabulär. Ej heller sabotage hade vunnit burskap. Det låg i hela atmosfären en känsla av trivsamhet, vilket naturligtvis återverkade på behandlingen av folket. Det bemöttes också utmärkt vänligt av brukets alla tjänstemän från den högsta till den lägsta. Det var under dessa år endast en tjänsteman, som på grund av kitsligt uppträdande mot folket blev uppsagd, nämligen den ovan omtalade "spektorn".

Pliktkänslan hos de gamla arbetarna var stor och även hos de yngre, vilka under uppväxtåren i föräldrarna endast sågo goda exempel samt även av dem tillhöllos att arbeta efter bästa förmåga. Allvaret i arbetet jämte pliktkänslan gingo i arv. Men jag tror, att bruksarbetaren ock kände med sig och förstod, att bruksledningen ville honom väl, om han gjorde sin skyldighet. Läkare eftersändes, så snart sådan var av behovet påkallad. Sjuksköterska fanns på bruket, som hade särskild sjukkassa, från vilken medel utbetalades, då det behövdes. Mat sändes alltid till de sjuka från herrgårdsköket.

När godtemplarorden på 8o-talet vann insteg i vårt land, fick den även anhängare vid Uttersberg. Bruksledningen, som insåg rörelsens stora betydelse, understödde den så mycket som möjligt. Och det så mycket mera som en del av det yngre smed-och hyttfolket, vilket hade en relativt god förtjänst, gärna gjorde sig en glad dag på söndagarna, varigenom arbetet ibland blev lidande. Omkring 90-talet invigdes på Uttersberg arbetarnas samlingslokal.

Ofta nog tillbringade jag i mina yngsta år min tid i snic-karstugan, där svarvstolen var magneten. Där hade bruket en gammal snickare, Per-Erik, en hjärtans snäll och beskedlig man,37

som ej visste, huru väl han ville mig. jag minns, att jag tyckte synd om honom, som varje dag i ur och skur skulle gå den långa vägen från hemmet och tillbaka igen, ofta i mörker. Men Per-Erik klagade aldrig. En åtta timmars arbetsdag hade han aldrig kunnat drömma om. Det är sant, att Per-Erik ej överansträngde sig, där han gick och knallade i snickarstugan. Och jag tror, att de flesta arbetarna ej hade något verkligt slitande arbete utom vid vissa tillfällen. Men deras arbetsdag var för lång. Av dygnets 24 timmar tog sommardagen 14 och vinterdagen 12 i anspråk. Om man dessutom inräknar tiden för att komma till och från arbetet, vilket dock endast gällde dagkarlarna, som bodde på ganska långa avstånd från bruket, får man en mycket lång arbetsdag. Smeder och hyttarbetare bodde i närheten av sitt "jobb", varför gångtiden till och från arbetet ej i nämnvärd grad förlängde deras 12-timmarsskift.

Rätt så ofta gavs arbete på beting såväl i smedja, som i hytta, och om så var möjligt även i lantbruk. Nästan jämt till arbetarnas förmån, vilket givetvis alstrade arbetsglädje. Man kan nog säga, att de flesta arbetarna på den tiden voro dåligt betalda. Men om någon verklig nöd kunde man icke tala. Folket var bra klätt, ehuru enkelt. Dagsverkaren hade i regel ett litet land för potatis samt många av dem egna kor. Säkert är, att dåtidens arbetare kände sig mera tillfredsställda med sin tillvaro än nutidens. Missnöjet med allt och alla, som nu synes vara arbetarens lösen, fanns ej då.

Förr i tiden stod den s. k. herreklassen mycket högt i folkets ögon, vilket bland annat framgår av vår kusks yttrande: "Tänk vad tiderna ha ändrats! I min ungdom var en bruksbokhållare som en gud, den vågade man icke tala vid." Sedan gick det ändå fortare. Jag undrar, vad kusken skulle säga, om han levde nu ?

Stalldrängen hade den längsta arbetsdagen. På sommaren måste han upp kl. 4 för att taga hem de på vall släppta hästarna. Sedan dagkarlarna slutat sitt arbete på kvällarna, måste han rida deras hästar i vall och således komma hem senare än alla andra. Kom någon hemåkande på natten, var det stalldrängen,38

som väcktes för att taga emot häst och åkdon. Beställdes gästgivarskjuts — bruket stod för gästgiveriet — var det stalldrängen, vilken fick skjutsa med den gamle hederskampen "Frej", som var så lat, att man sällan kunde få den i trav. Hästen blev till sist så ökänd, att många av de ständigt återkommande provryttarna i telegram undanbådo sig Frej. Efter en tvåmilaskjuts med honom mellan skacklarna vankades det för den stackars stalldrängen inga drickspengar utan bara ovett. Frej kunde köras av vem som helst. Han utsatte aldrig varken sig själv eller den åkande för några äventyrligheter. Jag tror icke, att han en gång skulle ha gjort sig besvär med att bli rädd, om en flygmaskin hade landat på sidan om landsvägen. Han tog traven, när det lutade utför och var fullkomligt okänslig för både piska och grova skälls- och svärord. I många år for vår mjölk-Stava efter honom till utgården Storängen för att hämta mjölk. Den, som varit i tillfälle att höra en "mjölk-surras" vokabulär, inser till fullo, vad gamle Frej av henne fått under årens lopp.

Mjölk-Stava var tacksam att reta, då hon genast reagerade. Hon var därför utsatt för många spratt. På bruket hade vi en smedspojke, som var upptågsrikare än de flesta och därför av oss döpts till Fritz Reuter. Han upptäckte Stava förrän hon honom. Det dröjde länge, innan hon kom underfund med, att det var Fritz Reuter, som ställde till med allt ofog i ladugård och mjölkkammare. Som Stava emellertid aldrig nådde honom med annat än tungan, vilket för en vanlig dödlig var mer än nog, anmodades ladugårdskarlen Änders-Petter att för ett ofog giva Fritz en handgriplig tillrättavisning, vilket även skedde. Fritz ruvade på hämnd. Den tog han ock. Men det blev hans sista bravad i ladugården, ty sedan portförbjöds han där för all framtid. Han smög sig en afton före mjölkdags in i ladugården samt lade sig i botten av en höhäck, tillhörig en bångstyrig ko, som ingen annan kunde eller vågade mjölka mer än gamla Stava. Över sig i höhäcken lade Fritz ett stort fång hö, så att han var alldeles osynlig. Där låg han, inväntande sitt byte. Stava kom och började mjölkningen.

Då hon hade stävan nästan full, reste sig pojklymmeln i39

hela sin längd, utstötande ett indiantjut. Kon blev så förskrämd, att hon rusade baklänges så långt järnkättingen tillät, varvid Stava med den fulla stävan ramlade över ända. Det blev ett elände över all beskrivning.

Fritz Reuter och jag råkades en dag före frukost vid vårt sedvanliga abborrställe. Jag gick hem och åt min frukost. Vid återkomsten satt Fritz kvar och metade. Så gick förmiddagen. Jag gick hem till middagen samt fann vid återkomsten honom kvar, varvid jag frågade honom, om han icke skulle gå hem och äta. "Nej, jag äter i kväll i stället", sade han, "men då tager jag mig ett dj—kla busmål." En lovande sjuåring!

Brukstjänstemännens löner voro ej stora. Begynnelselön var 200 à 250 kr. per år jämte allting fritt, vari även ingick tvätt. Efter genomgång av bergsskolan i Falun eller Filipstad kom lönen upp till 500 à 600 kr. Inspektören deklarerade för en tusenlapp. Folkets dagspenning var omkring 1 kr. per dag. Alla voro överhuvudtaget för lågt avlönade. Att lägga av någonting på en sådan lön var ju en ren omöjlighet för brukstjänstemännen. Flertalet kunde nog icke reda sig, men de kommo från bättre hem och kunde alltid påräkna understöd därifrån under sina första år.

Vi bröder gingo ibland som arbetare och fingo därför betalt. En av oss arbetade under ett sommarlov som målare. Jag körde under två somrar mjölken från en av utgårdarna. Det lärde en i ungdomen att ej vara rädd för att taga i, då det behövdes. Med bruksbokhållarnas tillhjälp byggde vi ett badhus med brygga och trampolin, vilket arbete utfördes under badtimmarna samt på kvällarna.

Då vi barn voro hemma på ferier, kunde man vid middagsbordet ofta nog räkna ett tjugutal personer. En så stor apparat fordrade givetvis en mångfald tjänare, som också fanns. Först och främst en fröken, som gick frun till handa samt en hushållerska, en koksa och fyra jungfrur. Dessa herrgårdsjungfrur gingo i en klass för sig och ansågos nog för mer än andra jungfrur. De stannade i regel kvar i familjen, tills de gifte sig med3°

någon förman vid bruket, vilket hade det goda med sig, att det alltid fanns tillgång på uppasserskor, när det behövdes.

Tjänstefolket behandlades väl. Det rådde ett mycket gott förhållande mellan husbondfolket och tjänarna. Om söndagarna, då ingen främmande gästade, fick hushållerskan ibland sitta med vid middagsbordet, varpå hon syntes sätta ett mycket stort värde. En gång om året fingo jungfrurna ställa till med dans för sina bekanta, varvid de disponerade bagarstugan. Då gick det muntert till vid fiolens och dragspelets toner.

Vi hade i många år en barnjungfru, som kallades rätt och slätt för "Gumma". Hon var änka, då hon kom till oss. Hon hade gifta barn i Amerika, vilka ideligen bearbetade henne med brev med förslag, att hon skulle flytta över till dem och stanna där till döddagar. Vi förstodo, att det var hennes hopsparade pengar, som barnen ville komma åt. Till en början sade "Gumma" nej till reseförslagen, men så småningom övertalades hon. En vacker dag blev hennes beslut att emigrera satt i verket. Ivern hos den ett par och sjuttio år gamla "Gumma" att komma i väg till Amerika var då så stor, att hon vid avresan från Uttersberg gick ned till den fem minuter från herrgården belägna järnvägsstationen och satte sig i väntsalen en hel timme före tågets avgång. Men det var också första gången, som hon begagnade sig av järnväg. Det gick henne i Amerika, som vi hade anat. Pengarna narrade barnen från henne genast vid framkomsten. Därefter förlorade de på spekulation både vad de hade erhållit av modern och vad de själva ägde, vadan den stackars "Gumma" till sist blev tvungen att återigen taga plats som barnjungfru för att icke svälta ihjäl.

FISKE OCH JAKT. i

Från de tidigaste åren erinrar jag mig kräftfångsten i Hedströmmen. Den var storartad. Första dagen då det var lovligt att meta, togo vi upp 120 à 130 tjog de mest delikata kräftor,41

man kan tänka sig. Burar användes aldrig, sänkhåvar någon gång. Vanligen tog man på spön. Det tillgick på följande sätt: I änden på det en och en halv meter långa spöet bands fast ett stycke kråka, skata, ekorre, groda e. d. Spöet stacks ned i botten av ån samt lutades mot stranden eller mot någon sten i strömmen, dit man då fick vada. Det dröjde icke länge, förrän kräftorna kröpo fram ur sina gömslen odh -började äta på betet. I klart vatten kunde man se hela proceduren. Nu gällde det att försiktigt lyfta upp spöet från botten, föra det mot vattenytan samtidigt som man satte en håv under betet med därpå hängande kräftor, vilka dels sutto fast vid själva betet och dels höllo i varandra.

Hedströmmen var som sagt ovanligt kräftrik. Jag tror icke, det är överdrivet att säga, att vi varje sommar togo upp omkring 500 tjog. En del åtos genast upp, men en del sumpades, matades och förtärdes senare vid högtidliga tillfällen. En gång på sommaren anordnades i trädgården, ofta i förening med ut-klädning, ett större kräftkalas, vilket började vid ett-tiden och höll på många timmar.

Om kräf t fångsten var givande, kan jag dock icke säga detsamma om fisket. Men jag tror i alla fall, att mitt metspö har givit mig lika mycket fisk som någon annan pojkes. Ingen av oss bröder var egentligen road av fiske, antagligen beroende på det dåliga resultatet. Jag kan ej erinra mig, att det vid nästan alla båtfärder utkastade draget någon enda gång gav ens ett napp. Till sist kom man på idén att plantera in braxen, som förökade sig mycket hastigt med den påföljd, att braxen i alla möjliga former stod på bordet. När jag tänker på den tiden, hostar jag som nu i skrivandets stund för att få bort braxen-benet, vilket jag tycker mig känna i halsen.

Många vatten hörde till Uttersbergs bruks marker. Bland andra en liten mossjö, som låg på vägen mot Forshammar. Vi beslöto oss en dag fara dit och meta. Genast vid framkomsten kastade jag ut mitt metspö med en vanlig mask på kroken, erhöll ögonblickligen napp, drog upp samt fick en abborre av ovanlig storlek. Oaktat vi sedan sutto kvar där och metade med mask42

och fluga i många timmar, var det ingen av oss, som fick det ringaste napp. Huru förklara den saken?

Mitt största intresse var dock jakten. Man kan ju tänka sig, vilken glädje det skulle vara för en ungdom att få ströva omkring i milsvida skogar under ledning av ett par erfarna skogvaktare, varav den ene, gubben Österberg, var en mycket framstående stövarjägare. Och sådana stövare han hade! Hans Klang och glosögda Milla drevo en gång en sommardag från

skogvaktare österberg med hustru och döttrar.

ki. 4 på morgonen till kl. 9 på kvällen med endast en timmes uppehåll på middagen. Sådan uthållighet hos hundar har jag sällan sett. Klang skällde dessutom älg. Många äro de älgar, som Österberg och Klang ha lagt ned just i de Brattforsskogar, där den kungliga jakten nu årligen plägar äga rum. Själv fick jag aldrig deltaga i någon älgjakt vid Uttersberg, ty skolgången hindrade. Men väl fick jag vara med om många andra jakter!

Vi hade utmärkta andmarker och kunde i ett tiotal olika vattendrag skjuta en mångfald änder. Det vilda var talrikt representerat vid Uttersberg. T. o. m. en och annan rapphöns-kull tog sig upp dit. Sällan har jag sett marker med så många och utmärkta morkullsträck. Har- och rävjakten var dock den,43

som mest idkades. Österberg var outtröttlig, då det gällde spårandet av det vilda. Han hittade i skogarna och var väl förtrogen med alla dess pass. Fick man tillsägelse att stanna på ett sådant, var det endast att stå kvar. Man kunde vara säker om tillfälle till skott.

Gubben Österberg och jag voro mycket goda vänner. Vi delade ljuvt och lett, både matsäckar och slaktsupar. När jakttiden kom, gav Österberg katten i skogstjänsten. Nog ansågs det, åtminstone på brukskontoret, att hans uppgifter på i skogen utfört arbete många gånger voro diktade, men, som han var en knivig karl, ljög han både med förstånd och omdöme. Fast kom han aldrig.

Österberg var en reslig man med i rött stötande helskägg och kortklippt mustasch. Blicken i ögat talade om skälmen. Han var en mycket framstående skytt. Folket på bruket sade, att, när gubben Österberg lade bössan till kinden, kunde man vara säker, att villebrådet föll. Han begagnade sig av en remington-bakladdare med en pipa. Bössan var mycket lätt och hängde i en lång rem över ena axeln. Men blixtsnabbt for den till kinden, då det skulle skjutas. I regel med gott resultat.

I min grönaste ungdom använde både skogvaktarna och jag mynningsladdare. Då gällde det att tyst och hastigt ladda om, när man skulle plocka ned en orr- eller tjäderkull, som slagit till i ett träd. Men vid andjakterna blev det sämre resultat, ty då gingo många änder fria — bössan hann ej bli omladdad.

Vad jag mest beundrade hos Österberg var hans stora skicklighet att fälla en jösse i den mest buskiga terräng man gärna kunde tänka sig. Sällan blev där en bom. Hans märkligaste skott var dock under en älgjakt, då han med ett enda skott fällde tre älgar. Tjuren och kon med kalv stodo så till, att kulan tog dem alla tre på en gång. Fjuger han, så ljuger jag! Hans vanliga trick var att slå vad med främlingar om att kunna skjuta två svalor i ett skott. Han stod och måttade med bössan till dess att en svalunge blev matad uppe i luften av sin mamma. Pang gick skottet! Den enes död, den andres bröd. Femriks-dalern vandrade gladeligen över till gubben Österbergs säker-44

ligen tomma lommapung. Att själv kasta upp en sten i luften, taga upp bössan från marken och träffa stenen, var en leksak för honom, utom då vi förut hade tagit bort haglen. Vid sådana tillfällen svors det nog litet däruppe i skogarna.

Österberg var outtröttlig i att spåra och ringa räv samt att mota fram dem till den av honom förut placerade skytten. Alla knep kände han till. Det var sällan, han måste lämna en räv, som gått in i gryt. Han kände alla lyor i

skogen och visste, om det var möjligt att ur dem få ut djuret. I regel kom skinnet med hem. När ingenting annat hjälpte, tog han fram dynamit, som han hade förvarad i bomull i en bleckdosa i jaktväskan. "Man måste ha det så", sade han, "ty annars, om man ramlar omkull och faller på dynamiten, flyger man åt h—te förr än det varit meningen." I dynamiten satte han en lång stubintråd och band alltsammans stadigt fast vid en käpp. Alla grytets ut- och ingångar, utom det som sist använts av räven, täcktes noga. Därefter stacks den påtända stubintråden med käppen ned i ett hål, som man grävt bakom räven, varefter hålet hastigt fylldes med sten och jord. Framför öppningen hade satts ett litet nät. Efter en stunds väntan hördes ett dovt skott. Några sekunder efteråt satt räven livslevande i nätet. Som Österberg framför allt tänkte på hundarnas utbildning, blev det vid sådana tillfällen en alltför ojämn strid. Men givetvis fick han hundar, som ej släppte i första taget.

När det blev spårsnö, kom Österberg ofta vandrande ned till bruket en timme innan det blev skjutljust, samt föreslog rävjakt. Vi foro då efter intagen frukost i kappsläde ut i skogarna på de av Österberg så väl kända vägarna samt holmade räv. Var lyckan oss huld, kunde vi ibland på en sådan dag räkna bytet i pluralis.

En gång hade jag med mig till Uttersberg ett par regementskamrater för att jaga änder. Den ene var mycket närsynt och hade aldrig jagat vare sig änder eller något annat villebråd. Av misstag hade han fått med från Sannahed endast en liten portativ resnecessär, vari förvarades hans reseffekter: en tandborste. Avresan hade skett i största hast efter en utryckningshippa.45

Jakten ägde rum i båt. Den närsynte hade ioke varit i tillfälle att någon enda gång lyfta bössan till kinden. Vi tyckte synd om honom, då han redan från början av jakten var korad till jaktkung för dagen. Så tog jag våra tjugu under dagen skjutna änder i min ekstock och rodde före honom. Efter en skarp vissling i min pipa lade jag dem i vattnet, and efter and, varefter den intet ont anande närsynte sköt på alla de utlagda änderna samt plockade upp dem i sin farkost. Gammal jägarlag bjuder, att var och en bär sitt byte, och den lagen ville han icke bryta. Men nog tror jag, att han under den långa hemmarschen önskat, att han skjutit åtminstone några bommar. Med värdighet tog han vid middagen emot skålen för dagens jaktkung.

Vid avresan dagen därpå gjorde han stora ögon, då jag meddelade, att man på vår smalspåriga järnväg icke hade rättighet taga resgods med sig in i kupén. Allt resgods måste polletteras. Men hans ögon blevo ändå större, då den mutade biljettförsäljaren anmodade honom att betala 50 öre i övervikt för necessären med tandborsten.
HEDSTRÖMMENS BRUK OCH BRUKSPATRONER MED FAMILJER PÅ 1880-TALET.

Hedströmmen upprinner ur sjöarna Stora Korslången, Långvattnet, Kloten och Malingsbosjön på gränsen mellan Kopparbergs och Örebro län. I sitt övre lopp kallas den Baggån, men sedan den genomflutit Storsjön samt Övre och Nedre Vettern Hedströmmen, vilket namn bibehålles ända till dess den faller ut i Galten i Mälaren, strax söder om Köpingsåns mynning.

Under sin färd söderut mot Mälaren upptager Hedströmmen vattnet från Stora ooh Lilla Kedjen, Övre och Nedre Fer-nasjön, Långsvan och Lillsvan, som genom en cirka fem kilometer lång å, ofta kallad Svansbo-ån, från sistnämnda sjö rinner in i Hedströmmen, två kilometer norr om Kohlsva.

Omedelbart vid Hedströmmen ligga Malingsbo, Baggå, Skinnskatteberg, Uttersberg, Karmansbo, Bernshammar, Giss-larbo (vid bifloden från Långsvan) och Kohlsva med Malingsbo längst i norr och Kohlsva längst söderut. Till Hedströmmens bruk räknar man även Riddarhyttan, till vilket Gisslarfbo hör, samt Ferna, eftersom dess vatten förenar sig med Hedströmmen.

Denna del av Bergslagen är en mycket gammal bygd. Genom den rika tillgången på malm och skog i nära förening uppstodo här tidigt de ovannämnda bruken.

MALINGSBO.

Detta bruk hör till Hedströmmens bergslag, ehuru det ligger i Kopparbergs län. På Malingsbo härskade ingen bruks-47

patron, då vi kommo till Bergslagen. Bruket hade året förut sålts till det med engelska pengar bildade Klotens

Aktiebolag, som sedermera sålde det till staten. Den gamla vackra herrgårdsbyggnaden är numera bostad för eleverna vid statens skogsinstitut, då de under somrarna vistas där för att erhålla iiiblick i praktisk skogsskötsel.

malingsbo herrgård.

BAGGÅ.

Herr Eriks hammare på Prästtorpet vid Baggå omnämndes redan år 1625. Privilegier därå erhöllos 1634. Vid Skommar-bo (nuvarande Borgfors) byggdes två härdar 1629 av fyra bergsmän.

Baggå hytta (nära det sedermera s. k. Baggå bruk) omnämnes även år 1625. Hyttan är dock troligen äldre, då den redan 1694 kallas för en av de äldre hyttorna i Bergslagen. Den s. k. Baggåmarken började uppodlas i slutet av 1500-talet. Vid Plöjningen (norr om Borgfors) byggdes hytta 1640 av tre bergsmän.48

Alla dessa verk med närgränsande hemman började i slutet av 1600-talet samlas på en hand av landshövdingen J. Gyllenborg. Anläggningarna vid Skommarbo fingo sedan namnet Borgfors, härlett ur namnet Gyllenborg. Egendomarna hade växlande öden, indrogos till kronan under Karl XI, men återköptes sedermera. De gingo ur Gyllenborgska släkten efter Fredrik G:s stärbhus' konkurs och inköptes 1772 av V. Hising, övertogos på 1820-talet av S. G. Bjuggren, såldes på 1840-talet

baggå herrgård.

till J. C. Holmqvist och övertogs sedermera av dennes måg Patrik Reuterswärd 1851.

Hithörande hyttor hade nedlagts redan på 1700-talet. Borgfors hytta uppfördes i början av 1870-talet. Baggå såldes 1909 till ett konsortium. Kronan köpte 1910 det mesta av skogen. Smidesrörelsen nedlades 1908 och hyttan vid Borgfors 1919.

På Baggå, som ligger 23 kilometer norr om Uttersberg, residerade i min ungdom ovannämnde hovmarskalk Patrik Reuterswärd. År 1855 lämnade han som kapten Första livgrenad-järregementet och flyttade till Baggå för att ägna sig åt skötseln av de stora bruks- och lantegendomar i Västmanland och Dalarna, i vilka han var intressent.49

Familjen Reuterswärd bodde på 8o-talet på Baggå huvudsakligen endast om somrarna. Det kunde därför icke bli något livligare umgänge mellan dem och oss, vartill också bidrog det långa avståndet. Vintrarna tillbringade hovmarskalken jämte familj i Stockholm, där han som riksdagsman så småningom blev en av förgrundsfigurerna i Första kammaren och med åren där "åtnjöt en sannskyldig patriarkställning"

hovmarsk. patrik reutersvärd fru stassa reutersvärd

*) Hovmarskalken Reuterswärd, som avled 1907, efterlämnade i sitt första gifte med Augusta Holmqvist sonen Carl, vilken blev officer vid Lifregementets husarcorps och senare tog avsked som överstelöjtnant. Han var adjutant hos dåvarande kronprins Gustaf samt är numera bosatt i San Remo. Han är gift med friherrinnan Rosa von Ungern-Sternberg från Baden.

Barn till Hovmarskalken R. i första giftet var även Augusta, avliden, gift med likaledes avlidne överste Ludvig Falkman, fader till chefen för Livgrenadjärregementet Ludvig F.

I sitt andra gifte med Stassa Rouget de S :t Hermine efterlämnade hovmarskalken döttrarna:

Cecile, avliden, gift med f. d. generalpostdirektör Ossbahr och Therèse, avliden, gift med f. d. översten, greve William Hamilton, den mycket framstående jägaren, som under höstarna långa tider brukade jaga på Baggå marker, där hans Hamiltonstövare i hög grad decimerade bland annat brukets stora kattstam, varom många historier gå än i dag.

43°

Bruks förvaltare på Baggå var August Carlborg. Han flyttade år 1879 till Finland, där han inköpt Tykö bruk.*)

Till Carlborgs reste på Augustdagen, 7 januari, samtliga grannar för att fira bruksförvaltarens namnsdag.

Trettondags-yra var vanligt i Bergslagen. En gång hände det, att alla gratu-lanter blevo insnöade hos namnsdagsbarnet samt måste ligga kvar i två dygn, innan de på något så när trafikabla vägar kunde lämna det mycket gästfria huset.

brukspatron och fru august carlborg.

Carlborg var högt skattad för sin stora duglighet och arbetsförmåga. Han var en fåordig man, som icke i onödan sade någonting. Då greve Hamilton för första gången kom till Baggå och träffade Carlborg, ville han av honom ha reda på avstånden till några grannar, varvid följande dialog utspann sig:

Hamilton: "Huru långt är det till Malingsbo?"

Carlborg: "Tre."

Hamilton: "Mil?"

Carlborg: "Fjärdingsväg."

*) Han var gift med en dotter till brukspatron Harald Ericsson på Ramsbergs bruk.3i

Hamilton: "Huru långt är det till Ferna:'"

Carlborg: "Tre."

Hamilton: "Fjärdingsväg?"

Carlborg: "Mil."

Baggå herrgård är nu pensionat.

SKINNSKATTEBERG.

skinnskattebergs herrgård.

Skinnsäckeberg omnämnes i Raon von Barnekows räkenskaper år 1366 och skattade då tre och ett halvt fat osmund järn. Denna bergslag erhöll förnyade privilegier 1420. År 1440 ägdes åtskilliga järnhyttor av biskop Olov Koop i Vesterås och av rika frälsemän. Att döma av 1530 års räkenskaper var Skinnskatteberg då en av de mindre bergslagerna. Vid mitten av 1500-talet erlades bland annat s. k. tomtöresjärn, vilket tyder på, att vid nuvarande kyrkobyn fanns ett litet samhälle, troligen ett slags marknadsplats för omkringliggande trakt. Ännu i slutet av 1600-talet fanns på den s. k. Skinnskattebergs backe ett litet stadsliknande samhälle med ett flertal små hammarsmedjor.52

Emanuel Swedenborg var genom arv delägare i ett par av dessa och besökte också vid åtminstone ett tillfälle orten.

Under Gustav Vasas tid drevs Darsbo hytta, belägen något norr om Skinnskatteberg, för kronans räkning. Gustav Vasas dotter Cecilia erhöll omkring 1572 socknen i förläning och drev där en hammare. År 1582 återgick förläningen till kronan, som till 1619 drev både hytta och hammare därstädes. Gustav Adolf erhöll 1609 bland annat denna socken i förläning. Han byggde

Borns kungsgård. Kronobruket överläts några år efteråt på arren-datorn av Riddarhytte kopparbruk, Jakob Urbansson. Kungsgården förföll så småningom.

De hammarsmedjor, som funnits sedan lång tid tillbaka, äro Prästhammaren (tillhörde ännu under senare delen av 1800-talet delvis prästbordet), Bergsmanshammaren, Sodemanshammaren, Väst-ragårdshammaren (Brobyhammaren) och Kronohammaren.

Presidenten Fr. Gyllenborg förenade i mitten av 1700-talet de spridda verken och bildade det egentliga Skinnskattebergs bruk. Om honom påminner ännu den s. k. Gyllenborgs grav, en aldrig fullbordad slussanläggning mellan Övre och Nedre Vet-tern-sjöarna.

Gyllenborgs sterbhus gjorde som förut nämnts konkurs på 1760-talet, och bruket inköptes av W. Hising. Det

innehades sedan av hans son och kom därefter genom arv i familjen Heij-kenskjölds ägo,

Till Skinnskatteberg är avståndet från Uttersberg 11 kilometer. Här bodde, när vi flyttade till Bergslagen, brukspatron Thor Heijkenskjöld med fru, född Lorichs. Brukspatronen avled emellertid samma år. Majoren Selim Heijkenskjöld och

brukspatron e. heijkenskjöld.53

hovmarskalken Reuterswärd voro en tid disponenter för bruket, till dess att den förres son Ernst övertog skötseln av brukets stora domäner. Han var vid denna tid förvaltare vid Billsjö masugn i Söderberke, som då hörde till Skinnskatteberg.

Ernst Heijkenskjöld, som ofta var gäst på Uttersberg, tillvann sig genom sitt urbana väsen och sin ridderlighet stora sympatier hos alla med vilka han kom i beröring.*)

Skinnskattebergs bruk såldes 1918 till A.-B. Baggå ångsåg, som gick i konkurs 1921. Bruket övertogs då av Svenska Handelsbanken. Smidet nedlades 1909. Herrgårdsbyggningen står nu öde.

UTTERSBERG.

Uttersbergs bruk har bildats genom sammanslagning av hammarverken vid Flodhammar (anlagt 1590 av bergsmän), Östanfors (anlagt 1623 av Claes von Horn) och Skärviken. År 1458 bekräfta Kædel Karlsson, Johan Karlsson och Erie Karlsson, att de fått full räkenskap för sitt fädernearv. Däri omnämnes bl. a. Skärvikshyttan, 1583 ägdes den av fru Brita Jönsdotter Roos av Ervalla samt en tid av Magnus Brahe. Vid Östanfors fanns också den s. k. Tulingehyttan, vilken troligen ödelades redan på 1500-talet.

Flodhammar och Östanfors förenades av assessorn i Bergskollegium J. A. Utterklou omkring 1680, varvid huvudgården fick namnet Uttersberg efter honom.

*) Han gifte sig året efter vår flyttning från Uttersberg med Agnes Lundström, en av de vackra systrarna L. i Stockholm, dog 1919 samt efterlämnade förutom hustrun dottern Greta, gift med greve Gyldenstolpe, måg till baron Nieroth, av vilken Uttersberg inköptes 1872. Syskon till Ernst Heijkenskjöld voro: Carl Henrik Vilhelm, avliden i unga år,

Detlov, avliden 1919, gift med Si Uggla och fader till majoren på övergångsstat Detlov H.,

Knut på Stämshöjden, gift med Ingrid Dahlberg från Skinnskatteberg,

Anna Maria, gift med friherre Lagerheim, båda avlidna, föräldrar till artilleriöversten Th. L- och

Alice, gift med majoren Fritz af Petersens, avliden.uttersbergs herrgård.55

Bruket innehades sedermera av en del enskilda personer och såldes 1873 av dåvarande ägaren, kammarherren baron Nie-roth till Uttersbergs Aktiebolag, för vilket min far var disponent 1873—92- Bruket ägdes därefter av Uttersbergs Nya A.-B. och Uttersbergs Bruks A.-B., som var dotterbolag till Kohlsva Järnverks A.-B., samt innehades en tid av Riddarhytte A.-B., vilket

brukspatron c. a. bäckström.

1926 sålde herrgården med cirka 400 tunnland till herr O. R. Öländers.

Bruksdriften nedlades 1921, och anläggningarna revos samma år. 1898 inköpte staten hela skogen, som nu jämte andra skogsområden hör till Uttersbergs kronopark.*)

*) Baron Nieroth efterlämnade i sitt äktenskap med fröken Wegelin döttrarna Lotten, gift första gången med baron Hamilton samt andra gången med professor Martin Levy, Hörsholm, Danmark, vilken avled 1922, och Alice, gift med överhovstallmästaren greve Gustav Fersen Gyldenstolpe, båda avlidna.56

Det berättades på bruket, att friherrinnan Nieroth, som sades vara katolik, varje morgon gick till en närbelägen källa, den s. k. norra källan, vilken även under mycket torra somrar gav ett utmärkt gott och rikligt dricksvatten.

Där drack hon ett glas av det kristallklara vattnet, som dag och natt vaktades av en mycket stor lövgroda. På vägen till källan offrade friherrin-

fru augusta bäckström.

nan enligt sägen för varje gång en silverslant, vilken hon instoppade i en spricka i ett träd i källans närhet. För oss barn gällde det nu att leta reda på trädet. Under första sommaren på Uttersberg knackade vi på alla träd omkring källan och lyssnade efter klangen av silverslantar. Men förgäves! Skatten ligger således kvar ännu den dag, som i dag är, såvida ingen efter vår tid funnit den, vilket väl icke är troligt, då man skulle hört talas därom. Det blir en framtida vedhuggares lott, att en gång57

få öppna friherrinnans sparbössa. Måtte den ej då vara som Madame Humberts beryktade kassaskåp ! *)

KARMANSBO.

karmansbo herrgård.

Det nuvarande Karmansbo är bildat genom sammanslagning av flera smärre hammarsmedjor, nämligen Nyhammar, Bäckhammar, Norr- eller Täkthammar, Holmshammar och Karmansbo. Bäckhammar torde vara en av traktens äldsta bruksanläggningar och kanske den äldsta hammaren i Skinnskatte-

*) Min far avled år 1910 och var gift med Augusta Carlberg, som avled 1928. Av barnen är :

Ivar affärsman, gift med Carin Lundqvist,

Arvid kammarrättsråd, gift med Annie Arpi från Guldsmedshyttan, avliden 1929,

Carl, författaren, överstelöjtnant i Livregementets grenadjärers reserv, gift med Valborg Pousette, född Bodman, dotterdotter till den s. k. Lidingökungen,

Anna, gift med lektor A. Westholm,

Henrik, f. d. generaldirektör i Wien, gift med Måna Sedlak från Böhmen, samt

Maria och Eva, ogifta. Fyra söner ha avlidit.

Henrik är ett exempel på varthän energi och arbetsförmåga kunna föra en viljekraftig man. Han genomgick Tekniska skolan i Örebro,58

bergs bergslag (längre söderut vid Hedströmmen funnos dock äldre), emedan den troligen är identisk med Berent von Ham-borgs hammare, vilken omtalas redan på 1550-talet. Nyhammar är föga yngre. Bruket ägdes omkring 1650 av justitieborgmästaren i Köping Olov Hising.

Bergsmannen i Falun Daniel Isaksson hade tvenne söner, som togo namnet Svedberg. Den äldste av dem, Petter, blev innehavare av Karmansbo. Han var född 1644, började som

diplomat, blev sedermera borgmästare och assessor i Bergskollegium samt adlades med namnet Schön-ström. Han avled 1692, varefter bruket ärvdes av hans svåger, major Örnskjold, vilken avled 1728. Därefter kom Karmansbo till hans söner, bland vilka bergsrådet och landshövdingen baron Per Abraham Örnskjold är den mest kända. Denne dog 1788.

Bruket övergick sedermera till brukspatron J. F. Wretman. Vid dennes ekonomiska undergång 1810 blev excellensen friherre J. M. af Nordin ägare. När han avled 1823 gick bruket i arv till hans son C. J. af Nordin, liksom fadern statsråd, sedermera serafimerriddare, vice överståthållare och president i Bergskollegium. Han avled 1850. Nordin hade under senare delen av sitt liv ekonomiska

var en tid bruksbokhållare på Uttersberg, genomgick Falu Bergsskola samt var ett par år anställd vid Munkforsverken vid Uddeholm. Han erhöll stipendium från Järnkontoret för att studera järn- och ståltillverkningen i Tyskland och Österrike samt erbjöds en fördelaktig anställning vid ett av de större verken i Österrike, där han kvarstannade någon tid. Sedan tog han anställning vid Österreichisch Alpine Montan-

gesellschaft, som då var det största järnverket i Österrike med egna kol- och malmgruvor och med en tillverkning av tackjärn och stål, vilken i det närmaste då var lika stor som hela Sveriges tillverkning. Han avancerade mycket raskt samt slutade, ehuru utlänning, som chef för det stora verket. Avgick därifrån 1923.

brukspatron a. danielsson.59

svårigheter och sålde Karmansbo till firman Schön, Stockholm, som innehades av grosshandlar Schwan. Hans arvingar bildade 1881 Karmansbo A.-B. År 1909 överläto dessa sina aktier på ett konsortium med häradshövding Knut Tillberg som ledare. Några egendomar såldes undan. Själva corps de logis jämte en del av lantbruket inköptes då av nuvarande ägaren herr Carl Wernstedt.

Disponent för bruket, som ligger cirka åtta kilometer söder om Uttersberg, var under vår Uttersbergstid Brukspatron A. Danielsson.

BERNSHAMMAR.

bernshammars herrgård.

Bernshammar var från 1600-talet till 1870 järnbruk. På 1730-talet ägdes bruket av H. P. Schönström. Därefter har det innehafts av släkterna Schönström och Hising. År 1785 omnämnes F. O. Hassel som ägare. Han adlades år 1802 med namnet Lorichs.

Huvudbyggnaden är ett tvåvåningshus i gammal herrgårds-6o

stil med två flyglar från 1790-talet. Bernshammar är beläget en fjärdingsväg söder om Karmansbo.

Brukspatron Mårten Lorichs, gift med Charlotte Lagercrantz, satt som ägare på godset, då vi kommo till Uttersberg. Efter hans död övergick det till hustrun och vid hennes frånfälle till deras ende son, brukspatron Ludvig Lorichs, gift med Annie Nordenfalk.

När man kom åkande till Bernshammar, blev man först

brukspatron l. lorichs.

brukspatron m. lorichs.

emottagen på trappan av betjänten "Lasse" Carlbom, som hade ett träben. Hade man icke kusk med sig, blev ekipaget omhändertaget av brodern-kusken Per. Båda dessa bröder jämte ännu en broder, som var mjölnare på godset, ståtade med patriotiska sällskapets guldmedalj för långvarig och trogen tjänst.

De flesta bruksarbetare voro nog i allmänhet berättigade att bära sådana utmärkelsetecken, ty det stora flertalet av dem — isynnerhet smederna — stannade hela sin livstid vid det bruk, som sett dem födas.

Vid Bernshammar var bruksrörelsen nedlagd, men en del avjbruksarbetarstammen med familjer bodde kvar i de gamla3

hedströmmen vid bernshammar.

underhållas av gården, vilket underhåll utgick dels i naturaförmåner och dels i kontanter.

I januari 1929 sålde brukspatron Lorichs Bernshammar till kapten Björn Barkman. Och härmed försvinner Hedströmmens sista brukspatron från 1880-talet.

smedsbostäderna. Som fattigvården vid denna tid var ordnad efter rotesystemet, då varje rote (här = bruk) tog hand om sina fattiga, måste gården själv göra det. Jag tror, att det då på Bernshammar fanns icke mindre än 34 gratialister, som måste

GI SSL ARB O.

Gisslarbo nedre eller södra hammare nämnes 1565 såsom tillökt och upptagen av borgaren Truls från Köping. Övre och nedre bruket voro länge skilda åt. De förenades i slutet av 1700-talet av F. O. Lorichs, voro sedan åter en tid skilda. Det köptes på 1850-talet av C. J. Ohlson på Riddarhyttan.62

gisslarbo herrgård.

Gisslarbo är beläget ungefär fyra kilometer söder om Bernshammar samt beboddes under många år av brukspatron Anton

Ohlson, en av nedannämnde C. J. Ohlsons söner.

Brukspatron Anton, som ofta gästade Uttersberg, utövade stor gästfrihet på Gisslarbo. Det har ett mycket tilltalande corps de logis som efter brukspatronens död nu disponeras av hans änka, född Kugelberg.

Förvaltare på Gisslarbo var August Wahlsten, kusin till brukspatronen. Han flyttade före brukets försäljning till Stockholm efter en av alla utmärkt väl vitsordad förvaltning.

brukspatron anton ohlson.KOHLSVA.

kohlsva.

Första privilegiet för Kohlsva utfärdades 1641 för borgmästaren i Köping Olov Hising. Första hammarverket var anlagt vid mitten av 1500-talet och var en av Sveriges äldsta stångjärnshammare. Det köptes 1675 av häradshövding Peder Gyl-lenhöök, vilken 1692 erhöll privilegium att bygga ytterligare en hammare, den östra. Tillverkningskvantiteten ökades sedermera vid flera tillfällen.

År 1790 delades Kohlsva i två lotter, Östra och Västra Kohlsva, vilken senare lott 1853 inköptes av bruksägaren Lars Lindberg, som åren 1858 och 1863 även köpte Östra Kohlsva bruk.

Under Lars Lindbergs tid fick bruket sin egentliga utveckling. Han byggde lancashirehärdar, smältstycke, valsverk och började även använda torv från närliggande torvmossar vid järnhanteringen.

brukspatron lars lindberg.64

Efter Lindbergs död 1875 innehades bruket av sterbhus-aelägarna, vilka 1893 överläto detsamma till Kohlsva järnverksaktiebolag. År 1917 såldes bruket av Lindbergska släkten.

Kohlsva är beläget fyra kilometer söder om Gisslarbo.

Sedan brukspatron Lars Lindberg avlidit drevs bruket för sterbhusets räkning med hans brorson och måg Magnus Lindberg som disponent. Han dog dock redan 1880, varefter brukspatron Carl Petter Lindberg på Rockesholm efterträdde honom

brukspatron l. u. lindberg. fru signe lindberg.

och stannade till 1885, då Lars Lindbergs äldste son Lars Uno tillträdde befattningen. Från denna tid vidtogs en försiktig men alltjämt planmässig utveckling av bruket, som han drev fram till ett av de förnämsta och modernaste bruk i vårt land, särskilt för tillverkning av stålgjutgods av hög kvalitet. Arbetspersonalen på själva bruket ökades från cirka 100 man till 800, vilket var förenat med mycket arbete, då nya arbetarbostäder måste byggas. Samtidigt utvidgades de gamla. Arbetarbostäderna vid Kohlsva blevo föremål för mycket erkännande och kunna ännu i dag räknas bland de bästa i vårt land.*)

*) Brukspatron Lars Lindberg, gift med Lina Cederborgh, båda avlidna, efterlämnade sönerna:RIDDARHYTTAN.

riddarhyttan herrgård.

Riddarhyttan nuvarande verk dateras från 1610, då Tomas Hammarsmed fick tillstånd att där anlägga en hytta, men han tycks icke ha begagnat privilegiet. Brukets egentliga uppkomst bör kanske därför räknas från 1613, då kronan där började koppardrift, som sedan utarrenderades åt enskilda. Redan från urminnes tider ha gruvor vid Riddarhyttan bearbetats. Hälsingegruvan och Munkhyttan nämnas redan 1420, men de ha under långa tidei dels varit ödelagda och dels mindre givande.

Riddarhyttan ägdes under 1600-talet av bland andra Jakob och Hans Urbansson, under 1700-talet av J. F.

Wretman, som offrade stora summor för brukets förkovran. År 1810 köptes det av grosshandlare K. F. Bohnstedt och ärvdes vid hans död

ovannämnde Lars Uno, gift med Signe Charpentier, dotter till avlidne landshövdingen i Västerås,

Töre, bosatt på samt ägare till Dahlkarlshyttan,

Låge, avliden, vice auditör vid Livregementets dragoncorps, samt döttrarna:

Leila, gift med sin kusin, brukspatron U. Lindberg, avliden, Seidi, gift med kapten A. Frestadius, avliden, som under ett tjugufem tal år som disponent var bosatt på Uttersberg, vilket Kohlsva bruk köpte år 1898, sedan skogsarealen sålts till staten, samt

Ann' Ida, bosatt på sin villa Skopa i Södertörns villastad.

566

av sonen F. L. Bohnstedt, som 1846 försålde det till brukspatron C. J. Ohlson och dennes svärfader, brukspatron P. Hinnersson på Dalkarlsberg, samt brukspatron A. Wedberg i Nora. Ohlson utlöste sina medintressenter och blev ensam delägare av bruket 1849.

Riddarhyttan ligger åtta kilometer väster om Skinnskatteberg. E'huru detta bruk icke ligger vid Hedströmmen räknades dock brukspatronen på Riddarhyttan till Hedströmmens bruks-

patroner. Han kunde ju ha berättigad anledning därtill, då han ägde Jönsarbo vid Hedströmmen och Gisslarbo vid Svansboån, som förenar sig med Hedströmmen två kilometer söder om Gisslarbo.

Brukspatron C. J. Ohlson var en mycket framstående och vidsynt brukskarl, vilken själv hade samlat den stora förmögenhet, som han efterlämnade vid sin död 1876. Sedan han avlidit, bodde hans efterlevande maka kvar på Riddarhyttan. På sin namnsdag, Sofiadagen, hade hon alltid stor mottagning. Grannarna samlades då hos henne för att till den mycket avhållna värdinnan framföra sina lyckönskningar.

brukspatron c. j. ohlson.

fru sofia ohlson.67

Brukspatron Ohlson hade på sitt skrivbord en liten skål fylld med dukater. Där fanns även ett kulspel med 33 olikfärgade glaskulor i fördjupningar på en rund träbricka. För att få kulspelet att gå ut, skulle man efter vissa regler flytta kulorna så att blott en till sist fanns kvar på brickan. Brukspatronen lovade oss pojkar, att den som kunde utföra en sådan regelrätt flyttning skulle som pris erhålla en dukat. Då vi voro hos honom på besök, togs alltid kulspelet fram. Man fick i tur och ordning försöka sin lycka. Jag vann aldrig någon dukat, men, om jag icke missminner mig, lyckades en av mina bröder hemföra en.

På Riddarhyttan fanns en mycket stor Sankt Bernhardshund, vilken med förkärlek förtärde råa ägg. Hunden, ett riktigt praktexemplar, tog det honom givna ägget mycket försiktigt i munnen, bet ett litet hål i det med sin ena hörntand samt sög sedan ut innehållet, varefter han återlämnade det för övrigt hela äggskalet till givaren.

Efter brukspatron C. J. Ohlsons död blev sonen Anton, som förut varit förvaltare på Gisslarbo, chef för Riddarhytte-domänerna. Han flyttade dock aldrig till Riddarhyttan utan bodde kvar på Gisslarbo.*)

Vid själva Riddarhyttan, som har ett mycket ståtligt och imponerande corps de*logis i två våningar, finnes intet järnverk, blott de redan på 1600-talet bearbetade, men nu nedlagda koppargruvorna. Byggnaden är uppförd mitt i skogen samt ligger

*) Förutom Anton lämnade brukspatron Ohlson efter sig sönerna: Johan, gift med Sophie Årman, båda avlidna, på Medinge, Axel, gift med Maria Alm, båda avlidna, på Dåvön, samt döttrarna: Ida, gift med majoren i Kungl. Nerikes regemente H. Schröder, båda avlidna, på Ringaby,

Hedda, gift med överste O. W. Falkman, avliden, Julia, gift med generalkonsul Rettig, avliden, Emma, gift med doktor Grundberg, båda avlidna, Clara, gift med kaptenen i väg- och vattenbyggnadskåren Sandell, båda avlidna,

Sophie, gift med kaptenen i samma kår Borgström, båda. avlidna, samt

Hilda, gift med brukspatron Detlov Heijkenskjöld, avliden; omgift med brukspatron Schjåltz, avlidna.68

lienshyttans förv alt arbostad.

bruksförv. c. d. tideström. fru lina tideström.

mycket ensligt. Man skulle nästan kunna tro, att vägen där tager slut. Norr- och västerut från Riddarhyttan leda inga stora landsvägar och österut endast den till Skinnskatteberg.69

Riddarhyttans järnverk äro belägna vid den två kilometer söder om Riddarhyttan liggande Lienshyttan, vilket erhåller sitt vatten från ett litet avlopp från sjön Lien. Gruvor bearbetas på flera håll i närheten.

Under den tid vi bodde på Uttersberg, var Carl Daniel Tideström förvaltare vid Lienshyttan. Han var en man av gamla stammen. Redan kl. 6 varje morgon satt han på kontoret, ofta tidigare. Hans arbetsdag kunde snarare räknas över än under tolv timmar. Men så var han också mycket högt skattad av bruksledningen. Tideström var en fullkomligt förstklassig karl i alla avseenden.*)

Riddarhytte herrgård står nu tom och övergiven.

FERNA.

År 1607 fanns vid Ferna en hammare med två härdar, men även tidigare drevs järnhantering där i orten. Brukets egentlige grundläggare var fru Edla Widiksdotter, som 1632—40 utvidgade bruksrörelsen, så att bruket 1641 privilegierades till 1,200 skeppund stångjärnssmide.

Bruket övergick sedermera till de framstående bröderna Abraham och Jakob Reenstierna, vilka betydligt utvidgade bruksdriften: en tredje stångjärnshammare tillkom, en ankarsmedja anlades 1678 och en plåthammare 1685.

Emellertid måste bruket för gäld pantförskrivas till K. Wilkens, vars sondotters man Jakob Ramseli (död 1804) betydligt utvidgade bruket genom inköp av flera närliggande egendo-

*) Han var gift med Lina Rudberg. De äro nu båda avlidna. T äktenskapet hade de barnen :

Hedvig, gift med kaptenen i Livregementets grenadjärers reserv Tyko Kihlstedt,

Fanny, gift med kyrkoherden i Torsång John Carlbeck, Wilhelm, överingenjör vid Ockelboverken, gift med Lizzie Carlberg, samt

Julia, musiklärarinna i Örebro.7°

FERNA HERRGÅRD.

mar, bland andra Rockhammar och Trummeisberg. Ramsell stiftade Ferna och Rockhammars fideikommiss samt utnämnde lagmannen Lars Fredrik Dahlson till sin efterföljare. Dennes son utsåg till efterträdare (fideikommisset gick i arv endast till bröstarvingar) sin syster Karolina, gift med greve K. J. von

Hermansson, vars son, greve C. F. von Hermansson, gift med Adéle Michaelson, ägde Ferna under vår Uttersbergstid.

Ägaren till Ferna räknades även till Hedströmmens brukspatroner, då hans bruk genom Svansboån stod i förbindelse med Hedströmmen.

Umgänget med Ferna inskränkte sig till, att greven och min far åto några middagar i varandras hem. Greve von Hermansson minnes jag som en elegant kavaljer och förnämlig rödvinskännare. När han kom till Uttersberg var det all-

GREVE C. F. von HERMANSSON.73

tid mycket noga med rödvinets temperatur liksom med att något av les premiers crus serverades.*)

Då det blev allt svårare att tidsenligt sköta bruket, så länge fideikommissnatur hävdade vid detsamma, ingick greve S. af Ugglas, som genom sitt gifte ärvt Ferna, till Kungl. Maj :t med anhållan att få sälja detsamma, vilket Kungl. Maj :t år 1908 biföll. Ferna köptes då av envoyén Lagercrantz och kabinettskammarherren, baron Nordenfalk, vars måg, löjtnant G. Reuterswärd, nu sköter detsamma. Det har dock återigen bytt ägare och tillhör numera Ramnäs bruks aktiebolag.

GRIMSJÖ.

Brukspatron Lukas Heijkenskjöld på Grimsjöboda, i dagligt tal kallat Grimsjö, räknades också till Hedströmmens brukspatroner, då Uttersberg och Forshammar voro hans närmaste järnvägsstation. Han deltog i alla festliga samkväm i vår bergslag och var ofta gäst på Uttersberg. Han var broder till Selim, som en tid var disponent på .Skinnskatteberg.

Brukspatron "Lucke" framlevde som ungkarl sitt liv på Grimsjö samt ansågs vara mycket förmögen, vartill nog hans sparsamhet i hög grad bidragit. Själv hade han med sig smör-byttorna i järnvägskupén, då han reste till Köping.

En gång gästade han sin vän telegrafkommissarien i Köping samt bröt då sitt ena ben och fick kvarligga i hans bostad. Ryktet berättar, att han vid avskedet sagt till den trogna Johanna, som passat honom under den långa konvalescenttiden: "Jag

*) Greve von Hermansson, avliden 1906, grevinnan 1926, efterlämnade döttrarna:

Hedda, avliden, gift med greve De la Gardie, Kjesäter, Eva, gift med kammarherren, greve S. af Ugglas, Anna,

Maria, gift med professor John Sjökvist, samt Elsa, gift med direktör P. Nordenfelt.72

kan ej giva dig ersättning för allt arbete, som du gjort för mig, Johanna, men jag hoppas, att Gud skall belöna dig. Emellertid vill jag visa dig min stora tacksamhet och ber att få överlämna till dig detta kuvert." Då Johanna glad öppnade kuvertet i sin kammare, fann hon där ett fotografi av brukspatron Dukas Heijkenskjöld !

Det berättas, att det i Lukas föräldrahem gick ganska sparsamt till väga. På grund härav intogo Lukas och hans syskon ofta nog extra förplägnad hos grannarna i Ramsberg. Men en gång nekade Lukas: "Nej tack, i dag har jag fått en borgfrukost: sju potatisar och ett mjölkglas."

Ett bruks ekonomi blir i ganska hög grad beroende av utgifterna för brukets frakter. Man kan därför förstå med vilka svårigheter Skinnskatteberg, Baggå och Riddarhyttan skulle kämpa, då dessa bruks närmaste järnvägsstation vid denna tid var Uttersberg. Dit måste allt fraktas, 'både det som skulle föras ut i marknaden och säljas och det som behövde köpas för brukets räkning. För befraktningen från Uttersberg norrut fanns det för dessa -bruk endast landsvägen. Sommartid dock även vattenväg för Skinnskatteberg och Baggå.

Riddarhyttan var således hänvisat uteslutande till landsvägarna, som också genom flitigt begagnande vintertid voro i ett miserabelt skick. Ofta nog lades därför vinterväg på sidan om landsvägen.

brukspatron l. heijkenskjöld.73

Malm-, kol-, timmer-, plank- och järnforor, som ständigt voro i rörelse på vägarna, gjorde dem mycket gropiga. Det var en riktig konst att manövrera fram släden, så att den icke skulle hoppa alltför mycket.

Bruksledningen på Riddarhyttan insåg också den stora nackdelen med dessa landsvägstransporter och byggde därför med egna medel år 1880 banan Uttersberg—Riddarhyttan med ändstation vid Lienshyttan, där en av brukets bokhållare även fick tjänstgöra som stationsinspektor.

Köping—Uttersbergsbanan daterar sig från 1866. Båda dessa banor äro smalspåriga, vilket medför omlastning i Köping av gods, som skall fraktas vidare.

Sommartiden begagnade sig Skinnskatteberg och Baggå huvudsakligen av vattenvägen för transporten av gods mellan Uttersberg och respektive bruk. Godset lastades vid Uttersberg på stora pråmar, vilka under en del år

roddes av två man genom sjöarna. Baggå-godset måste alltid omlastas i Skinnskatteberg, varvid även tillkom körning av detsamma ett par hundra meter från respektive kajer vid de båda Vetternsjöarna.

Så småningom skaffade sig Skinnskatteberg en liten bogserare, som drog de alltid mycket hårt lastade pråmarna mellan Skinnskatteberg och Uttersberg samt vice versa. Någon olycka med pråmarna eller ångbåten, som fördes av en icke examinerad maskinist, förekom aldrig. Men när det blåste frisk vind på Nedre Vettern, som på sina ställen är nära två kilometer bred, inställdes sjöfarten.

Man kan väl förstå, vad alla dessa omlastningar och frakter skulle kosta bruken.

Uttersberg blev upplagsplats för allt gods, som tillhörde de norr därom liggande bruken. Av denna anledning hopade sig där sådant av allehanda slag, som väntade på att bliva transporterat vidare. Baggå gjorde en gång ett stort upplag av guano, vilket spred en oerhörd stank, som förpestade hela bruket. Härigenom uppstod en liten schism mellan Uttersberg och Baggå, vilket ansåg sig vara i sin fulla rätt att vid Uttersbergs74

kaj lägga vad det ville. Höga rätten löste slutligen frågan till förmån för Uttersbergsbornas luktnerver.

Ferna var med avseende på goda kommunikationer lika vanlottat som Skinnskatteberg och Baggå samt är det ännu i dag. Till närmaste järnvägsstation — Karmansbo — har det 12 kilometer. Dock finnes ett bispår till Svansbo vid sjön, dit gods kan pråmas. HANS MAJ:T KONUNG OSCAR II:S BESÖK I VÄSTMANLANDS BERGSLAG 1885.

I avsikt att besöka några järnbruk i Västmanlands Bergslag avreste konungen den 3 juli 1885 från Stockholm till Vesterås, där han tog in på residenset och stannade över en natt. Oscar II åtföljdes under denna resa av statsrådet von Krusenstjerna, generallöjtnanten, greve Sven Lagerberg och generaldirektören Bennich. Uppvaktningen utgjordes av kabinettskammarherren, friherre Lagerfelt och adjutanten, kaptenen, friherre von Vege-sack.

Från Västerås begav sig kungen med svit jämte landshövding Hederstjerna med ångaren "Kuriren" till Surahammar. Lunch intogs där hos brukspatron Zethelius. Därefter ställdes färden till Ramnäs, varest ägaren, friherre Tersmeden, gav middag kl. 4 em. På kvällen anlände man till Fagersta, där konungen stannade till den 6 juli som gäst hos brukspatron Kristian Aspelin. Den 5 åhörde Hans Majestät biskop Billings predikan i Vestanfors kyrka, varefter han intog lunch hos brukspatron Enhörning på Vestanfors och reste sedan tillbaka till Fagersta, där brukspatron Aspelin gav middag.

Den 6 juli for konungen med ångbåt från Fagersta till Söderberke. Här mötte hovmarskalken Reuterswärds ekipager, vilka förde resenärerna till Baggå, där middag intogs. Konungen låg kvar över natten. Vid Baggå voro storartade anordningar vidtagna för den höge gästens mottagande. Med skjuts for Majestätet med svit jämte hovmarskalken och fru Reutersward den 7 juli till Skinnskatteberg, där förfriskningar intogos hos brukspatron Heijkensköld. Skinnskattebergs kyrka besågs, varvid psalmen n :r 3 på konungens begäran spelades. Därefter76

fortsattes färden sjöledes till Uttersberg med Skinnskattebergs bruks ångbåt.

Uttersberg hade festligt skrudat sig för att värdigt emottaga landsfadern. Storartade anordningar hade vidtagits: äreportar hade byggts, flaggstänger rests m. m. Tidningarna nämnde också om "det prydligt dekorerade bruket, där stora folkmassor bevittnade sin konungs ankomst". Konungen med svit skulle hämtas av våra ekipager vid kajen, där ångbåten lade till. Kusken Gabrielsson hade anhållit få spänna för majestätets vagn två stycken fyraåriga, utmärkt vackra, mörkbruna hingstar, vilken anhållan först efter mycken tvekan bifölls, då man visste, att Oscar II var litet åkrädd. Kusken motionerade emellertid hingstarna ordentligt dagarna förut och ankomstdagen, så att de stodo alldeles stilla och fromma som lamm, då ångbåten lade till vid kajen. Konungen ämnade just stiga upp i vagnen, då en av hingstarna litet otåligt började skrapa med ena framfoten, varvid konungen plötsligt sade till min far, som var nere för att möta: "Efter de där hästarna åker jag icke". Det närmaste ekipaget fick då köra fram. I det for kungen upp till gården, där min mor, omgiven av alla barnen, stod på trappan. Efter hälsningar yttrade han till henne: "Äro alla dessa barn Edra?" Frågan var fullt berättigad, ty det var elva barn.

Därefter serverades i matsalen lunch vid småbord, varvid fru Reuterswärd, vilken var placerad vid kungabordet, började fälla ymniga tårar — antagligen vid tanke på, att hon, en stor beundrarinna av Oscar II, icke längre skulle få åtnjuta Högst Densammes sällskap. Hon och hennes make skulle nämligen återvända till Baggå. Majestätet blev till sist en smula otålig över tårarna, som ej ville upphöra och sade litet bryskt: "Sitt inte här och lipa". Efter min fars anförande vid lunchen höll konungen ett "glänsande tal för Västmanlands Bergslag".

Avresan från Uttersberg ägde rum kl. 3,55 em. med extra tåg till Köping, där en oräknelig skara människor voro samlade vid tågets ankomst till staden liksom vid Sköldmöns avgång till Stockholm någon timma senare. Samtliga stationer utefter linjen Uttersberg—Köping voro festligt dekorerade. Tåget77

stannade en stund vid varje station. Vid Kohlsva steg konüngen ur sin kupé. Stationen var mycket vackert dekorerad med ett stort O i blåklint och en tvåa i mitten av gula blommor. Brukets musikkår spelade, då tåget rullade in på stationen, som var fullpackad av folk från när och fjärran. Stämningen var överallt högst animerad, vartill i stor grad bidrog det utmärkt vackra väder, som rådde hela dagen.

'äro alla dessa barn edra?"

Vid avfärden från Uttersbergs herrgård till järnvägsstationen hade kusken Gabrielsson satt ett par sediga och lugna hästar för konungens vagn. Dessa stodo absolut stilla, men icke de andra, vilka voro spända för den mångfalld åkdon, som stodo på gårdsplanen. Konungen, vilken redan satt sig i vagnen, fick plötsligt se, att de bakom hans vagn varande hästarna började krångla, varför han reste sig upp och ropade: "Kör förbi!" Men ingen av kuskarna vågade åtlyda befallningen, förrän kungen med ljudlig stämma ropade: "Hör ni icke, att jag vill, att ni skola köra förbi med hästarna". På så vis hände det, att Hans Maj :t sist av alla lämnade herrgården.78

Vid denna tid hade jag gjort ett möte som volontär på Sannahed. Jag var därför fullt förtrogen med huru ett hurrarop skulle låta. Dagarna fore konungens ankomst hade jag med en del av brukets underlydande inövat hurraropen, varför dessa vid tågets avgång läto ganska förnämliga. Även Majestätet fäste sig vid dem, ty, när han tackade, sade han: "Det där var bra; det var ett militäriskt hurra".

Vid Västmanlands läns lantbruksmöte i Köping några dagar efter kungabesöket föreslog landshövding Hederstjerna en skål för Hans Maj :t. Landshövdingen nämnde då, att den höge resenären varit djupt gripen av de vackra tavlor, som upprullats för hans ögon och det hjärtliga emottagandet han överallt rönt samt att han hade anmodat landshövdingen att till länets innevånare framföra ett hjärtligt tack för detta mottagande. SKOLLIV I ÖREBRO.

Det bestämdes, att vi pojkar skulle gå i Högre allmänna läroverket i Örebro, där vi hade skolhushåll i Söderlindhska gården, Kungsgatan 19—21.

För att resa till Örebro från Uttersberg tog man tåget till Köping, fick vänta där några timmar och fortsatte sedan med tåget till Örebro. Järnvägsresan Uttersberg—Köping eller vice versa var vintertid någonting förfärligt i de oeldade järnvägsvagnarna. Medtagna slädfällar förminskade visserligen i någon mån kylan, men ännu i dag kan jag minnas, huru ohyggligt man frös under den två timmar långa färden. Det var mycket kalla vintrar då för tiden. Mången gång visade termometern under 250.

Efter den mycket givande och intressanta skildring av Örebro skolliv som markis Lagergren givit i "Mitt livs minnen", torde för mig icke vara mycket att tillägga. Lagergren slutade skolan 1872 och jag började i läroverket något år senare, varför vi delvis hade samma lärare.

Rektor Phragmén var rektor för skolan under hela mm skoltid, vilken slutade vårterminen 1885. Han lämnar ett mycket gott och vackert minne efter sig. Säkerligen hade han ingen enda ovän bland lärare eller lärjungar. Med mild och mången gång kanhända för överseende hand förstod han att leda lärjungarna. Han straffade icke mera än han behövde, vilket framgår av nedanstående.

Jag var en gång ordningsman eller custos i en klass samt som sådan skyldig att efter söndagspredikans slut jämte alla andra ordningsmän framlämna en lapp, upptagande namnen på frånvarande kamrater. Som vanligt hade jag

skrivit "Ingen8o

frånvarande", ehuru minst 20 % skolkat. Rektorn, vilken antagligen märkt, att det var många skolkare i min klass, befallde, att den skulle stanna kvar i sitt rum efter gudstjänstens slut, emedan han hade något att meddela densamma. Anande argan list, lämnade jag icke fram lappen. Rektor infann sig i klassrummet och gjorde upprop, varvid jag skrev en ny lapp, samt

rektor lars phragmén.

gick omedelbart fram med den till rektorn, sägande, att jag på grund av någon oförklarlig glömska icke lämnat fram lappen i bönsalen. Rektor jämnförde min lapp med sina anteckningar, fann att den var riktig och tilldelade mig förebråelser för min uraktlåtenhet. Men han gav mig ingen annan bestraffning än att han till min stora tillfredsställelse avsatte mig från ordnings-mannaskapet, som på den tiden icke var någon lätt sak. Kamratskapet sattes högt och medförde förpliktelser mot kamraterna.8i

Det fanns nog ingen custos i hela skolan, som på frånvarande lämnade en uppgift, vilken tålde en närmare granskning.

Framstående och mycket intresserad kommunalman som rektor Phragmén var, tillhörde han stadsfullmäktige samt var under en följd av år dess ordförande.

Jag kan instämma i Dagergrens omdöme om doktor Hedenskog, att han var kitslig. Han fordrade för betyg i latin full bekantskap med hans s. k. "kutteregler", vilka gingo upp till ett hundratal. Från hans latinundervisning erinrar jag mig en yngling Z,, som på en provskrivning skulle översätta till latin frasen:

"Cæsars tapperhet gällde högt hos--". Unge Z., som var

outvecklad och okunnig, åstadkom följande översättning: "For-

titudo Cæsaris multum castrabat--", för vilken Hedenskog

tackade honom, sägande att Z. genom densamma gjort sig odödlig.

Doktor Hedenskog intog sina middagar på Stora Hotellet samt hade en gång efter slutad måltid gått på hotellets W. C. En provryttare hade varit och bankat på dörren ett par gånger samt till slut i vredgad ton skrikit till den innesittande: "Bor herrn här?", varpå Hedenskog på sin trygga skånska svarade: "Nej, jag bara äter här om middagarna".

Skojet med vissa lärare var någonting oerhört. Jag är övertygad, att rektor ej visste någonting därom. En för öppen drift utsatt stackars lärare vågade nog icke anmäla det verkliga förhållandet till rektor, ty då hade det kanhända blivit ändå obehagligare för honom.

Vi hade i tyska och svenska — jag tror i V eller 6: x — doktor T., kallad "Knatte", som led av harmynthet. Då han som skolgosse av läraren fått sig för sitt uttal en skarp tillrättavisning: "Där sitter du, T., och grymtar som en gris", lär han gråtande svarat: "Jag kan icke rå för, att jag icke vurta annor-lesses än jag vurta". Hela klassen var elak mot "Knatte". Vi läste i ett rum i tredje våningen i gamla skolan. När det signalerats, att Knatte var i antågande, började alla skrika: "Knatte, Knatte" samtidigt som man slog i pulpetlocken med fullaste kraft. Knatte tog försiktigt i dörren, ruskade på den för att

682

få bort alla vedträn och käppar, vilka voro uppgillrade, samt rusade in i rummet under ett regn av papperstussar av alla slag samtidigt som han skrek: "Håll tyst!" Så framkallades custos, som fick ovett och ibland smörj för oordningen i klassen. Under hela lektionen, vilken ägde rum måndags- och torsdagsaftnar kl. 5—6, var det ett förfärligt väsen och skoj. Man försökte att bli utkörd för att få komma ned på skridskobanan, vilket även lyckades då och då, åtföljt av hans: "Hälsa far din, då du skriver." Något vidare intresse för undervisningen kunde man icke konstatera hos "Knatte", som var femte minut såg på klockan och var tionde lade den till örat för att höra, om den verkligen gick. Vi längtade till skridskobanan och han till schweize-riet, där han säkerligen hade

större trevnad än i klassen.

Men vi hade en extra lärare, som hade ännu mindre respekt med sig. Han hade morgontimmarna och kunde aldrig komma i tid till lektionerna. Som han bodde i läroverkets närhet, sprungo vi hem till honom och bultade på dörren, skrikande: "Upp Sven-August, upp Sven-August, klockan är sju slagen!" Jag är övertygad, att han mången gång först väcktes av våra knackningar, ty så sent kunde han ibland infinna sig till lektionerna. Sven-August var en stilla och försynt man. Väl kommen i katedern gav han sin lektion utmärkt — det var i franska. Stojet i klassen var emellertid ibland så högljutt, att ingen kunde höra, vad läraren yttrade. En av kamraterna, "Eång-Erik", gick en gång upp till honom i katedern och satte sig bredvid honom, i hopp om att kunna få någon nytta av lektionen. Fåfängt. Till slut skrek Eång-Erik åt kamraterna, sedan han slagit sin knytnäve åtskilliga gånger i bordet: "Håll tyst så pass mycket, att åtminstone jag, som sitter bredvid magistern, kan höra, vad han säger." Flera av kamraterna spelade kort under lektionerna för Sven-August. Var det en översättning, ropade den, som fått frågan: "Skicka hit lurken!" Att erhålla ett cum laude för honom var ingen svårighet. Han fordrade endast, att man skulle översätta ett tjugutal sidor i en bok, till vilken man skaffade översättningen, vars blad klistrades in i boken. Vid tentamen läste man den franska texten och drog83

därefter översättningen rätt så flytande för den intet ont anande Sven-August, som sedan på betyget skrev ett Alb.

Under mina första år i skolan undervisade musikdirektör L. i sång och musik. Om någon förtjänar att räknas till lärarnas skojtropp, var det han. De äldre pojkarna behandlade honom ytterst hänsynslöst. Om honom gingo de mest befängda historier. Han var på min tid gammal, sliten och nervös. Sånglektionerna ägde rum på kvällarna i den svagt upplysta, kalla bönsalen, vilket ju i och för sig inbjöd till oväsen och oreda. Här satt han vid pianot, iklädd överrock och hatt, samt övade stämmorna, medan de, som voro lediga, hade allt tänkbart ofog för sig. Sägnen täljer, att vid en lektions slut, då L. skulle släcka den sista gaslågan, en av pojkarna högljutt ropade: "Kus att släcka gasen, Ruka", vilket senare var hans öknamn. Sedan sprang sångklassen på dörren, efterföljd av läraren, som med käppen utdelade slag till höger och vänster.

Vår ritlärare Lindblom var en utmärkt hygglig man. Det var nog ibland försök till skoj under hans lektioner, dock ej med honom utan med kamraterna, men Lindbloms tillsägelse var nog för att få lugn i avdelningen. Lindblom undervisade i skolans samtliga klasser, varför han nog hade svårt komma ihåg alla eleverna. Jag uppvisade två år i följd precis samma fyra ritningar utan att han hade något att invända. Men jag vill lämna det erkännandet, att han betygsatte dem alla gånger lika.

Skolans utan tvivel mest framstående lärarkraft var adjunkten Arvid Sundblad. Han undervisade i latin på det lägre stadiet. För honom var skoj fullkomligt otänkbart. Man beklagade mycket, att Sundblad endast avlagt filosofie kandidatexamen och därför inte kunde bli rektor, vartill han var klippt och skuren. Säkerligen hade han blivit en av rikets mest framstående rektorer, ty han var ett verkligt rektorsämne. Sundblad ingav en mycket nyttig respekt, som tvingade alla till läxläsning. Emedan han var fullt rättvis vid betygsättningen, åtnjöt han allmän aktning, som han väl förtjänade, då han var en heder för läroverket. Han var dessutom stadsfullmäktig, där hans sakliga anföranden alltid framkallade uppmärksamhet.84

I 7: i undervisade i latin lektor P. G. Lyth, som erhållit lektoratet efter lektor Karlsson, då denne flyttade från Örebro. Pojkarna tyckte om Lyth. Han var en god lärare med sinne och intresse för sina elever. Han förstod att göra sina lektioner intressanta. Man kände, att han ville ens bästa. Hans undervisning stod på ett högre plan än Hedenskogs, vilken var alltför pedantisk. Lyth älskade att tala. Kom han riktigt i gång, tog det aldrig slut. Det var latinarens vältalighet, som flödade. Som skolpojke satte jag högt värde på lektor Lyth, vilket icke sjönk utan steg, då jag några år efteråt kom till Örebro som gymnastiklärare.

Lyth hade vid sistnämnda tid en dotter, som var förlovad med min vän, löjtnant Sylvan, i vars sällskap jag skjutit rapphöns på Gotland. Sylvan hade fått plats vid folkhögskolan vid Kävesta i Nerike samt ämnade gifta sig samtidigt som de blivande svärföräldrarna skulle fira sitt silverbröllop. Dagen före bröllopet inbjöd jag Lyth, den blivande mågen samt ett bröllopsvittne, underlöjtnant, sedan framstående generalstabsofficer, till supé hemma

hos mig. Den slutade rätt sent. De båda brudgummarna och jag höllo ideligen tal för varandra. Priset i vältalighet togs naturligtvis av den gamle latinaren med den blivande mågen som god andre på grund av hans sista på rim framsagda anförande. Jag var fullkomligt distanserad. Underlöjtnanten försökte fåfängt komma till ordet.

Vigseln försiggick i Lyths hem, varefter en tre rätters lunch serverades. Jag var anmodad arrangera festen samt bestämde förut tillsammans med värden, vilka tal, som skulle hållas. Det blev överenskommet, att silverbrudgummen icke skulle få tala vid lunchen, emedan han hade svårt att begränsa sig. I egenskap av vice värd hälsade jag gästerna välkomna. Därefter kom prästens tal för silverbrudparet, varvid han anslog en så allvarlig ton, att alla damerna började gråta. Sedan talade han för brudparet med samma resultat. Det började bli en tryckt stämning, som dock räddades av dåvarande löjtnant Josef Hedengren, vilken höll ett mycket humoristiskt anförande för brudens släktingar. När Hedengren slutat, kom vaktmästaren tillmig med en lapp, på vilken stod skrivet: "Får jag tala nu, Lyth?" Mitt svar skrevs på samma lapp: "Du får enligt överenskommelse icke tala under lunchen." Därefter föreslog jag en skål för brudgummens fader, som tackade. Så kom telegramuppläsningen med skålen för absent friends. Ännu en lapp från silverbrudgummen: "Jag fordrar att få tala", samt mitt avböjande svar. Därefter talade rektor Melander för silverbrudparet. Och så framförde brudgummen i ett längre anförande sina lyckönskningar till svärföräldrarna, varvid han tycktes ha haft god nytta av vad han sagt kvällen förut hemma hos mig. Till sist höjde brudgummens fader sitt glas för värdfolket. Det blev elva anföranden under en tre rätters lunch!

Så fort kaffet serverats, och konjaken kommit fram, gick jag och sade till den då något förgrymmade lektorn: "Nu är ordet fritt." Och då började han, som samlat sig under hela lunchen med ett anförande, vilket räckte så länge, att det måste avbrytas för att brudparet skulle hinna med tåget.

Historieläraren, lektor Bellinder, sedermera godsägare och riksdagsman, var en bland de finaste lärartyper, som väl existerat. Blid och försynt satt han i katedern. Hela hans väsen präglades av gentlemannens säft att vara. Hans lektioner voro mycket givande i många avseenden. Jag kan icke erinra mig, att han någon enda gång fick anledning att särskilt höja den blida stämman. Han hade pojkarnas öra och hjärta.

Däremot hade läraren i franska, lektor Widholm, far till franska grammatiken, en annan metod för undervisningen. Han ådrog sig genom sina mycket vulgära yttranden pojkarnas ovilja. Han fick därför en mörk kväll ett kok stryk, varvid han anklagade en av mina bröder för att ha varit värst.

Lektor Jakobsson var lärare i svenska. En briljant karl med ett Apollo-huvud. Han kunde läsa vers, så det rörde oss i hjärterötterna. Man längtade efter hans timmar. Det var högre flykt på honom. Han slutade som rektor i Härnösand, där han gjorde sig lika värderad och omtyckt som i Örebro.

Bland de lärare, som undervisade på det lägre stadiet, erinrar jag mig med glädje adjunkten Spangenberg, vilken var86

välvilligheten själv. Under hans lektioner var aldrig en tanke på att göra ofog. Han förstod att taga pojkar med mildhet. Jag är övertygad om, att han kände samma tillfredsställelse med lektionerna som vi.

Som gymnastiklärare tjänstgjorde dåvarande löjtnanten vid Kungl. Nerikes regemente O. W. Falkman, som hade pojklynne

överste o w. falkman.

och drev upp gymnastiken. Han hade pojkarna med sig, ehuru han nog tillrättavisade dem ganska grundligt. De örfilar, som jag vid två tillfällen erhöll av honom, voro mer än välförtjänta och emottogos utan att någonting i mitt inre satte sig däremot. Hans efterträdare, löjtnant, sedermera major Fröding, var en mycket framstående gymnastiklärare, men lyckades aldrig få den sympati, som Falkman åtnjöt. Fröding var en smula kitsligt anlagd och straffade hårt, vilket förskaffade honom till-87

rättavisning av rektorn samt obehag av pojkarnas föräldrar, som meddelade honom, att han icke hade någon handgriplig bestraffningsrätt. Detta brydde han sig tydligen icke om, ty floretten användes på pojkarnas bakdelar

alltjämt lika friskt i nästan alla klasser. Fröding hade en kommandostämma som få. Därigenom fick han fart i gymnastiklektionerna.

Både Falkman och Fröding lade sig mycket vinn om militärövningarna vid skolan, vilka nog hos många av pojkarna lade det första fröet till tanke på det militära yrket. Örebro högre allmänna läroverk har även lämnat armén en ganska stor kontingent officerare.

Militärövningarna ägde huvudsakligen rum under höstterminen. Samtliga exercerande voro indelade på ett kompani om tre plutoner. Pluton- och troppchefer buro sablar, de övriga bandolär med patronväska. Man var icke litet stolt, när man fick bära sabel för första gången. Då gick man tidigt ut och sent hem samt slog i regel ett par slag på Drottninggatan för att visa, vad man var för en karl, militäriskt hälsande på sina bekanta. Militärövningarna avslutades med en längre utmarsch i förening med en mindre stridsövning, då varje med gevär beväpnad pojke fick förbruka ett tjugutal talgpluttar till vaktmästarens stora förargelse, ty han skulle sedan göra ren gevären. Det fanns andra, som också blevo ledsna den dagen: jung-fruarna, vilka skulle borsta pojkarnas i de flesta fall mycket leriga skodon.

Det var en inrotad, gammal vana, att varje pojke skulle på den utmarschen ha med sig en plunta brännvin eller konjak, som inköptes på någon av stadens krogar. Den medförda spriten

major l. fröding.88

dracks, då smörgåsarna åtos vid den gemensamma rasten efter det stora fältslaget. Rätt så ofta hände det, att någon av pojkarna fick för mycket, men det gick bort under hemmarschen. Om det sjöngs på dessa utmarscher? Var lugn för det. Alla deltogo med full hals. Repertoiren var dock ej stor. Sedan man varit på "Ekströms källarsal" ett par gånger, gick man på "Halta Lottas krog".

Med intresset för militärövningarna följde även intresset för skjutning, vilket gjorde, att läroverkets skytteförening mycket omhuldades. En gång om året gav den — för att erhålla medel till inköp av ammunition — bal på Stora Hotellet efter annons i stadens tidningar, undertecknad av rektor och de i styrelsen valda pojkarna. Balerna voro mycket besökta. Styrelsemedlemmarna buro stora, 'breda marskalksband i blått och gult. Efter balens slut tillät rektor ett litet kolifej på hotellet, varvid ordföranden i så väl valda ordalag, som han kunde prestera, framförde skytteföreningens tack till rektor, vilken i sin tur svarade med en skål för föreningen. Efter en timmes sammanvaro bröto rektor och pojkarna upp; rektor för att gå hem och lägga sig, pojkarna för att gå tillbaka och vara uppe. Jag var ordförande ett år. Nachspielet blev då så våldsamt, att jag måste valla en tredjedel av medlemmarna ut till det tre kilometer från staden belägna Almby. Kl. 5 på morgonen var man åter i staden, fullt klar att gå och lägga sig.

Att intresset för skjutning i stadens skolor var stort bevisas bäst därav, att vid skolungdomens årligen återkommande skyttetävlingar i Stockholm Örebro högre allmänna läroverk och Örebro tekniska elementarskola i många år hemförde brorslotten av samtliga pris.

Lärjungarna vid läroverket hade särskild uniform, som dock icke alla buro. I de övre klasserna var man nog angelägen om att vara civil. Uniformen användes i regel till exercisen samt alltid av dem, vilka deltogo i skolungdomens skyttetävlingar i Stockholm. Uniformen utgjordes av en svart enradig röck med två knappar i ryggen, ljusgrå väst och byxor, vilka voro försedda med en svart invävd passpoal. Mössan var svart.89

Uniformen var enkel, prydlig och hållbar samt kunde användas vid alla möjliga tillfällen.

Men icke alla pojkar i skolan voro roade av idrott. För dem stod läroverkets litterära förening — Brageförbundet — öppen. Författaren hörde icke dit. Här diktades det väldeligen. Bland dem, som intogo en bemärkt plats i föreningen, kan nämnas Hult, Hugo Gyllander, Gustaf Gustafsson, Sernander, Alkman, Bratt m. fi. Föreningen gav sin stora fest en gång om året, varvid de mest värdefulla bidragen upplästes. I regel medverkade därvid skolans musik-och sångförening. Biljetterna till dessa högtidligheter voro mycket eftersökta samt livligt efterfrågade av eleverna i stadens flickpensioner.

Med det äro vi inne på kapitlet om skolflirten. Staden hade två flickpensioner med mycket söta flickor i båda. Det var egentligen icke tillåtet att vara ute och gå med dem. Det hörde ej till god ton, men däremot syndades mycket. På vintrarna, då skridskobanan blivit iordningställd, kunde flickor och pojkar råkas där huru mycket som helst. Att där åka parvis på den dåligt upplysta banan, det var tillåtet och kunde gå för sig utan anmärkning, men att promenera på stadens bäst upplysta gata i allas åsyn, ansågs icke lämpligt. Men man fann på råd. Först tog man sig upp på stora "draget", Drottninggatan mellan Borgs apotek och Gustaf Petterssons klädeshandel, gick där fram och tillbaka ett tag samt föreslog "föremålet", när man långsamt passerade varandra, att gå ned på någon mindre trafikerad gata, där utsikt till möte med någon av stadens farliga tanter var mindre minimal.

kammarrättsrådet a. bäckström

i skoluniform.7°

Folkskolepojkarna kallades "snaskar", vilket namn även användes i Karlstad. Mellan dessa och elementarskolepojkarna var det ett ständigt krig. I regel utkämpades stora batаljer, varvid samtliga pojkar, beväpnade med spön och käppar, hänsynslöst bearbetade varandra. Rektor var förtvivlad, då han omöjligt kunde få slut på dessa slagsmål. Därför väckte det en gång en viss tillfredsställelse hos oss pojkar, då lektor Englund under ett tillfälligt rektors förordnande sade: "Låt dem slåss, det gör ingenting, bara de icke slå ihjäl varandra." Våra slagsmål lära ha varit av mycket ofarlig natur i förhållande till dem, som ägde rum på 6o-talet, då mången bars hem sanslös. Vid ett sådant tillfälle blev en pojke, son till en bryggare, hemforslad i medvetslöst tillstånd, varför läkare eftersändes. Så småningom kvicknade pojken till. Hans första framviskade ord var: "öl". Pappa-bryggaren sade då till doktorn: "Det är ingen fara för livet."

Men även pojkarna i elementarskolan och i synnerhet i de lägre klasserna utkämpade strider sins emellan. De ägde vanligen rum på lördagseftermiddagarna på gärdena öster om Kungsgatan. Den stridande skaran kunde ibland uppgå till ett femtiotal. Man lade sig i bakhåll bakom höstackar. En mindre styrka gjorde utfall samt drog sig sedan tillbaka. Den förföljande fienden, väl hunnen förbi höstacken, anfölls i ryggen. Vid sådana tillfällen togs fångar, som vi insatte i rektors ej långt därifrån belägna svinstia, vartill vi fingo nyckeln av sonen Karl, som deltog i bataljerna. Där fingo fångarna sitta med grisen ett par timmar, innan de återfingo friheten. Men en gång tröt dem tålamodet, då fångenskapen blev för lång. Väldiga indiantjut från svinstian påkallade till sist rektorsfamiljens uppmärksamhet. Det blev räfst- och rättarting med omedelbar dom: rektors julgris skulle för all framtid få åtnjuta förmånen av enskilt rum och icke behöva dela detsamma med någon annan.

Man värvade till dessa bataljer anhängare bland kamraterna. Man var överlycklig, om man för en eftermiddag kunde få låna någon äldre kamrats värdefulla knytnävar. En av mina yngre bröder hade en tid som informator den blivande redaktö-93

ren i Nerikes Allehanda Karl Malmrot. Han visade sig redan som pojke ha stridshumör. När han någon kväll efter slutad läsning ställde sina krafter till förfogande, fick motparten givetvis smörj.

Malmrot förde ibland ett kraftigt språk i tidningen samt fällde då och då mindre väl avvägda yttranden. Han var icke god på militären. En gång var han onådig mot Livhusarerna samt for ut mot Lewenhauptarna, vilka då hade icke mindre än fem representanter på regementet. Han skrev om "dessa adelns Petterssöner". Men det skulle han icke ha gjort, ty då den äldsta av dem, ryttmästaren, greve Carl-Johan, på vägen till Almby en gång mötte herr Malmrot, "född Pettersson", blev det en sammanstötning. Ryktet förmäler, att livhusaren sade: "Om herrn kan skriva, så kan jag linjera".

Greve Carl-Johan, som var en av dåtidens mest framstående ryttare, blev emellertid förbigången vid majorsbefordran. Vid en inspektion på Sannahed tyckte inspektören, att Lewenhaupts skvadron vid en marsch-marsch ej framförts med tillräcklig hastighet, varför han framkallade skvadronchefen, delgav honom sin anmärkning samt frågade, om han icke kunde rida fortare. Greve Carl-Johan förde fingrarna till mösskärmen samt svarade: "Jo, om jag anstränger mig."

Både på eftermiddagarna och under rasterna utövades sält-slagning. Den var vår huvudsakliga sport. Den höll i

sig i Örebro under många år. Skickligheten att slå vackra lyror samt att med en hand — höger eller vänster -— fånga en boll var bland många pojkar fenomenal. Det är verkligen 'skada, att ett så trevligt spel nu tyckes ha sett sina bästa dagar. Fotbollen började först mot slutet av min skoltid att bli populär.

Snöbollskrigen under tiominutersrasterna hörde till ordningen för dagen, så länge det fanns en snösmula så stor att man kunde krama en boll. Däri deltogo med liv och lust även skolans högsta klasser. Alltid slutade det med stormningar, brottningar och genomgående tvättningar, sedan den obligatoriska snöbollkastningen pågått under några minuter. Bollarna kramades hårda som is. En boll slungad av en äldre pojke gav92

sveda och värk vid fullträff under många dagar. Vid dessa snöbollskrig var det dessutom ett osökt tillfälle att "pula" på mindre omtyckta lärare, vars då för tiden obligatoriska stormhattar ofta nog blevo skottavlor.

För några år sedan besökte jag Söderhamn och gick till stadens läroverk under en rast för att se, vad nutidens ungdom hade för sig. Snö hade fallit. Snöbollskriget var i full gång, men däri deltogo endast småpojkarna och även dessa mycket lamt, medan de äldre i överrockar togo sig en stilla och lugn promenad!

När man blev litet äldre i skolan, började krogbesöken, i förstone på stadens ölkrogar. Den på Köpmangatan var mycket frekventerad. Där fanns ett för skolpojkar reserverat rum. Här lärde man sig att med flata handen slå på den korkbefriade flaskan, så att ölet bornerade. Efter ölet kom toddarna, vilka intogos på någon av stadens mindre krogar, dit doktor Hedenskog ibland styrde kosan i samma ärende som sina elever. Vi sutto i det innersta av en välvillig servitris stängda rummet. Då vi ej kunde vänta ut Hedenskog, fingo vi många gånger hoppa ut genom fönstret för att kunna komma hem i tid till kvällsmåltiderna. Hedenskogs portmonnä och törst både medgav och fordrade ett längre kvarstannande.

En av mina kamrater, vars fader var stor aktieägare i ett av stadens bryggerier, inbjöd oss ibland till bryggeriets lagerkällare, där man fick dricka så mycket öl man orkade. Det var minsann ej så få flaskor, vilka då expedierades. Jag hoppas dock utan faderns vetskap eller samtycke.

Under några år voro de ett par gånger i veckan återkommande språngmarscherna till Almby kyrka och åter mycket populära. I dem deltogo pojkarna Gumaelius, Klingberg, Bäckström, Kihlmark, Bergman, pojkar från Eundholmska skolpojks-kvarteret och från Trädgårdsgatan. Hade man på den tiden förstått att taga vara på dessa yttringar av sportintresse, hade man utan tvivel kunnat få fram någonting storartat i idrottsväg. Men det fanns då ingen kunnig ledare på platsen.

Under min skolpojkstid delade jag vid äldre år rum med93

en av mina bröder. Rummet låg på nedre botten samt var genom en mycket tunn vägg skilt från grannens, en fru F., lilla våning. Fru F. var en snäll, beskedlig människa, som bara hade ett fel: hon spelade piano tre timmar i sträck varje eftermiddag, då vi skulle läsa läxorna. Hennes repertoar bestod av fem valser, lika många polkor samt tre hambopolskor. Hon kunde dem alla utantill samt spelade så fort hennes mycket uppövade fingrar förmådde. När jag flyttade in i rummet — vi hade en liten våning en trappa upp — genomgick hon repertoaren tre gånger på tre timmar, men när jag efter ett par år lämnade Örebro, hade hon vunnit så mycket i fingerfärdighet, att hon hann med den fyra gånger.

Att kunna läsa läxor under sådana förhållanden var ju till en början omöjligt, men man vande sig så småningom vid ackompanjemanget. Nu tackar jag fru F., ty hon lärde mig tankeverksamhet och tankeavkoppling fullkomligt oberoende av omgivningen. Ännu i dag kan jag slå mig ned vid skrivbordet och utföra mitt arbete, huru mycket buller och bråk det än presteras i rummet. Det blir ändå ingenting emot fra F :s Donauwellen i fortissimo och sken!

Under vår skoltid fingo vi pojkar under en vinter taga rid-lektioner för stallmästaren vid Rivhusarerna, Sundström. Han var en utmärkt ridlärare, men av gamla stammen vad sättet att meddela undervisning beträffar. Man behandlades som en vanlig rekryt. Sundström förgick sig för varje lektion och bad nästan jämt om ursäkt vid timmens slut för allt det mindre lämpliga, som han under lektionen hasplat ur sig. Jag red tillsammans med några äldre herrar, varav en, som på ett nöjaktigt sätt hade fått hästen att "sluta", icke kunde få honom att gå

"öppna". Stallmästaren instruerade, svor och instruerade ånyo under en lång stund, men varken ryttaren eller hästen blevo visare. Vid den följande lektionen infann sig hästen, men icke ryttaren, varför stallmästaren frågade: "Var är herr Pettersson i dag."" Den slagfärdige grosshandlare Johan Olof Fogelström svarade då: "Han kunde icke öppna, blott sluta kunde han." KLINT OCH FRUMERIES STUDENTFABRIK.

Med läsningen i skolan var det nog både si och så för mig. När jag därför i 7: I blev volontär vid Kungl. Nerikes regemente samt måste ut på Sannahed i april månad för att göra rekrytmöte, befunnos mina kunskaper vara för små för en flyttning till 7: II. Jag erhöll två underbetyg. Min volontärkamrat vid samma regemente, Evers, övertalade mig då att tillsammans med honom gå till Klint och Frumeries studentfabrik i Stockholm, vilket jag även gjorde höstterminen 1885. Jag tog således farväl av Örebro. Slumpen ville emellertid, att jag sju år senare skulle som gymnastiklärare återvända till detta samhälle.

Kommen till studentfabriken, bestämde jag mig genast för att arbeta mycket samvetsgrant, vilket även blev lätt, då läroanstalten förfogade över mycket skickliga och förstående lärare, som gjorde allt för att intressera eleverna för studier. Föreståndare var doktor Klint, vilken dock icke undervisade i den avdelning, där jag gick.

Som matematiklärare tjänstgjorde dåvarande löjtnanten vid Svea artilleriregemente Frumerie, vilken på ett mycket energiskt sätt meddelade undervisningen. Jag var en gång framme vid svarta tavlan och missade på samma formel som dagen förut. Frumerie blev arg. Han hoppade upp på mina axlar, varvid vi båda ramlade omkull, under det han skrek formeln i mina öron. Efter den betan satt formeln kvar. Den gör det för övrigt än i dag. Men nog tyckte jag, att undervisningen i matematik i huvudstaden var litet olika mot den, som rektor Phragmén meddelade i landsorten. Frumerie slutade under terminen samt efterträddes av ingeniör Hellgren, en jovialisk, trevlig och rolig man, tillika mycket framstående pedagog. Han trumfade i oss kursen samt gav sig ej, förrän pensum var inlärt.95

Latinet handhades av doktor Stridsberg, för vilken jag tog privatlektioner. Honom har jag mycket att tacka för, ty min studentskrivning blev felfri. Doktor Stridsberg var mycket intresserad av sina elever och gav sig helt åt den, som han såg ville arbeta.

Läraren i levande språk var doktor Philp. Det var en mycket intelligent man, vilken mest med raljeri drev på de lärjungar, som icke ville arbeta, ty sådana funnos ju även. Men när han såg, att det fanns vilja till arbete, kom från hans sida full förståelse. Philp använde många tricks i sin undervisning. Bland andra erinrar jag mig hans sätt att lära eleverna användandet av negationen ne pas i franska språket. Han kallade "ne" för Fritiof och "pas" för Ingeborg. De råkades aldrig annat än i Balders hage. När så eleven vid översättning från svenska till franska kom t. ex. till en infinitiv, sade Philp halvhögt "Balders hage", varvid eleven klarade situationen. Detta hade så inrotat sig hos en av eleverna, att han i studentexamen vid en sådan infinitiv även halvhögt för sig sade "Balders hage" till censorns stora förvåning. På förfrågan berättade han undervisningsmetoden, vilken dock icke lär ha vunnit censorns erkännande.

I historia hade vi "gubben Jansson", som på ett mästerligt sätt slog i oss historien. Han var känd i Stockholm för sin utmärkta historieundervisning. Det berättas, att han lärt en av sina elever hela historien utan att denne öppnat någon lärobok. Historieämnena i studentskrivningarna brukade han ibland kunna gissa sig till. Med sina elever gick han igenom en mångfald dispositioner. Gubben Jansson hade en gång till elev en R., vilken var begåvad med ett fenomenalt minne, men just ingenting mer. Jansson lärde denne elev omedelbart före studentskrivningarna cirka 50 uppsatser utantill.

Livet på studentfabriken utmärkte sig vad Evers och mig angår huvudsakligen för arbete. Dock voro vi ute ibland och lyfte på punschglasen. Vi voro då på Berns i röda rummet, där kurskamraterna, de blivande författarna Birger Mörner och Hugo Öberg, genom sina inlägg redan då visade, i vilken riktning deras livsgärning skulle gå. Hugo Öberg var redan på den96

tiden mycket realistiskt lagd. Han hade stor mogenhet för sina år. Bland andra kamrater var den nu i Stockholm framstående gymnastikdirektören Lindforss, till vilken general Mannerheim lär ha yttrat: "Det sägs, att det är två

personer, som man skall besöka i Stockholm: Hans Maj :t konungen och direktör Eind-forss."

Den ovannämnde R. var liksom vi andra inskriven i Nya Elementarskolan hos rektor Hernlund för att där avlägga studentexamen. Första skrivningsdagen, då rektor Hernlund läste upp ämnena i svenska, upptecknades de av alla ynglingar utom R. Rektor, som mycket väl kände R:s fader, uppmanade honom att skriva upp dem, men han bara skakade på huvudet. Så läste rektor upp ett ämne, jag minnes nu icke vilket det var. R. tog genast då fram papper, penna och bläck samt började omedelbart renskrivningen, innan han ens hade hört alla ämnena. Gubben Jansson hade skjutit fullträff: det var en av de 50 uppsatser, som han lärt sin minnesgode elev utantill. Efter ungefär två timmar lämnade R. fram sitt arbete, vilket rektor dock ej ville taga emot. På rektors uppmaning: "Men för pappas skull läs då åtminstone igenom det en gång till", tog R. det åter, tittade helt flyktigt igenom det under en kvart samt lämnade det på nytt och gick sin väg, smått föraktligt seende på oss, som sutto och svettades över våra uppsatser. Denna hans uppsats i svenska blev en av skolans bästa. Hade ej ett par stavfel insmugit sig, hade han säkerligen erhållit ett mycket högt betyg. Gubben Jansson kunde vara belåten och var det säkerligen också.

Min vän Evers och jag ansågos redan under höstterminen ha tillräckliga kunskaper för att vid julen avlägga studentexamen, varför vi av lärarna uppmanades att anmäla oss till examen. Vi gjorde även så och blevo båda godkända i de skriftliga proven. Jag insjuknade emellertid, antagligen på grund av överansträngning samt tillråddes av professor Vising att avbryta läsningen under en månads tid, varvid han utskrev ett läkar-betyg, som gjorde, att mina skrivningar stodo till vårterminen. Evers ville ej ensam gå upp i den muntliga examen utan lät sina skrivningar falla, anmälde sig ånyo till skriftliga proven97

påföljande vårterminen samt klarade dem. I maj avlade vi båda studentexamen vid Nya Elementarskolan i Stockholm.

När Evers och jag en morgon fått veta, att vi följande dag skulle upp i "muntan", slungade vi böckerna samt beslöto att göra en liten seglats. Vi tågade ned till Skeppsholmen och fingo hyra en mindre segelbåt av en gammal skeppare. Och så bar det iväg. Jag hade aldrig varit i tillfälle att segla, men min vän hade kunskap om, huru seglen skulle hissas. Teoretiskt visste jag, vad det menades med kovändning. Till all lycka var vinden laber, så någon fara att gå i plurret fanns icke. Det tyckte nog skepparen också, när han hyrde ut båten.

Allt nog, vi fingo upp både focken och storseglet samt begåvo oss ut på böljan blå, absolut okunniga om bestämmelserna för möte med andra båtar. Så mycket ovett, som vi under den lilla seglatsen inhöstade, har jag aldrig fått varken förr eller senare. Fanns det någon möjlighet att komma på fel sida om de mötande, så funno vi den. Ångbåtarna visslade och skreko, kaptenerna svuro och hytte med knytnävarna. De få privatseglare, som vi höllo på att ramma, hade visserligen icke sjöbjörnarnas ordförråd, men det räckte ändå bra till. Skepparn stod på land och bara vinkade oss hem, då han såg eländet. Vi lade efter mycket besvär till vid hans kaj och fingo på land den sista åthutningen. På hemvägen sade jag till min vän: "Dom kan skälla bra här i Stockholm", då han, Stockholmspojken, svarade: "Var lugn för det, men det är ingenting att fästa sig vid. Vi ha fått, vad vi ville: frid för böckerna och frisk luft." Han hade givetvis rätt.

En privatist har alltid svårighet att avlägga studentexamen. Evers och jag hade tenterat i alla de ämnen, där tentamen var möjlig. Icke desto mindre blevo vi i examen så utfrågade, att till sist en av censorerna fann sig föranlåten säga till läraren: "Men fråga då åtminstone någon gång skolans egna lärjungar". 1 matematik fick jag till sist redogöra för Euclides II. bok. Vem kunde tänka sig det i en studentexamen? Tack vare ingeniör Heligrens visa förutseende gick det utmärkt. Engelska var mitt svagaste ämne, då jag i Örebro endast läst det två timmar i vec-

798

kan samt icke har anlag för språk. Men doktor Philp rådde: "Var icke rädd! Läs bara på, tala grötigt. Det gör mindre, om det blir litet orätt, bara det går undan!" Jag tog hans erinran ad notam, varvid censorn anmärkte: "Det blir nog ett bra uttal med tiden". Men det var just det, som det icke blev.

När studentexamen i Stockholms alla skolor var avslutad, samlades de nybakade studenterna till stor förbrödringsfest på Hasselbacken. Man gick omkring med punschglaset i hand, gjorde bekantskaper och lade bort titlarna. En yngling kom fram till mig och sade: "Mitt namn är E.", varefter han slungade innehållet i glaset åt det håll, där han hade ansiktet samt svalde, vad som händelsevis kom i hans mun, vilket ju icke kunde bli så mycket. När jag längre fram på kvällen återfann min nyförvärvade broder, tycktes det av punsch stelnade skjortbröstet hjälpa till att hålla honom uppe. Hans ansikte såg ut som en sockerlag och skulle säkerligen ha gjort en kokerska glad.

Jag skulle resa hem till Uttersberg morgonen därpå med en av mälarbåtarna till Köping. Huru det kom sig, att jag vid båtens avgång kl. 8 på morgonen hade med mig två nybakade studenter, Nerman och Tham, har jag ännu ingen aning om. Faktum var emellertid, att när båten lade ut från kajen, stodo de med mig på däcket, där vi stämde upp: "Sjung om studentens" etc., till medpassagerarnas både förtret och löje. Efter avgången bestämde de sig för att följa min inbjudan att resa med till Uttersberg, dit vi också framkommo med betydligt dämpat studenthumör. Studentexamen blev där firad under de två dagar, som de kvarstannade, sedan telegram avsänts till respektive hem.

Eleverna vid studentfabriken kallades kursare och ansågo sig stå på ett förnämligare plan än lärjungarna vid statens läroverk, emedan de hade rättighet att besöka vilka förlustelselokaler som helst samt röka ute på gatan. Man gick t. o. m. så långt i sin högfärd, att man kallade sig Kungl, kursare. KRISTINA NILSSON-OLYCKAN DEN 18 SEPTEMBER 1885.

Hösten 1885 inträffade den bekanta stora Kristina Nilssonolyckan. Den händelsen har inristat sig i mitt minne, emedan jag var med samt även deltog i räddningsarbetet.

Kristina Nilsson hade lovat sjunga från Grands balkong, vilket tillkännagavs i alla tidningar. Nyfikenheten att höra sångerskan drev mig jämte andra ut i folkträngseln framför hotellet. Jag lyckades tränga mig ända fram till balkongen samt fick höra den första strofen av "Värmland", men icke mera, ty sedan kunde jag ingenting uppfatta av sången på grund av all klagan, gråt och suckan från de kringstående, vilka stodo packade som sillar.

Som exempel på huru trångt det var, vill jag endast nämna, att jag hade med mig en käpp, som jag lade framför mig på bröstet, när jag hörde de första tonerna. Käppen hade jag kvar på samma plats utan att med händerna röra vid den, ända till dess jag kom till hörnet av Karl XII :s torg. Trängseln var olidlig. Flera svimmade, men kunde naturligtvis icke falla omkull, ty det fanns ju icke rum. Under många minuter berörde fötterna icke marken. Man hängde då och då i luften. Man satt fullkomligt fastklämd i folkmassan samt fördes av denna utan någon möjlighet att själv kunna bestämma i vilken riktning man ville gå.

En kvinna av det lättare slaget skrek: "Rädda min hatt", när den åkte ned från hennes huvud och hon på grund av trängseln icke kunde få upp en hand för att taga fatt på den nedfallande huvudbonaden. Men det förskaffade henne endast hånfulla tillmälen och smädelser från de kringstående, av vilkaIOO

ett par t. o. m. spottade henne i ansiktet. De flesta skreko och jämrade sig högljutt hela tiden. När det kom en liten vindfläkt från strömmen, hörde man tydligt, huru hela massan tog ett djupt andetag. Så småningom drevos vi ned mot Palmeska huset, där passagen var trängre än vanligt på grund av en byggnadsställning vid huset och en del bråte som låg bredvid.

När jag kom i höjd med gaslyktan i hörnet av Palmeska huset, såg jag plötsligt framför mig en hög av människor, som lågo på varandra. Genom oerhörda ansträngningar lyckades jag stå emot trycket av den påträngande folkmassan — flera av mina grannar ramlade på högen — samt taga mig förbi den, så att jag till sist befann mig framför densamma. Det var en fasansfull syn, som mötte mig. På varandra befunno sig på en sträcka av fyra å fem meter cirka 30 personer, — tidningarna uppgåvo 50 — som sträckte ut armarna mot en, bedjande och besvärjande, att man skulle draga dem ur högen och rädda deras liv. Uttrycken i dessa ansikten gjorde mig sömnlös under många nätter.

Som jag stod där och funderade på, vad man skulle göra för att bringa hjälp åt dessa stackars människor, fick jag

se en karl gå fram till en kvinna i högen samt från hennes utsträckta armar och händer taga ringar m. m. En matros i flottans uniform såg det på samma gång som jag. Vi gjorde en blinkning åt varandra och ögonblickligen efteråt gåvo vi båda två karlen vad han förtjänade.

En man i högen fick tag i sjömannens händer, vilka han icke ville släppa. Sjömannen drog i mannen så mycket han orkade utan att kunna rubba honom det allra minsta. Nu kom en poliskonstapel, till vilken jag sade: "Hjälp måste organiseras för att kunna föra bort alla dessa människor, och jag tager här befälet". Han såg förvånad på mig, men jag sade då i myndig ton: "Jag är militär", varpå han gjorde honnör samt tillade, att han ställde sig till mitt förfogande. Först gällde det att få folk, som placerade sig bakom högen för att hindra att flera människor ramlade. På den platsen beordrade jag sjömannen, somIOX

fick med sig några kraftiga karlar, vilka lyckades hålla den påträngande massan från högen.

Nu gällde det att rädda de olyckliga. Jag erhöll ett par frivilliga till hjälp. Vi började att taga dem från högens båda yttre sidor oberoende av de i mitten liggandes böner. Poliskonstapeln fick order att anskaffa folk, som buro de av oss framdragna människorna till Karl XII :s torg, och lägga dem där på gräsplanerna. De allra flesta i högen behövde hjälp för att kunna taga sig därifrån. När den sista, som vi trodde, blivit bortburen, genomletade jag för säkerhets skull kläderna, vilka i en stor hög lågo kvar på gatan, samt fann då en äldre kvinna, som föreföll död. Sjömannen och jag buro henne till en av gräsplanerna vid torget, varest fullkomligt kaos rådde. Offren för olyckan lågo där, omgivna av folk, som letade efter saknade anhöriga och vänner. Med polisens tillhjälp fingo vi alla dessa avlägsnade från gräsmattorna. Därefter vädjades till allmänheten, som stod omkring att komma fram för att biträda med bärandet av de förolyckade till Jakobs polisstation. Efter en del svårigheter lyckades det. Så ordnades liktåget till stationen med poliskonstapeln som ledare, varefter jag gick hem till mig.

Mina under den natten använda kläder voro så våta av svett, att det tog två dygn, innan de hunno bli fullständigt torra. Men kraftansträngningen och sinnesrörelsen hade ju också varit stora under de tre timmar, det hemska dramat utspelats.

Det skrevs mycket i tidningarna om orsaken till olyckan. Många ansågo, att ligisterna buro största skulden. Det sades, att de med rep dragit genom folkmassan samt hänsynslöst trängt sig fram. Hänsynslöshet såg jag, men inga rep. Största felet låg nog hos polisen, som släppte in för många på platsen framför Grand Hotell. Polisen hade bort förstå, att hela Stockholm skulle gå ut denna ljusa sommarnatt med det härligaste månsken för att höra sin frejdade landsmaninna. Enligt meddelande voro 165 uniformerade poliskonstaplar jämte en del detektiver utbeordrade, men de voro huvudsakligen utposterade på de platser som sångerskan passerade från operan till hotellet. Vad som bidrog till olyckan var givetvis ropet: "Nu bär det i02

sjön", vilket åstadkom en mycket stark påträngning inåt, samt även ryktet att byggnadsställningarna vid Palmeska huset höllo på att ramla, vilket förde massan i motsatt riktning. Det är väl troligt, att detta åstadkom det första fallet. Och så småningom bildades den ödesdigra högen vid Palmeska huset, där så många olyckliga människor omkommo eller skadades.

Tidningarna uppgåvo, att 18 personer dödats och 26 skadats. Huru många av dessa, som föllo offer vid Palmeska huset, är mig obekant.

Av tillvaratagna persedlar på Jakobs vaktstuga får man en uppfattning om, att trängseln varit oerhörd. Där funnos bland annat: 91 fruntimmershattar, 71 par galoscher (omaka), 13 par resårskor (omaka), 58 herrhuvudbonader, 1 klädning, 4 kjortlar, 14 schalar, 11 huvudbonader, 6 fruntimmerskappor, 2 herrkappor, 1 kavaj, 108 paraplyer, 14 persedlar, 11 käppar, 11 hårflätor m. m. VOLONTÄRTIDEN.

Den 3 december 1884 antogs jag som officersvolontär vid n:r 21 Kungl. Nerikes regemente.

Innan nuvarande bestämmelser att antagas till officersvolontär voro gällande, var det förenat med ganska stora svårigheter för en yngling utan relationer att vinna inträde vid något regemente. Avgörandet låg nämligen helt och hållet i regementschefens hand.

Denne kunde, om han så ville, underlåta att antaga någon officersvolontär under ett par års tid i avsikt att bereda plats och god tur på regementet åt någon speciellt utkorad. Det gällde nämligen då för tiden att hastigt nå kaptensgraden, enär turen till vidare befordran räknades från kaptens utnämningsdatum.

Många historier berättades om ynglingar, vilka rest land och rike omkring för att bli antagna till officersvolontärer och som uppvaktat otaliga regementschefer, innan de till sist fingo komma in på något regemente. Det var också många, som aldrig lyckades.

En av mina kamrater, som under ett halvt år efter avlagd mogenhetsexamen förgäves sökt bli antagen på något regemente, reste en dag och uppvaktade en överstelöjtnant, vilken ryktet utpekat som blivande regementschef. Denne överstelöjtnant, vilken ännu icke blivit erbjuden regemente, blev så förtjust över uppvaktningen, att han sade till den unge mannen: "Får jag regemente, lovar jag, att jag skall antaga eder till officersvolontär." Han erhöll verkligen inom kort ett regemente, och min kamrat blev hans första officersvolontär.

I regel antogs man till officersvolontär det år, man gick i 7: I (ring III) samt beordrades med regementets rekryter till104

rekrytmötet, som började i april månad. Man måste således sluta skolan minst en månad tidigare än de övriga skolkamraterna. Det säger sig självt, att detta var till stor nackdel för skolarbetet. Men man gjorde det för att vara fri från militärtjänsten den vårtermin man skulle avlägga mogenhetsexamen. Dessutom ansågs det från militärt håll vara mycket lämpligt att ha gjort ett par möten, innan man skulle till underofficersskolan på Karlsborg. En av mina kamrater hade gjort icke mindre än sex möten -— han blev antagen vid 16 års ålder — innan han kom dit.

En och annan volontär stupade på denna tidiga militära tjänstgöring samt lyckades aldrig taga mogenhetsexamen. Lärarna i skolan voro i regel mycket förargade på officersvolon-tärerna, vilka på grund av militärtjänsten voro tvungna att en månad före vårterminens slut lämna skolan samt resa ifrån alla skrivningar, men ändå ha pretention på flyttningsbetyg. För den skull underkände lärarna gärna en volontär, om det fanns någon möjlighet. Och även därför att en dylik enligt deras uppfattning införde oseder bland klasskamraterna, ty volontärerna på mötesplatserna "lärde sig både röka och supa".

I visst avseende hade lärarna onekligen rätt. Man kom alltför ung till mötesplatsen. Mången var även kroppsligen för litet utvecklad att tåla vid alla med militärtjänsten förenade strapatser. Bestämmelserna för antagning till officersvolontär voro den tiden ej väl avvägda.

När officersvolontärerna ryckte in till sitt första rekrytmöte, överlämnades de till en särskild underofficer eller korpral, som tog hand om deras första utbildning. Denne instruktör drillade dem ordentligt, för att de så snart som möjligt skulle kunna sättas in bland de s. k. andraåringarna och därigenom bli approberade soldater på samma gång som dessa vid rekrytmötets slut.

Om det arbetades med dessa rekryter ? Jo, det kan Ni vara övertygad om. Mången gång var en sådan rekrytskola för kompanichefen ett prov på majorsgradens vinnande, varför man kan förstå, att rekryterna ej fingo ligga på latbänken.io5

Det ledsamma med rekrytskolan var, att arbetet blev mycket enformigt och ensidigt. Ideligen detsamma: exercis och återigen exercis. Man tog om och om igen samma rörelse, till dess att den gick nöjaktigt. Det var minsann ingen på den tiden, som tänkte på omväxling i övningarna, knappast ens på omväxling i handgreppen under ett exercispass. Jag minnes, att en gång vår plutonchef av kompanichefen fått sig en ordentlig kö-rare, emedan "koppla gevär" ej gått tillräckligt bra, med påföljd att plutonchefen dagen därpå oavbrutet övade detta i två runda timmar. En sergeant lät plutonen en gång göra "på knä färdigt-gevär" under en hel timme. Det var knappast möjligt att efteråt kunna gå.

Man drog därför verkligen en lättnadens suck, då man blev approberad rekryt — en stor dag på regementet, varvid regementschefen, bataljons- och kompanicheferna voro närvarande. Efter approbationen förflyttades man till sitt stamkompani, där tjänsten blev en riktig sinekur.

Vid denna tid stod puts på truppen i mycket hög kurs. Alla mässingsknappar i uniformsrocken skulle skina som "sola i Karlsta": kl. 6 på morgonen vid första utryckningen samt kl. 3 vid utryckningen till eftermiddagspasset. Gud nåde den, som ej då hade sin mässing blank !

Rekrytskolan var allvarlig och sträng, det måste erkännas, kanhända ibland litet för hård.

Under många av exercispassen, då ben och armar värkte, och svetten flöt i strömmar, kunde nog en och annan rekrytkamrat bland stammen säga vid en tillfällig ledighet: "Hör nu, volontärn, när han blir löjtnant en gång i tiden, skall han väl icke bli en sådan där människoplågare som löjtnant F. ?" Och man svor och lovade, att så sträng som han skulle man nog aldrig bli — för att sedan bli precis likadan.

Officersvolontärerna på Sannahed bodde icke tillsammans med truppen utan fingo ett särskilt rum i rekrytibaracken. De hade tillstånd att ha egna kalfaktorer, vilka städade, bäddade och borstade åt dem. Officersvolontärerna fingo ha egna möb-io6

ler, vilka voro ganska primitiva, anskaffade som de voro på mötesplatsen hos de bönder, vilka voro villiga att hyra ut.

Man åt ej heller med truppen, utan intog sina måltider i ett särskilt för ändamålet uppfört mattält. Samma mat serverades volontärerna som officerarna. Då för tiden kunde man icke tänka sig möjligheten, att en officersaspirant skulle kunna äta kronans mat på mötesplatsen.

Officersvolontären förde den tiden i regel ett alltför högt liv. Vin förekom på bordet ofta utan särskild anledning, och jag tror, att de flesta volontärerna togo sig en sup till middagen. Vin fick i begränsade kvantiteter rekvireras från officersmässen ; sprit däremot icke, men den togs från Örebro och Stockholm samt förvarades hos en bonde i Norra Sanna. Kredit hos sprithandlarna åtnjöts i obegränsad grad. Man kan tryggt påstå, att officersvolontärerna under regementsmötena drucko punsch många gånger i veckan i "volontärmässen", där det alltid rådde en glad och uppsluppen stämning. Skämt och upptåg hörde till ordningen för dagen. Någon missämja förekom icke bland de tre olika kategorier av kamrater, som ryckte in till regementsmötena : Karlbergarna, de volontärer, som avlagt mogenhetsexamen och skulle till Karlsborg på hösten samt de, som ännu icke avlagt mogenhetsexamen.

År 1886 var det på Sannahed icke mindre än tolv officers-aspiranter, som ryckte in till årets regementsmöte. Av dessa blevo nio officerare vid regementet, två gingo till andra regementen, och en kunde icke avlägga mogenhetsexamen, ehuru han under en följd av år försökte vid en del läroverk. Han gick sedan in vid statens järnvägar och blev uppmärksammad för den utmärkta disciplin och ordning, som han upprätthöll bland sina underlydande. Detta renderade honom säkerligen den för-tursbefordran, som han där erhöll, vadan hans militära tjänstgöring förutom det stora nöje, den säkerligen berett honom, ändå kom honom till nytta.

Vintern 1886—87 tillbringade jag på volontärskolan på Karlsborg. Det blev en arbetsam vinter. Kungl. Maj :t hade nämligen på våren 1886 bestämt, att man skulle ha avlagt god-107

känd examen i matematik på reallinjen för att bli antagen som elev vid Karlberg. På Karlsborg voro vi ett tjugutal kamrater, som voro latinare och således under året måste tentera i matematik för att kunna komma till krigsskolan. Kungl. Maj :t lät då till volontärskolan kommendera såsom lärare vid officers-volontärkompaniet löjtnanten vid Kungl. Upplands regemente Norlin, som förutom den militära utbildningen även skulle bibringa oss de felande matematiska kunskaperna.

GYMNASTIKSALEN Å KARLSBORG. "Redskapen betäck."

Löjtnant Norlin var en sådan man, att man tager av sig hatten för honom två gånger, då man möter honom. En fullkomligt prima karl i alla avseenden.

På vårsidan hade vi de skriftliga proven i matematik, varvid alla godkändes. Vid det muntliga provet var det endast en, som blev underkänd. Det var verkligen ett storartat arbete, som vår lärare lade ned på oss. Jag känner i denna stund, att vi nog ej vid den tiden voro så tacksamma mot honom, som vi bort.

Ett Karlsborgsår giver icke mycket av intresse. Man arbetar. Tillfälle till förströelse finns icke. Man är hänvisad till varandra.io8

På Karlsborg åto vi kronans mat. Som den icke alltid smakade så bra, förbättrades den för de allra flesta av oss med från hemmen skickade matsäckar. Vi lågo fyra i varje logement, varför det ansågs lämpligt, att var och en fick en sändning i månaden. Man delade ljuvt och lett.

Om krigsskolan på Karlberg är så mycket skrivet, att jag ej vill trötta en eventuell läsare med att berätta någonting därom, då antagligen föga nytt kan komma från min penna. Jag antecknar emellertid en historia och den blir om--mig själv.

Jag var en lördagskväll bjuden på bal till en familj, som bodde i hörnhuset av Drottning- och Klarabergsgatan, således helt nära centralstationen. Tåget till Karlberg gick kl. ii på kvällen. Tio minuter före ii tog jag avsked av värdfolket samt frågade värden, om porten — det var 3 tr. upp — var upplåst, vilket han 'bejakade. Nedkommen fann jag emellertid porten stängd, varför jag sprang upp samt -fick efter några minuter med mig ned en jungfru, som låste upp. I språngmarsch tillryggalade jag vägen till stationen för att vid framkomsten dit finna biljettluckan stängd.

Jag skyndade ut på perrongen samt sprang upp på tåget. Konduktören, som sett mig, kom genast fram och avfordrade mig min biljett. Jag meddelade honom mitt missöde samt anhöll att få lösa den vid framkomsten till Karlbergs station. Han vägrade samt befallde mig lämna tåget, vilket jag förklarade mig villig göra på det villkoret, att jag före hans signal till tågavsändaren, som stod en 50 meter därifrån, skulle få tala med denne. Konduktören accepterade villkoret, varför jag steg av tåget. Men knappt var jag på marken, förrän han signalerade "klart" till stinsen, som i sin tur gav signal till avgång åt lokomotivföraren, vilken satte tåget i gång. Jag tänkte hoppa upp på fotsteget, vilken tankegång konduktören tydligen avläste i mitt ansikte, ty han ropade: "Hoppa icke upp på fotsteget, det råder jag dig", varvid jag, som såg min räddning på annat sätt, svarade: "Nej, det gör jag icke". I språngmarsch följde jag tåget efter sista vagnen ett femtiotal meter samt hoppade sedan upp och satte mig på dess buffert. Jag tryckte mig tätt

io9

intill vagnen, så att icke konduktören, som befann sig vägg om vägg med mig, skulle kunna varsebliva mig. När vi kommit halvvägs till Karlberg, stack konduktören ut huvudet genom kupéfönstret samt fick se mig. Hans hälsning gjorde mig ej vidare glad: "Jag tror, att du är med ändå, din —!" Trots svårigheterna att hålla mig kvar på den ovanliga sittplatsen, lyckades jag få fram plånboken samt bjöd konduktören, som hotade med rapport, allt vad plånboken innehöll och mera till. Allt förgäves!

Sedan tåget anlänt till Karlberg, bad konduktören om mitt namn, vilket jag nekade lämna. Under ordbytet kom vår gymnastiklärare, "Kalle Rosen", fram och frågade efter orsaken till bråket, varvid jag relaterade händelseförloppet. När allt var berättat, sade han: "Det var bra gjort av sergeanten", vilket ju gladde, men tyvärr ej hjälpte mig.

Inkommen i logementet skrev jag ett brev till min far, som på grund av riksdagsmannaupp-

drag låg i Stockholm, liksom min regementskamrat Evers skrev till sin pappa, generaldirektören för Domänstyrelsen, med begäran att de tidigt på morgonen skulle gå upp till trafikinspektören för banan för att söka förhindra rapportens insändande.

Båda breven avgingo tidigt morgonen därpå. Redan kl. 10 f. m. stodo fäderna hos trafikinspektören, som redan hade konduktörens rapport på sitt bord. Bestraffning kom. Dock endast för min fars plånbok, som fick lämna ioo kr. till järnvägspersonalens enskilda pensionskassa.

Vad konduktören beträffar, ansågs det, att han hade uppträtt olämpligt, varför han fick sin tjänstgöring förlagd till andraIIO

tåg. Av kamraterna erhöll jag sedan smeknamnet "Agga-buf-fert", vartill jag ännu i dag lystrar med nöje.

Från Karlberg har ett namn ristat sig djupt in i mitt minne: Lars Tingsten. Han var lärare i taktik. Det var reda och klarhet både i den teoretiska undervisningen odi i de praktiska tillämpningsövningarna, som han ledde. För honom böjde sig alla. Man erhöll i tentamen det betyg man var värd. Den som ej kunde sitt pensum "rullade" utan pardon. Man förstod redan då, att Tingsten var en kraftnatur, som oförväget skulle gå mot sitt utstakade mål.

Officersexamen avlade vi på Karlberg redan den 17 oktober samt blevo utnämnda till underlöjtnanter någon dag i början av november. Den, som tillhörde den indelta armén, var fri från militärtjänst till april påföljande år, då officersmötena togo sin början. OFFICERSKÅRENS REKRYTERING.

Rekryteringen av den indelta arméns officerare skedde vid denna tid i allmänhet ur familjer med god social ställning. Man kan nog säga, att provinsens barn vid volontäranställning ägde ett visst företräde. Ja, man kan tryggt påstå, att av indelta arméns officerskårer minst 60 % av medlemmarna hörde till regementets provins. På alla regementen förekommo dock "outsiders", beroende på vänskaps- och släktförhållanden samt rekommendationer.

Vad Nerikes regemente angår voro 1892 av de till regementet då hörande 43 officerarna 70 % från Nerike och Värmland.

Av dessa 43 officerare avancerade under årens lopp två till generaler, sju till överstar, tio till överstelöjtnanter, elva till majorer, nio till kaptener, tre togo avsked som löjtnanter. En blev landshövding.

Vid denna tid voro mötena korta, varför stora flertalet av officerarna även sysslade med civil verksamhet. På Nerikes regemente ägnade sig åtta åt ren militärtjänst, tio åt lantbruk, tio åt gymnastikverksamhet, en åt lärarkallet, tre åt affärslivet, en åt topografisk verksamhet, fem hade ingen civil verksamhet och fem voro boende hos sina föräldrar.

Det kan ju vara av ett visst intresse att se ur vilka familjer officerarna nu rekryteras. Med anledning därav bifogas vidstående tabell, som utvisar fädernas yrken för de 43 Nerikes-officerarna 1892 och för kadetterna vid Karlberg okt. 1927.112

FÄDERNAS YRKEN.

Nerikes reg. 1892

[-Karlberg-]

{+Karl- berg+} 1927

Affärsman ....3 —

Apotekare 1 2

Arbetare............................— 1

Bankdirektör ....— 1

Banmästare.......................— 1

Borgmästare 1

Brukspatron 7

Direktör ....— 2

Dispachör ....— 1

Disponent ....— 2

Docent.................................— 1

Fabrikör ....— 4

Folkskoleinspektör... — 1

Förman ....— 2

Generaldirektör...........2 —

Godsägare 6 2

Grosshandlare ....— 1

Hamnkapten ....— 1

Handlande.......................— 1

Hemmansägare ....— 1

Hovjägmästare ....— 1

Häradshövding 1 2

Ingeniör ....— 3

Jägmästare.......................1 —

Järnvägstjänsteman.. — 1

Kabinettsk.-herre ... — 1

Kammarherre.................2

Kamrer ....— 3

Kassör..................................— 2

Kontorschef ....— 1

Transport 24 38

Transport 24 38

Kontraktsprost ....1 —

Krigshovrättsråd ... 1 —

Krigsråd 1

Kyrkoherde ....— 1

Köpman ....— 3

Landssekreter.................1

Lantbrukare ....— 2

Lektor..................................— 1

Läroverksadjunkt ... — 1

Läkare..................................3

Musikdirektör.................— 1

Officerare 10 19

Poliskonstapel.................— 1

Postkontrollör.................— 1

Redaktör............................— 3

Rektor..................................— 1

Rådman ....2 —

Sjökapten ....— 3

Snickare ....— 1

Stadsfiskal ....— 1

Stationsinspektor ... — 2

Trafikdirektör.................— 1

Trävaruhandlare...........— 1

Tullbevakningschef.. — 1

Tunnbindare ....— 1

Underofficerare ....— 3

Verkmästare ....— 1

Överjägmästare...........— 1

Överlärare ....— 1

Summa 43 89 ARBETET OCH LIVET PÅ MÖTESPLATSEN.

På 1890-talet var exercisen det viktigaste av den militära utbildningen. I stort sett kan man säga, att halva tiden anslogs därtill.

Dagens övningspass voro kl. 6—8, 9—12 fm. och 3—6 em., då arbetet var slut för dagen. De två första morgontimmarna voro i regel anslagna till exercis liksom även dagens sista eller två sista timmar. En timme ägnades åt gymnastik, en timme åt instruktion samt ett par åt f. b. målskjutningsövningar. En s. k. "sandlåda" för den teoretiska fälttjänstens inlärande saknades icke vid något kompani.

I exercisen var det en detalj utbildning och en fordran på noggrannhet, som var någonting oerhört. Med rättning kunde man hålla på i oändlighet. Ändå blev det aldrig till belåtenhet. Under ett exercispass på en timme förekom ofta nog inga raster, men så blevo både trupp och befäl genomsvettiga.

Det var minsann ingen sinekur att vara subaltern på den tiden. Subalternofficeren var alltid upptagen av sin pluton minst sju timmar på dagen. Till och med då ens egen pluton var på vakt, och man således icke hade någon trupp, fick man rätt ofta hjälpa till med utbildningen av kompaniets övriga plutoner. Alla planer för utbildningen jämte rekognosceringar för övningar i terrängen måste göras under, fritid.

Att kunna lista sig fri från ett morgonkorum kl. 6, ehuru ens egen pluton av en eller annan anledning icke deltog däri, hörde till ovanligheterna. De äldre officerarna kunde icke tåla, att en subaltern, som var ledig från tjänstgöring, visade sig ute under övningstid. "Du borde ha så mycket förstånd, att du åtminstone höll dig inne, då du är ledig", fick man mången gång

115114

höra från äldre kamrater, när man var ute och spankulerade. Vissa år var det förbjudet att åka cykel och rida under övningstid på exercisfältet eller i dess närhet, oaktat man var fri från övningarna.

Behandlingsättet av truppen var på den tiden i hela armén i stort sett ganska rått, det måste erkännas. I allmänhet duades folket av alla officerarna. Rapport på officer för fula tillmälen förekom på Sannahed i regel icke. Blev sådant anmält, följde dock alltid en sträng bestraffning.

Den officer, vilken erhållit sin militära uppfostran i en kasern i stad och aldrig haft någon erfarenhet av vad en indelt mötesplats har att bjuda, ser på dessa platser med fullkomligt oförstående ögon. Han kan aldrig fatta, att det kunde finnas någon som helst trevnad på ett sådant ställe. Han ser endast den stora, vida slätten. Han bävar vid tanken på att behöva tillbringa en tid på en plats, vilken är i saknad av allt det, som en stad har att bjuda på.

Han förstår icke, att just detta att vara isolerad, att slippa stadens förlustelseställen, att endast ha tjänsten och kamraterna att hålla sig till, medför en viss tjusning, allt dock under förutsättning, att mötena icke bli för långa.

Mötesplatsernas avskilda läge förde samman kamraterna. Man visste och kände med sig, att man var beroende av varandra samt att det helas trevnad och ens eget nöje hängde på den insats, som var och en gjorde för kamratskapet. Kvalifikationerna härför voro naturligtvis olika. Men varje människa har i regel väl alltid något, varmed hon kan bidraga till trevnaden i ett lag.

Ett sådant liv skapar kamratskap av sig självt. Vid många av våra indelta regementen blevo ofta nog officerskårens medlemmar som en enda stor familj, där ett verkligt sant kamratliv rådde. Där knötos vänskapsband, som räckte hela livet igenom. De yngre kamraterna tog man hand om på allehanda vis, icke blott på mötesplatserna utan även mellan mötena. Där det behövdes, räcktes alltid en ekonomiskt stödjande hand. Den unge5

officeren kände med sig, att han hade sitt säkraste stöd och sin bästa hjälp hos kamraterna, om han nämligen skötte sig. Därigenom lärde man sig att hålla av sina kamrater och sitt regemente samt att sätta dess ära och anseende högt.

Alla voro varmt fästade vid sitt regemente. Detta visade sig bland annat däri, att många officerare, som vid avskedet från militärtjänsten tillhörde ett annat regemente, ofta nog sökte sig tillbaka till sitt ursprungliga.

I gamla tider var det många gånger rörande se, huru intimt förenade med regementet avskedstagarne av alla grader voro, då de för sista gången kommo till mötesplatsen och visste med sig, att tjänstetiden var slut för alltid. Det kunde ofta nog locka fram tåren i ögat icke blott hos officeren och underofficeren utan även hos den gamle indelte soldaten, vilken älskade sitt regemente lika högt som någon annan.

Nittiotalets korta möten hunno aldrig att framkalla någon egentlig schism i kamratkretsen. Blev det missljud någon gång, gjordes affären alltid upp, om ej förr så på regementsmötets sista dag. Man ville icke skiljas som ovänner. Det säger sig självt, att detta var en stor styrka för det goda kamratskapets bibehållande.

Jämför man sammanhållningen inom en nutida officerskår med den, som existerade på de indelta regementenas tid, torde nog den senare ta priset. Det är för övrigt helt naturligt, ty det är ett annat liv, som officeren för nu mot fordom.

På de indelta mötesplatserna intogo de flesta officerarna sina måltider i officersmässarna. De bodde i en gemensam byggnad samt träffades dagligen och stundligen.

Nu däremot bo alla med få undantag kringspridda i det samhälle, där regementet är förlagt. De råkas blott mera tillfälligtvis. De, som intaga sina gemensamma måltider i mässarna, äro ett ringa fåtal. Det gör, att kamraterna icke lära känna varandra som förr i tiden. Många gånger kunna de stå rätt så främmande för varandra. Gemensamma tillställningar bidraga dock i någon mån att föra kamraterna tillsammans, men kunnaji6

aldrig sammansvetsa dem till en sådan enhet, som de indelta mötesplatsernas samliv gjorde.

En nutida subalternofficer, kanhända utgången från ett relativt mindre burget hem, söker sig mången gång av ekonomiska skäl ut från mässen, dit han dock hör. Kamratskapet blir lidande därpå. Men hans handlingssätt bör ej klandras, ty den ekonomiska bas, varpå han skall bygga sin framtid, är för honom viktigare än kamratskapet. Därför borde omkostnaderna för livet i officersmässarna sättas så lågt, att var och en skulle finna det vara mera förmånligt att vara kvar där än att söka sig därifrån. Kamratskapet skulle därigenom säkerligen främjas till mångas fromma.

På de gamla indelta mötesplatserna hade man endast mässarna att tillgå, såvida man icke hyrde egen bostad. Därigenom blev man hänvisad till mässlivet, i vars utgifter för vissa gemensamma tillställningar såsom middagar för arméfördelningschefen m. m. man var tvungen att deltaga. Men man kunde, om man så önskade, i övrigt bli befriad från utgifter för sprit och vin.

På de indelta mötesplatserna fördes det, åtminstone vad infanteriet angår, i allmänhet icke något högt liv. Men det var nog fallet med kavalleriregementena, där i gemensamma utgifter ofta nog ingick utgifter för all sprit liksom för vin, varav det till varje måltid i regel serverades två sorter.

Från ett indelt kavalleriregemente berättas, att en löjtnant, som efter ett par års tjänst fått en annan uppfattning av livet och därför avhöll sig från vin och alkohol, gått in till officerskåren med en skrivelse, vari han anhöll att ej bli debiterad för de dryckesvaror, som han icke förtärde. Denna anhållan avslogs !

På Sannahed var det brukligt, att man fick betala för vad man förtärde, men ingenting mer.

Man har talat mycket om den mängd alkohol, som under årens lopp förtärts på arméns mötesplatser. Med den uppfattning, som den nuvarande generationen har av spritkonsumtion, måste man nog erkänna, att det ibland kunde bli för mycket. Men så var den tidens bruk och sedvänja. Det är väl ickeXI7

troligt, att officerarna förtärde mera sprit än andra medborgare i samhället.

Regementschefen, sedermera generalmajor Lilliehöök, var mycket sober i mat och dryck. Han gjorde allt, vad han kunde, för att inskränka alkoholförbrukningen i mässen. En morgon, då han såg en av kaptenerna taga en sup till frukosten, sade han till honom: "Jag tror, att kapten super till frukost", varvid kaptenens svar gjorde slut på frukostkonservationen: "Jag tog mig en sup till frukost i går, överste, och den smakade så bra, att jag ville känna efter, om den smakar lika bra i dag."

Den regementsorder, som gavs ut år 1816, när dåvarande officerskåren för första gången skulle sätta sig till bords på Sannahed i det antagligen mer än pauvra "spisqvarteret" väcker verkligen en viss medkänsla. Ty middagsinvitationen löd: "För att så ordentligt möjligen ske kan begagna proviant och fält-statslefnaden, har Herr Regementschefen varit omtänkt att arrangera om middagsmåltid af proviant för hela officerscorp-sen gemensamt, men för öfriga behöfver af föda under mötestiden sörjer hvar för sig såväl för Brenvin äfvensom hvar och en som sådant åstundar medför egen Couvert jämte tallrikar."

Vid denna tid stod det varje officer fritt att mot 12 sk. banko per dag utfå vanlig manskapsproviant. Fältstaten för 1816 var nog icke så mycket att hurra för, vilket även regementschefen, som härvidlag endast följde anvisningar från högre ort, måste ha tyckt, emedan han i regementsordern påpekade bland annat det där om brännvinet.

Det är nog icke troligt att officerarna vid Nerikes regemente länge höllo på med fältstatslevnaden. Som inga meddelanden från denna tid stått att inhämta, kan saken dock icke kontrolleras. Sannolikt är dock, att denna tids officerare ville leva gott under mötena, medan de annars förde ett mycket enkelt och i allmänhet sobert liv.

Huru den tidens Nerikesofficerare tillbragte sin ledighet efter kvällsmålet, innan en gemensam officersmäss kom till8

stånd, får man icke heller — av samma skäl — klart för sig. Det är väl sannolikt, att deras liv ej skilde sig mycket från det, som övriga officerare i armén förde. Och allra minst från militärens levnadssätt i det närbelägna Värmland, som med säkerhet lämnade sin tribut av officerare ej blott till Värmlandsregementena utan även till Nerikes regemente. Det torde därför icke sakna sitt intresse att taga del av vad Lilljebjörn skriver i sina "Hågkomster från ungdomen" angående Värmlands jägare: "Efter aftonmåltiden inträdde uppassarna med sina herrars stoppade pipor, och derefter begaf man sig vanligen till 'torget', der kapplöpning, brottning och annat dylikt företogs. Historier berättades, men dryckeslag förekom icke om aftnarna."

Troligt är, att Sannahedsofficerarna vid denna tid i sina respektive kvarter eller också i tälten intogo frukost och kvällsmålet, som till största delen torde bestått av den hemifrån medförda matsäcken. Mötena voro ju så korta, att detta mycket väl gick för sig.

Så småningom fann man säkerligen, att denna utspisnings-form var mindre tilltalande. Tillgången på kött genom av bönderna levererade kalvar, grisar, höns m. m. var god, varför tanken på att bygga en officersmäss småningom vann insteg. När denna tanke realiserades, har jag icke kunnat utröna, men troligen var officersmässen färdigbyggd omkring 1840. Då överste Laurell jämte överstelöjtnant Gripenberg år 1857 som

underofficerare gjorde sitt första möte på Sannahed, intogo de sina måltider tillsammans med officerarna i officersmässen. Denna såg då med sina trasiga tapeter och små skavanker här och var ut att ha varit använd under ett par decennier, enligt meddelande av Laurell.

År 1858 hade officerarna egen mathållning under mötestiden. Dåvarande kaptenen, sedermera överstelöjtnanten Drakenberg på Hjelmarsberg skötte hushållet genom hushållerska. Det blev dyrbart och ingalunda till kamraternas belåtenhet, varför officerskåren 1859 gjorde upp med handlanden Agrell i Sanna, att denne skulle hålla maten åt officerarna mot ett pris av kr. i: 50 per dag och person.lig

Handlanden Agrell var officerskårens restauratör i många år. Han skötte med sina båda döttrar hushållet till allas stora belåtenhet.

Matsedeln av 1859 hade följande utseende: förfrukost kl. 6—7 fm.: kaffe och bröd,

frukost „ 9 „ sill, oskalad potatis, kötträtt, kaffe

och mjölk,

middag „ 1 em.: rikligt smörgåsbord, soppa, kött,

efterrätt och kaffe, kvällsmål „ 8 „ smörgåsbord, varm rätt, té och mjölk.

Under en lång följd av år sköttes sedan mathållningen per entreprenad. Efter Agrell kommo entreprenörer från Örebro, Kristinehamn, Hallsberg m. fi. orter. Uppassningen i mässen sköttes av ett par trumslagare, vilka utförde detta frivilligt åtagna arbete mot ett mål mat i köket. Dessa användes som middagsuppassare ända fram till omkring 1895. Kaffe- och punschserveringen handhades av ett par kvinnliga tjänsteandar.

Betalningen för brännvinet, som vid denna tid betingade ett mycket lågt pris, var gemensam för hela officerskåren. 1 övrigt var det repartition. I regel togo de äldre officerarna sig en sup till frukosten. Till middagen tömdes brännvinsglaset två gånger av de flesta.

Det var mycket v.anligt, att man vid denna tid drack ett par glas starkt vin till middagen och då alltid sherry. Rött vin förekom mycket sällan. Man förstod sig ännu icke på rödvinssmaken. Punsch däremot dracks varenda kväll i mässen.

Apropå supar erinrar jag mig en gammal korpral, som berättade, att folket hade olika namn på suparna. "Eoppsupen" kallades den, vilken togs strax innan man skulle gå till sängs. "Vargskottet" var en stor och kraftig sup, som i regel förtärdes, när man kände sig illamående. "Morgonglorian", även kallad "Uddevallaren", inmundigades om morgnarna och bestod av brännvin i kaffet. Vid denna tid talades mycket franska i vårt land. Härav nog namnet gloria, ty det franska le gloria är enligt Larousse "café, ou thé sucré, mèlé d'eau-de-vie". För20

att beteckna, att glorian togs om morgnarna tillades morgon. Ordet morgongloria tycks numera ha försvunnit ur språkbruket.

Officerskåren synes på 80- och 90-talen haft svårt att bestämma sig för eget hushåll eller entreprenör. Ena året hade man eget hushåll, andra entreprenör o. s. v. Till sist fann man dock, att det lämpligaste var att taga entreprenör.

För min enskilda del har jag alltid funnit att en officers-

mäss på indelt mötesplats bort överlämna hushållsbekymren åt en entreprenör. Det egna hushållet, vilket onekligen har sina fördelar och för övrigt giver åt mässen en viss känsla av hemtrevnad, är en alldeles för stor apparat, omöjlig att i detalj övervakas av förtroendemannen, som ju dessutom har sitt militära arbete att utföra.

I regel medför det egna hushållet förlust för den, som står för detsamma. Därom har man alltför ofta haft ledsamma erfarenheter. Vid det egna hushållet måste det dessutom tagas hänsyn till den alltid överansträngda personalen. Detta har flera gånger åstadkommit, att många skrattsalvor, som haft sin givna121

hemortsrätt i mässen, blivit avlossad på andra ställen under en onödigtvis betungande nöjesskatt.

Under de första åren på 90-talet, när officerskåren hade eget hushåll, erhöll den officer, som skötte detsamma, till biträde en underlöjtnant för att handhava spriträkenskaperna. Det var ett ganska ansträngande göra, då uträkningarna måste äga rum på fritid — i regel under middagsrasten. Ersättning för arbetet utgick i form av ett stort och hederligt tack vid mötets slut. Som ingen dag rann fram, utan att det även rann ur flaskorna, blev ock middagsvilan därefter.

Det dracks som väl även i alla andra officersmässar i vårt land mest punsch. Whiskyn hade knappast hunnit mer än landstiga i Göteborg. Den, som ville ha någonting starkt i vattnet, slog i av någon billigare konjak. En seidel öl efter middagen satte förtäraren i en särskild klass.

Sedan långliga tider hade hos oss gemensam punsch framdukats i samlingsrummet alla aftnar efter kvällsmåltiden, varvid konsumenterna ingingo som betalande. För att kontrollera punschdrickarna uppsatte biträdande vinofficeren på dörrposten till punschrummet en lista med namnen på alla vid mötet närvarande kamrater. Yngsta underlöjtnanten hade till uppgift att på listan sätta en "kråka" för den, som deltog i samkvämet. Han ägde för den skull skyldighet att ständigt uppehålla sig i punschrummet, så länge någon fanns kvar där, samt även se till, att det alltid fanns varor på bordet.

Det blev en högst ansträngande tjänst, då denne underlöjtnant alltid måste vara länge uppe om nätterna. Dessutom fick han många glas punsch extra, då han jämt skulle vara närvarande och i regel också hjälpa till att slå i glasen. Det berättas från denna tid om många knep och lustigheter för att få så många 'kråkade" som möjligt.

Så småningom började man tycka, att sättet för kontrollen var mindre lämpligt. Man bestämde då, att den, som icke deltagit i samkvämet, själv skulle stryka sitt namn på listan, vilken fick sitta kvar till dagen därpå. Men om någon av en eller annan anledning varit frånvarande från mässen, kunde han ju122

ej stryka sig. Därför bestämdes, att vinofficeren i dylika fall skulle få skipa den sista rättvisan. Detta system bibehölls sedermera.

Omkring 1895 fann man det onödigt att alla dagar anordna gemensam punschdrickning. Vid ett officerssammanträde beslöts därför, att gemensam punschdrickning skulle äga rum endast vissa gånger i veckan, nämligen onsdagar, lördagar, sön-och helgdagar samt dagen före varje helgdag. Sådana dagar döptes till "gudskelovsaftnar". Anlände främmande till mässen anordnades alltid allmän punschdrickning. Man kan nog säga, att varje anledning till extra gudskelovs-aftnar omfattades med glädje. Om en sådan skulle komma till stånd eller icke, bestämdes av officerskåren på förslag av den i mässen äldste varande kamraten.

Så småningom insåg man dock, att dessa gudskelovs-aftnar blevo något för kostsamma för de kamrater, som lämnade mässen redan vid tiotiden, men i alla fall måste vara med och betala, vad de andra förtärde under ännu många timmar. Därför beslöts, att den gemensamma betalningsskyldigheten under gud-skelovs-aftnarna skulle upphöra kl. 11 e. m. Vad som sedermera förtärdes skrevs på de konsumerandes eget konto.

På Sannahed var vichyvattnet vid mässaftnarna en ständig stridsfråga. Svensken har sedan långliga tider varit van att dricka vichyvatten till sin punsch. De riktiga punschdrickarna ansågo därför, att vichyvattnet hörde till, medan de mera ekonomiskt anlagda tyckte, att vichyvattnet högst betydligt höjde utgiften för en gudskelovs-afton och borde debiteras extra. De sista hade givetvis rätt, ty dels slösade man vid mässaftnarna onödigtvis med vichyvattnet, och dels slösade Hallsbergsvichy-vattnet med sig självt, då minst en tredjedel på grund av för stor kolsyrehalt lämnade flaskan samtidigt med korken — endast fabrikanten till glädje. Somliga år ingick efter votering vichyvatten i den gemensamma likviden, andra icke. Men när det var främmande på besök, delades kostnaderna broderligt.

Officerarna intogo sina måltider gemensamt, om icke tjän-123

sten lade hinder i vägen därför. Någon extra middag på olaglig tid tilläts ej i matsalen.

Punschdrickningen försiggick, så snart den varma årstiden tillät det, i regel ute på sandplanen framför

officerssalongen eller i någon av bersåerna, och sedan officersmässen tillbyggts på den främre eller bakre verandan. När tystnadssignalen hade ljudit i lägret, flyttade dock alla inomhus, för att sorlet av de

PUNSCHDR1CKNING PÅ SANDPLANEN. Stående författaren och Överste Gabr. Hedengren.

samtalande icke skulle kunna höras ned i lägret. Därmed var man mycket noga.

Priset på en helbutelj punsch var på 90-talet cirka 1 kr. Röda och rhenska viner betingade ett pris snarare under- än överstigande 2 kr. Champagne av billigare märke 3 à 4 kr.

Gemensamt vin vid middagen förekom sällan, egentligen endast vid midsommardagar samt vid inspektionsmiddagar vid arméfördelningschefens besök. Generalen tillika med sin stab betalade då för maten, men ej för vin och spirituösa.

Som ovan sagts drucko officerarna i vardagslag ej vin till middagarna, ehuru det gavs talrika undantag. Födelse- och124

namnsdagar jämte vadslagningar m. m. gjorde dock, att vinlagret ej hann bli förlegat.

Matpriset var år 1900 — efter vad jag vill minnas — kr. 2: 50 per dag. Utgifterna för punschrepartitionerna belöpte sig på 90-talet till 50 à 80 öre per kväll för att stiga till kr. i—i: 30 vid sekelskiftet.

I regel var det icke odelat angenämt att vara biträdande vinofficer under min löjtnantstid. Särskilt var detta fallet, då vederbörande skulle taga upp likviden. Många av de äldre kamraterna grumsade vid betalningen. En och annan kunde t. o. m. säga: "Det är icke möjligt, att jag, som nästan aldrig varit med om kvällarna, kan vara skyldig så mycket. Här har löjtnanten bestämt räknat fel." Man hade då ingenting annat att göra än att låta den tvivlande gå igenom alla rekvisitionslapparna, då han oftast föll till föga med ett: "Ja, visst ja, det var födelsedagen, som jag glömt bort, och som gjort, att det blivit så dyrt."

Om födelsedagen kom olägligt för själva festföremålet, kom den liksom även de under mötestiden inträffade namnsdagarna i stället så mycket lämpligare för kamraterna. De började redan i arla morgonstunden gratulera dagens hjälte med resultat, att de blevo inbjudna till kolifej efter middagen. De närmast vid middagsbordet sittande bjödos på vin och de andra sedan på punsch och bål. Gustavsdagarna voro i regel storartade. Alla Gustaver slogo sig nämligen ihop om en hej dundrande hippa, där man högaktade dem och varandra till långt in på småtimmarna.

Man kan ju tycka, att ett sådant liv skulle ha blivit rätt så ruinerande, men så var det icke. Utgifterna belöpte sig i genomsnitt till 5 kr. per dag. Det blev i regel ej så mycket fludium som man skulle kunna tro — åtminstone icke efter 90-talets ingång. På Sannahed var det nämligen många andra intressen, som om kvällarna togo hand om huvud, armar och ben.

Omkring 1860 fanns det icke några sångare på regementet. Det musikaliska inslag, för vilket Nerikes regemente sedan blev så känt, hade då ännu icke kommit. Vid den tiden satt nog Bacchus självsvåldig i högsätet i mässen. Den framstående bas-125

sångaren Oskar Waldemar Falkman, sedermera överste och chef för Norra skånska infanteriregementet, gav honom dock snart en påminnelse om att något sänka tonen.

Med den jovialiske gluntsångaren Otto Smiths inträde på regementet 1870 fick Bacchus en andra uppmaning att stiga ned från sin höga piedestal. Han försökte nog emellanåt att åter spela första fiolen, vilket dock icke lyckades. Så småningom kommo flera sångare — såsom de härliga tenorerna Dahlgren och Wistrand, Josef och Gabriel Hedengren, Eöthner, Wallin, Warberg m. fi. — och musikälskare in på regementet. Sådana framstående pianister som Fröding, Strokirk och Carl-Axel Tamm torde få regementen ha haft. I detta sammanhang kan nämnas, att operachefen Forsell började sin militära bana på Nerikes regemente. Han gjorde som officersaspirant dock endast ett möte hos oss, innan han kom till Uppländingarna. Emellertid hade man redan då klart för sig, att Forsell skulle bli någonting mycket framstående, om han ägnade sig åt konsten, vilket han till stor lycka för vår

scen även gjorde.

Euterpe började alltmer att bli tongivande i mässen. Bacchus kände sig allt mindre och mindre hemmastadd och uppsökte därför nya lokaler på andra sidan landsvägen. Men varje sommar gjorde han ett försök att gilja till Euterpe, vilken gav honom korgen. Dock ibland med tvekan, ty Bacchus var en fin och trevlig karl, när han ville. När han såg, att Euterpe ibland var obeslutsam, förnyade han frieriet. Kärlekskrank, som han alltid var, kom han gärna om kvällarna och knackade på. Han lyckades, enligt vad malicen påstod, smita in någon enda gång.

Men fast fot fick han aldrig mer på Sannahed, åtminstone, som sagt, icke efter 1890.

Många voro de faktorer, som bidrogo till den stora trevnaden på Sannahed.

Där bildades orden "Klosterbröderna" med roliga och muntrande receptioner, vilken orden sedermera uppgick i det icke mindre roande "Hemliga Ordenssällskapet Tre Kronor".

"HEMLIGA ORDENSSÄLLSKAPET TRE KRONOR."

Nästan varje år skrevs och uppfördes spex. Så gavs 1903 Majors feber, 1905 Den förälskade Johanna, 1907 Fädernas missgärningar, Karlsta Lätta, m. fi., som jag icke nu kan erinra mig. Jag tror dock icke spexen skulle ha gjort lycka hos Albert Ranft. På Sannahed skördade de emellertid ära och beröm. Maskören Fahlstedt nedkallades vid högtidliga tillfällen från Stockholm för att sätta piff på det hela. Affischer med lustiga annonser infördes på de i regel tryckta teaterprogrammen.

Man även på truppen tänkte man. Nästan årligen uppfördes i en av lägerhyddorna skämtsamma stycken, där manskapet, instruerat av för saken intresserade officerare, fick uppträda127

på scenen. Musikkåren medverkade alltid vid dessa tillställningar. Man gjorde det hela så pampigt som möjligt för att ersätta vad som brast hos de uppträdande artisterna, vilket i allmänhet ej var litet.

Under denna tid hade kortspelet ännu icke vunnit inträde i officersmässen. Det kom senare, hasardspelet aldrig.

Vårt "Hemliga Ordenssällskap Tre Kronor" var, kan man säga, en släkting till det i Stockholm bland militärerna allmänt kända "Vita Korset". Ett par av mina regementskamrater voro "bröder" i "Vita Korset" och därför synnerligen lämpliga att bli funktionärer i "Tre Kronor", vilket sällskap brukade sammanträda en gång under varje regementsmöte, då de unga officerarna fingo recipiera.

Alla kamraterna voro mycket intresserade av dessa samkväm och ställde sig med glädje till förfogande. Många verkligt goda förmågor funnos bland dem, och därför blevo dessa muntrationsaftnar mycket roliga. De bidrogo i hög grad att sprida glädje och trevnad i mässen. Och det desto mera, som man aldrig medvetet var elak mot någon. En och annan kunde vid en liten snärt på sin höjd känna sig en smula förargad. En ekonomiskt anlagd kamrat blev t. ex. en gång omnämnd i "Tre Kronors" årsberättelse på följande sätt: "Kapten X' motion, att Sällskapets något pretentiösa namn "Tre Kronor" skulle ändras till "Två och sjuttiofem" har avslagits med samtliga röster utom en."

Enär spex uppfördes nästan varje år i mässen, fingo många av kamraterna därför ganska stor scenvana. Genom trägen övning blev även maskeringen mången gång över förväntan lyckad. Vid en muntrationsafton uppträdde en av kamraterna som chansonettsångerska. Efter slutat nummer gick han och satte sig bland kamraterna och tog sig ett glas punsch. Den äldste i mässen (regementschefen själv) kallade då på mig, som stod för arrangemangen, och sade: "Det var ett roligt nummer det där med chansonettsångerskan, men som löjtnanten vet, får det icke finnas några fruntimmer i mässen och det där fruntimret skall genast försvinna."128

Tidningen "Sannaheds Blackan" gav då och då ut nummer, som antingen lästes upp av någon för tillfället kostymerad eller fick lämna sitt innehåll i någon form genom en av de i spexen uppträdande. Frivilliga bidrag till tidningen lades i en brevlåda vid officersbostaden. Vid redaktörens granskning kommo gläd-jedämpande och onödigt skarpa insändare i papperskorgen. .

På 8o-talet bildades på Sannahed det s. k. Pilsnerkapellet, vilket gjorde stor lycka. Det upplöstes dock redan 1892, då kapellmästaren, kapten Kossuth Falk, tog transport till annat regemente.

Vad är ett pilsnerkapell? Jo, det är ett musikkapell, vars medlemmar spela på pilsnerbuteljer. Idén till pilsnerkapellet rann upp hos den store humoristen Kossuth, som ett par kamrater och jag en kväll funno i kallskänken tillsammans med ett dussin pilsnerbuteljer. Han hällde i och slog ut vatten ur flaskorna allt under det han ideligen blåste i halsarna på dem. Vi motades ut av Kossuth, men ombådos att komma åter om en kvart med ett dussin, som han sa' "väderstinna" kamrater. Så kommo 'vi åter med de tolv och emottogo var och en sin av Kossuth "stämda" pilsnerbutelj. "Det enda som behövs är väder", sade han, då han delade ut instrumenten.

Flaskorna gåvo olika ton, beroende på den islagna vätskemängden. Varje flaska representerade en ton. Och så började man öva sig på sitt instrument och sin ton. Efter en kvarts timme behärskade man sitt instrument samt kunde ingå i orkestern.

Sedan blev det uppställning på två led med de vita tangenterna — flaskor med ljus schattering — i främsta ledet och med de svarta — mörka flaskor — i luckorna mellan och bakom, vilken ju redan från början gav ett musikaliskt intryck.

Kossuth stod som ledare framför och pekade på den, som skulle blåsa, varigenom en även fullkomligt omusikalisk person kunde bli en värdig medlem av kapellet och därigenom tillvinna sig ovansklig ära, endast han som sagt hade tillräckligt kraftiga lungor.. Det var väl de mest minimala fordringar, man gärnai77

kunde tänka sig, för att bli aktiv medlem i ett verkligt spelande musikkapell.

Första gången uppträdde Kossuth med sitt kapell i den intimare kamratkretsen, varvid man spelade skalan och Gubben Noak. När kapellet någon tid efteråt officiellt lät höra sig vid en muntrationsafton, var repertoaren något utökad. Sista gången den originella orkestern uppträdde på Sannahed, varvid icke mindre än nära två pilsner-oktaver voro representerade, utför-

des som första nummer Gubben Noak med variationer, varefter följde en del andra lättblåsta saker. Konserten avslutades med "Kom, lilla flicka, valsa med mig".

Tanken på att giva första akten ur "Regementets dotter" måste skrinläggas, emedan hela officerskåren då blivit tvungen att ingå i kapellet och det således icke blivit några åhörare.

När mötena blevo längre och varade hela sommaren, började både officerarna och underofficerarna att tänka på att det skulle ställa sig billigare samt även angenämare att i grann-

skåpet hyra en lägenhet för sommarmånaderna. Så småningom började en och annan familj att flytta ut. Exemplet smittade. Omkring 1905 var det icke mindre än 14 officersfamiljer, som för sommaren därstädes slagit ned sina bopålar.

Bönderna voro till en början icke så villiga att hyra ut de rum, som de möjligen kunde undvara. Men sedan de sett den tjocka bunt sedlar, vartill hyrorna så småningom uppgingo, blevo de till slut ganska medgörliga.

För själva mäss- och kamratlivet voro dessa utflyttningar till stor nackdel. Icke nog med att en del glada kamrater kommo bort från mässen, utan det blev naturligtvis ett mindre antal betalande, vilket något bidrog att höja mässutgifterna för de kvarvarande.

Officersmässen på Sannahed var och förblev en mäss endast för kamraterna. Det förekom sällan något kvinnligt inslag. Vid andra indelta regementen har nog det kvinnliga elementet varit gärna sett samt på vissa regementen även mycket omhuldat i officersmässarna, men hos oss stod det icke i hög kurs. Sanna-hedsofficeren visade sig i detta avseende minst till sin fördel. Man kan säga, att de flesta av kamraterna ej önskade damer i mässen. Men då dessa kommo som inbjudna var Sannaheds-officeren den personifierade älskvärdheten. MIDSOMMARDAGEN.

Sedan mycket länge tillbaka har man på de indelta regementenas mötesplatser firat midsommar. Så ock hos oss, där officerarna med vederlikar gåvo middag och underofficerarna i regel supé med bal för anhöriga och vänner. Manskapet erhöll förstärkt middags- och kvällsmål. För manskapet var i regel stora tävlingar anordnade, där en mångfald pris utdelades. En majstång var rest på heden. Här tråddes dansen med liv och lust av både militären och civila. Det civila inslaget var alltid mycket stort vid dessa tillfällen. Beväringens anhöriga anlände dit i stora skaror, medförande omfångsrika matsäckar med rikliga våtvaror, vadan det nog mången gång kunde bli si och så med nykterheten frampå kvällen.

Till midsommardagens program hörde alltid kyrkparaden, som ägde rum på förmiddagen inne på barackgården. En del av officerskårens gäster kommo till kyrkparaden, andra kommo först till middagen, vilken serverades kl. 6 em. Efter middagen vidtog dansen i officersmässen. Den varade till kl. Yi i, då en lätt supé intogs, varefter avfärd till respektive hem ägde rum.

Det var ingen lätt sak att i officersmässen taga emot och servera alla våra gäster. Men vi ägde ett mycket rymligt tält, vari smörgåsbordet dukades. Den tidens smörgåsbord var verkligen någonting storståtligt. Där fanns, kan man säga, allt upptänkligt.

Sedan smörgåsbordet inmundigats, tågade man under tonerna av regementets marsch in i matsalen, där ett hästskobord med ett mindre bord i mitten för de yngsta upptog hela sälen. Damernas ljusa sommartoaletter och alla uniformerna gåvo en mycket festlig anblick.132

Den middag, som nu serverades, tillfredsställde, vad mat och dryck angår, även ganska högt ställda anspråk. Fem à sex rätter mat med madeira, rhenskt, rött och champagne, allt av förstklassiga märken.

Regementschefen eller i hans frånvaro den äldste av kamraterna hälsade gästerna välkomna samt föreslog vid champagnen H. M. Konungens skål. Musikkåren satt på läktaren och

MATSALEN Å SANNAHED.

gjorde vad den kunde för att döda alla samtal, men man skålade till höger och vänster och hade lika roligt ändå. Sedan den förnämsta gästen framfört de inbjudnas tack, drog man sig tillbaka till tältet, där nu kaffe och likör serverades. Det kunde ock hända, att det blev en liten kort visit vid majstången på folkets dansbana, där dammet stod i högan sky. Men den blev icke långvarig, ty matsalen var snart utrymd, och dansen började där. Den var mycket livlig och intensiv under de få timmar, den pågick.

Framåt midnatt fanns det i mässen inga andra kvar än några ännu törstiga ungdomar, vilka vid en stilla eftersläckningMIDSOMMARDAG Å SANNAHED. (I mitten landshövding Svedelius.)

oo

OJ134

gingo igenom dagens händelser. Som de voro många och omväxlande, kom man sent i säng.

Dessa midsommardagar voro regementets högtidsdagar, dä man som gäster i regel såg, förutom länets hövding, markägare, vilkas marker vi vid övningar haft rätt beträda, och andra, till vilka vi på ett eller annat sätt stodo i tacksamhetsskuld. Midsommarfesterna bidrogo i hög grad att hålla regementets ära och anseende uppe. Det visade sig då i all sin glans. Alla gäster blevo vänligt och hjärtliga mottagna. Närboende godsägare och befolkning hade nästan tagit för vana att midsommardagarna komma till Sannahed. Ingen militär, officer, underofficer eller menig tilläts lämna mötesplatsen utan högst viktiga skäl. Alla skulle vara där, ty det var regementets stora dag.

Från en midsommardag erinrar jag mig en episod, som kunnat få rätt så allvarliga följder. Bordet stod dukat. Ungefär en timma före middagens serverande ramlade den ganska ansenliga salskronan av trä ned på det mitt i salen stående ungdomsbordet. Vi plockade skyndsamt bort allt, som kunde giva någon antydan om katastrofen. Ingen frågade efter kronan, antagligen beroende på, att icke någon märkte, att den var borta.

Ganska stora och omfattande idrottstävlingar ägde rum midsommardagens eftermiddag. Uppnådda tävlingsresultat kunde naturligtvis icke stå sig mot nutidens. Därborta på Nerikes-slätten sattes nog inga världsrekord, men man kan säga, att ett rekord slogs: intressets. Man kan ej undra på det. Själve generalmajor Balck ordnade de första idrottsövningarna på Sannahed !

Där var tävlingar i längd- och höjdhopp, hopp över häst och plint, löpning å olika distanser, stafettlöpning, stångstört-ning, stavhopp, dragkamp, vattenämbarlöpning, säcklöpning (trumslagarpojkarnas favoritlöpning), såpad stång, såpad gris m. m. eller med ett ord allt, vad man kunde begära samt mycket annat i lustigväg. Man ville roa truppen och även de civila.

Många roliga episoder utspelades vid dessa tävlingar, där tävlingshumöret alltid var det bästa. Dragkampen stod högt i135

kurs. Stavhoppen voro den tiden mindre kända, men en gång anmälde sig i denna tävlan en beväring från Värmland, som därvid satte ett Sannahedsrekord, vilket sedan aldrig slogs. Pojken var helt enkelt fenomenal. På förfrågan, varifrån han erhållit sin färdighet, svarade han: "Jag brukar om somrarna sova på en höskulle och kytta in dit genom en lucka högt upp på väggen med tillhjälp av en hässjestång."

Regementet hade år 1882 en officersaspirant, Falk, som sedan kom till Gotländingarna, där han för att skiljas från regementets andra fyra Falkar kallades för "Långe-Falk". Han var gymnast och en mycket framstående idrottsman. Falk anmälde sig midsommardagen till alla tävlingar samt tog till beväringens stora förtret alla första pris i de, som han kunde hinna vara med om, vilket renderade honom cirka 100 kr. Den tiden utdelades huvudsakligen penningpris.

Fullt så lyckligt gick det ej för mig, då vi officersvolontä-rer en midsommardag varit uppbjudna till officerskåren på middag samt efteråt kommo ned på slätten för att se på tävlingarna. Ingen av oss hade anmält sig i någon tävlan, vilket dåvarande kapten Balck fann högst egendomligt. Han uppmanade oss att deltaga. Jag genmälde, att vi alldeles nyss kommit från officerarnas utmärkta middag samt voro fullproppade av mat och dryck. Icke förty fick jag ställa upp, men dock för den kortaste distansen, 100 meter, där jag naturligtvis gick in som siste man. Ännu i dag kan jag se Balcks ögon och minnas hans ord: "Vo-lontären kom ju sist av alla !"

När Balck en sommar gjorde tjänst å Sannahed, lät han truppen vid en utmarsch bada i en liten dyig insjö. Av några i hast sammanslagna bräder gjordes en trampolin, från vilken hoppning ägde rum. Som mannarna icke gärna ville hoppa på huvudet, måste Balck tvinga den ena efter den andra att göra försök. Själv föregick han upprepade gånger med gott exempel.

Balcks kalfaktor Hurtig ville emellertid ej hoppa på huvudet, varför Balck ställde upp honom bredvid sig på trampolin samt kommenderade: "Nu dyka vi, Hurtig!" Bägge döko ock-136

så, men soldaten, som gått ned lodrätt på huvudet i det rätt så grunda vattnet, fastnade i dyn. Så snart Balck kom upp till vattenytan och icke såg till Hurtig, förstod han, att han måste ha fastnat i botten. Han dök därför ned och fick upp sin kalfaktor, som satt fast i dyn ända till armbågarna. Efter den episoden fick Balck bland kamraterna smeknamnet "Hurtig". VÅRA GRANNAR PÄ SANNAHED.

HUSARLÄGRET 1887.

Våra närmaste militära grannar, varpå vi alla satte ett mycket stort värde, voro Livregementets husarer. De residerade där under .skilda repriser från 1846 till 1904, då de förlades till Skövde.

I sydligaste delen av byn Rala låg husarlägret. Det gav verkligen skäl för namnet "lägret", ty där voro endast tält. Ingen, från yngsta trumpetarpojken upp till sekundchefen, hade annan bostad. Varje officer hade sitt rektangulära tält, som var avdelat i två rum, varav det inre tjänstgjorde som sängkammare. Manskapet låg i rundtält samt åt i det fria vid uppsatta matbord. Hästarna stodo ute. Hela lägret gav under regementsmötena med hela styrkan inbeordrad ett mycket pittoreskt intryck. Det var en hel liten tältstad.138

För officerare och underofficerare voro dock matpaviljonger uppförda. Officerarnas blev sedermera Folkets hus i

Hallsberg. Sic transit gloria mundi! För övrigt funnos ett par regementsförrådshus, några skvadronsförråd jämte ett par sjukstallar. Sjukskrivet manskap förlades i infanteriets sjukhus. De sista åren byggdes dock en och annan liten officersstuga av trä.

Under den tid som de båda regementena kamperade till-

SEKUNDCHEFEN FRIH. W. LEUHUSEN.

sammans på Sannahed, rådde alltid stor vänskap mellan de båda officerskårerna. Man trivdes bra med varandra, och.aldrig kunde det bli någon avundsjuka regementena emellan vad tjänsten angick. Det ena regementet satt ju till häst och det andra gick till fots.

På andra indelta mötesplatser, som Malmslätt med dess båda livgrenadjärregementen, Axvall med Västgötar och Skaraborgare och Trossnäs med Värmländingar och Värmlands jägare, firade den svenska avundsjukan ofta nog stora triumfer. På Sannahed blev det inga sådana förvecklingar. Under regementsmötena avlade man visit hos varandra. Det regemente, som hade den yngste chefen, uppvaktade först.139

När husarernas beväring under en del år utbildades utan hästar (!) och ryckte in tidigt på våren, då en tältförläggning på grund av den kalla väderleken var omöjlig, inkvarterades officerarna på infanteriregementets sjukhus samt intogo sina måltider i vår mäss. Manskapet fick disponera en av våra baracker samt åt tillsammans med vårt folk. Detta blev anledningen till en intimare bekantskap, som sedermera fortsattes.

HUSARERNAS MATSAL PÅ SANNAHED.

Under sommarens lopp intogo vi ofta middagar hos varandra. Midsommardagen voro husarerna infanteriets gäster. Samövningar förekommo, ehuru dock ej i den utsträckning, som varit önskvärd. Vid flera tillfällen gjordes kompanicheferna beridna från husarregementet.

Med sorg och saknad sågo vi husarerna draga bort från Sannahed, ty det var utmärkt hyggliga och fina kamrater, vilka lämnade ett mycket ljust och glatt minne efter sig.

Från den gemensamma övningstidens dagar finnas många minnen. En gång hade ryttmästar Örn utbjudit till salu en häst, "Zarolta", åt major Tamm, som dock ställde sig litet tveksam140

för ett köp. Örn inviterade emellertid Tamm jämte en del av oss på middag till husarernas officersmäss. Efter den mycket lyckade middagen leddes Zarolta fram. Tamm satt upp, red ett par varv på planen framför oficersmässen samt sade till Örn: "Om Zarolta går uppför trappap till mässen med mig på ryggen, köper jag hästen". Örn tog genast Zarolta i tygeln, ledde

H. K. H. PRINS EUGEN OCH "BLACK EAGLE" PÅ SANNAHED.

henne med Tamm i sadeln uppför trappan, varpå Tamm red runt bordet i matsalen samt därefter utför trappan. Och så var det hästköpet gjort!

Även infanteristerna kunde en gång ståta med en häst i sin matsal. Dåvarande major Falkman hade av Örn köpt en ridhäst, ett köp, som icke utfallit till Falkmans belåtenhet. Samma sommar gåvo vi en större muntrationsfest huvudsakligen för att hedra H. K. H. Prins Eugen, vilken då gjorde möte på husarerna. I ett av numren skulle jag föreställa major Falkman, varför jag rakade av mig en stor del av håret för att bli lika flint-i4i

skallig som han samt red in i matsalen på restauratrisens mycket sävliga torghäst. Vår regementsläkare Lundberg verkställde besiktning av hästen, under det att en kamrat bakom en kuliss sjöng en nidvisa om köpet. Våra regementsofficerare voro emellertid icke belåtna med min rakning, ty inom fjorton dagar väntades inspektion av generalen, varför återväxten ådrog sig allmän uppmärksamhet och mycket stort intresse. Inom två veckor var det dock endast den verklige majoren, som hade sin måne kvar.

Vid samma tillfälle var en av kamraterna, Kihlstedt, utklädd i greve Clæs Lewenhaupts uniform, som en välvillig husarkamrat forslat ned till infanterilägret. Likheten var så slående, att husarerna, då Kihlstedt kom in på scenen, skreko: "Nej, se på Clæs!"

Med våra grannar backstu-gusittarna eller som de nu med ett förnämligare namn kallas egnahemsägarna stodo vi alltid på god fot. De ägde ju endast en liten stuga med täppa omkring och behövde således ej frukta någon förödelse på sina marker under våra övningar. Som de dessutom bodde alldeles inpå våra husknutar, hade de av militären en icke föraktlig förtjänst, tack vare uthyrning av rum och försäljning av mat och läskedrycker åt de värnpliktiga.

Nästan varenda värnpliktig hade ett s. k. kvarter, där han förvarade en del av sina civila tillhörigheter och sin matsäck, som om söndagarna påfärskades vid anhörigas besök. I regel slogo sig fem à sex värnpliktiga, ibland flera, tillsammans och hyrde ett rum för mötestiden hos en av dessa våra grannar, som visade en oförställd glädje, då den första inryckningssignalen blåstes för året. Men icke förty jämrade sig dessa ändå stän-

FÖRF. MED MÅNE.142

digt och jämt över allt det obehag, som militären alltid förde med sig. Den jämmern hade rent av blivit kronisk.

Orsaken till missnöjet har likväl aldrig kunnat klarläggas. Säkerligen därför att den i grund och botten icke fanns till. Nu, då militären för alltid vänt ryggen åt Sannahed, klaga dessa egnahemsägare över, att den för dem så ytterst välkomna extra förtjänsten för alltid försvunnit. De tänka nog med saknad på gamla, goda, flydda dagar.

En glädjekälla ha de dock av militären, där de sitta i sina små stugor i årslång ensamhet med tomma penningpungar: umgänget med of ficerspaviljongens nuvarande hyresgäster — socknens fattiga, som nu residera där i det nyblivna ålderdomshemmet.

I denna vår forna bostad talas väl nu mer än någonsin "Sannahed", så länge ännu någon finnes kvar i livet av dem, som levat med på den tiden, då militären utgjorde Sannaheds allra högsta societet. Där gå nog många av oss kamrater igen både dagar och nätter. Och i synnerhet de som i ungdomsyra varit litet mer spralliga av sig. Den glädjen har man dock, att samtalsämnena under ålderdomshemmets första år antagligen icke behöva tryta.

Det berättas, att en av officerarna vid ett besök i hemmet kom in i sitt gamla rum samt satt och språkade med den nuvarande rumsinnehavarinnan, då ett äldre martialiskt fruntimmer gick förbi utanför på gårdsplanen. Mera för att säga någonting än av nyfikenhet frågade han, vem det var. Svaret förvånade honom litet: "Det är majorskan Pettersson".

"Majorskan?"

"Ja, si vi brukar kall'n'a för de' ibland, för si ho bor i ett av de gamla majorsrummen."

Om trettio år skulle jag vilja titta in ett tag vid kaffedags i ålderdomshemmet för att höra legenden om "den sista mohikanen", ty så länge torde väl minnet av oss ändå leva kvar där. Men, vem vet ? Man glömmes så lätt här i livet.

De grannar, som kommit litet högre på den sociala rangskalan än backstugusittaren, och ägde stuga med en del tunn-143

land jord samt bodde på ett.par kilometers avstånd från mötesplatsen, kunde icke räkna med några direkta fördelar av militären. De visade ej heller någon vidare glädje, då man kom på sin första vårvisit. Man bjöds varken på vått eller torrt. Här firade den omskrutna, svenska gästfriheten ingalunda några triumfer. Man möttes snarare med ett underförstått: "Ä' ni här nu igen", som icke kunde missförstås. Det må man dock ej

FÄLTTJÄNST.

förtänka dem, ty militärövningarna resulterade i regel i större eller mindre förtretligheter för värdfolket. Jag vet ingen militär, som ombads vara välkommen åter.

Ånej, militären har endast varit riktigt tåld av grannarna-markägarna under den tid, då den uteslutande höll till på exercisfältet, där vapnen sletos i handgreppen och benen i regelrätta linjemarscher och uppslutningar. Den tiden var de indelta mötesplatsernas glansperiod. Då rådde det fröjd och glädje samt verklig grannsämja.

I och med att höga vederbörande införde ett nytt ämne på övningsprogrammet, nämligen fälttjänst, samt hittade på fält-144

vakter med poster och patruller, som absolut fordrade terräng utom exercisfältet, kom det första verkliga inslaget av disharmoni mellan militären och dess grannar-markägarna. Från den tidpunkten kan man räkna början till det "lilla kriget". Det pågick, så länge som regementet låg kvar på Sannahed. Någon fred slöts aldrig. Grannarna kunde icke lära sig förstå den där finessen med fälttjänst och varför den skulle vara så nödvändig, då den aldrig förut behövts.

På vissa regementen försökte man genom stora årligen återkommande regementsfester, där glassalvskjutning ingick som övningsmoment under hela aftonens lopp, höja de inbjudna markägarnas taktiska kunskaper, vilket på vissa regementen också lyckades. Men på Sannahed kom dock ingen sådan undervisning till stånd, ehuru regementet långt ifrån saknade verkligt dugliga lärarkrafter. För min del tror jag, att dessa taktiska kurser hade varit nyttiga. Allt upplysningsarbete är ju värdefullt.

Vill man vara rättvis, måste man också erkänna, att markägarna många gånger hade anledning både till missnöje och klagan över truppens framfart på deras ägor.

Under de första åren, då fältvaktstjänsten såsom ny skulle inläras och därför förekom dagligen på programmet, såg man alltför ofta i grannarnas trädgårdar bärätande dubbelposter och i terrängen smygande patruller, vilka sistnämnda enligt militärens uppfattning kröpo i dikena, men enligt markägarnas sprungo i åkrarna. Man såg med olika ögon.

Vad skulle regementet göra, då det icke förfogade över någon övningsterräng, hade alltför knappa medel för att betala uppkomna markskador samt ideligen hörde höga vederbörandes rop på bättre utbildningsresultat? Det måste bli otrevnad på båda hållen. Övningar utom exercisfältet — även på ett tidigt stadium av utbildningen — voro ju absolut nödvändiga.

Den gamle nerikesofficeren var fostrad till hövlighet mot bonden. Han förgick sig icke mot honom. Men det kom främlingar från andra regementen. De hade mången gång en annani77

uppfattning om sättet att behandla markägarna och även om nyttjanderätten till marken för militära ändamål. Man berättar om en sådan främmande officer, att han en gång satte ut en fältvakt i trädgården hos en av våra närmaste grannar — en stor man i länet — utan att taga den ringaste notis om ägaren, som redan vid grinden vägrade officeren tillträde till gården. Det blev ett mycket stormigt uppträde, där generalstabs-gardesofficerens hårda och skarpa ord så svårt blesserade den i sin rätt varande odalmannen, att hans sår aldrig kunde läkas. Här såddes i det dummaste övermod ett hat mot militären, som aldrig utplånades.

Men även regementets egna kunde ibland synda. Det var de yngsta, nyss från krigsskolan komna och i regel stadsfödda, som trodde, att det icke gjorde så mycket, om man gick över nysådda åkrar m. m. Här var det endast det rena oförståndet och militära intresset, som skenade i väg. Jag såg en gång en sådan yngling, vilken från en hög kulle vid midsommartiden sände ut hela sin pluton uppdelad i alla möjliga riktningar. Det tycktes som patrullerna fått order att gå på ögonmärke, ty de gingo rakt fram obekymrade om böljande sädesfält och illvrålande bönder. Men, som sagt, sådant hörde nog till undantagen på Sannahed, där äldre kamraters justa uppträdande mot markägarna samt förmåga att kunna "ta" dem gjorde, att grannsämjan på det hela taget något så när kunde upprätthållas.

Med åren, då mötena blevo längre och truppen tillbringade både sånings- och bärgningstiden på mötesplatsen, blev det allt svårare och svårare att erhålla terräng för övningarna. Endast de mera diplomatiskt anlagda kunde lista sig till ett längre övningspass i terrängen. Man gick till slut så långt, att man många dagar i förväg skickade ut lämpliga underhandlare — ibland med tilltugg — till markägarna, som då kände sig smickrade och gåvo sitt samtycke.

Man kan förstå markägarnas ovilja mot militären. Alltid blev det någonting i olag, sedan truppen varit ute i markerna, huru mycket befälet än såg efter folket. "Siste man stänger

grind" ropades det ju genom lederna. Den i täten varande ansvarige ansåg sig därigenom ha gjort sin plikt. Men inte var det därför säkert, att grinden blev ordentligt stängd. Och alla dessa hål i de murkna gärdesgårdarna, då truppen gått över dem, fastän till dessas reparerande stängsellagare-patrullerna med spikar, tråd m. m. utkommenderades, vilket såg så pampigt ut, men så litet i verkligheten svarade mot ändamålet.

"DJURJAGANDE HUNDAR."

Och alla dessa i hagarna skrämda hästar och kor, som hoppade över inhägnaderna eller krånglade sig ut på något sätt, förirrande sig långt bort från hemmen, markägarnas letande efter djuren, gummornas flåsande: "ha ni sett te koa?", officerarnas kanhända i timtal djur jagande hundar m. m.

Det var förtretligheter, som många gånger icke kunde ersättas med reda pengar, men som bidrogo till försvarets impopu-laritet. Det var hög tid för regementet att komma från Sannahed.

Härvidlag var det ju höga vederbörande själva som höllo i skaftet, då de icke försökte att göra någon ändring i de otrevliga förhållandena.147

Man kan ju tycka, att våra grannar-markägare skulle ha varit litet mer toleranta än de voro. Har man den uppfattningen, saknar det ju icke sitt intresse att höra, vad de officerare, som själva voro markägare, hade för tanke i saken. De framhöllo nästan utan undantag, att de aldrig — de bodde långt från mötesplatsen — skulle tillåta, att någon trupp finge beträda deras marker på grund av den förtret och skada, som truppen åstadkom, då den utan övervakning släpptes ut på fälten. Speciellt framhöll en av kamraterna, som var stor uppfödare av ädla hästar, att kronan aldrig till fullo skulle vid en eventuell olyckshändelse kunna ersätta sådana uppkomna skador. Och därför får man nog icke förundra sig över, att icke alla våra grannar voro "goda grannar".

De markägare, som bodde längre bort från Sannahed, och mycket sällan besvärades av militärens övningar, voro mindre villiga än man skulle kunna tro att upplåta mark för övningar. De betingade ibland ersättning för markskador, som voro minst sagt överdrivna. Vid sådana tillfällen tillsattes en förlikningsnämnd av någon betrodd man i socknen och en lämplig sakkunnig officer. I regel nöjde sig markägaren vid slutuppgörelsen med en ringa bråkdel av det belopp, han från början begärt.

Som exempel på oförsynthet erinrar jag mig, att vid en fälttjänstövning mellan Askersund och Sannahed en velociped-ordonnans hade skickats i förväg för att på en mindre gård utverka tillstånd att under en fyra timmars middagsrast sätta in regementsstabens hästar i gårdens stall, vilket även beviljades. Framkomna till gården, infördes hästarna i det tomma stallet. Ägaren tillfrågades om priset för spilthyra, vilket ordonnansen uraktlåtit att göra, varvid han begärde fem kr. per häst med påföljd att alla hästarna till hans stora bestörtning leddes ut. Prutning från hans sida avvisades.

En granne, som vi alla gärna erinra oss, var ägaren till Körtingsberg, generalmajor Lilliehöök, under nittiotalet regementets sekundchef. Hans gård låg i Viby socken, ungefär två148

mil från Sannahed. Han utövade en storartad gästfrihet. Varje sommar inbjöds hela officerskåren med damer jämte andra grannar till stor middag med bal, vilken brukade äga rum i anslutning till midsommardagen, vadan det blev dans ett par dagar å rad.

Under vintrarna arrangerades på Körtingsberg slädpartier

GENERALMAJOR JOHN LILLIEHÖÖK.

med bal, varvid regementschefen ställde hästar och slädar till förfogande. I dessa deltogo icke blott medlemmar av officerskåren utan även Körtingsbergs grannar, vilka sedan i sin tur inbjödo till angenäma tillställningar både vinter och sommar. Bland dessa grannar må särskilt nämnas den gästfrihet brukspatron H. Dickson med fru på Värnsta samt hans svåger och svägerska, brukspatron Schale på Geråsen i Viby socken. I Edsberg bodde regementskamraten Axel Eennman med fru på Riseberga, vilka vid många tillfällen utövade storartad gäst-149

frihet mot I. 3 :s officerare och därför bevaras i kärt och tacksamt minne.

En Kumlabo, som alltid med stor älskvärdhet tog emot icke blott truppen på sina marker utan även officerarna i sina salonger, var den urbane greven på Säbylund, Eugène Lewenhaupt.

Många, många fler funnos, som visade gästfrihet mot oss, då vi voro ute på fälttjänstövningar i länet. Men som dessa

AVSKEDSFESTEN FÖR GENERALMAJOR LILLIEHÖÖK.

bodde längre bort från mötesplatsen, kunna de icke räknas bland våra grannar. Därför omnämnas de icke här, ehuru jag för min personliga del skulle vilja sätta många av dem inom glas och ram bara för deras sätt att säga "välkommen". Jag kan försäkra, att alla dessa alltid visade en storslagen gästfrihet, när helst man kom, antingen med eller utan trupp. På dessa markägares vänliga anleten kunde man under inga förhållanden avläsa Sannahedsgrannarnas surmulna: "Ä' ni här nu igen". HANS MAJ:T KONUNG OSCAR 1I:S BESÖK PÅ SANNAHED 1900,

Den 9 september 1900 var en stor dag för I. 3. Konung Oscar II överlämnade då på Sannahed till Livregementet till fot dess nya fanor. Programmet var följande:

ÄREPORTEN.

Först åhörde Hans Majestät gudstjänsten på slätten och överlämnade därefter fanorna. Sedan följde lunch i infanteriets mäss. Middagen intogs hos husarerna och på kvällen återvände vår kunglige gäst till Stockholm.

Som vanligt hade konungen tur med vädret. En ganska svag vind blåste, men dock tillräcklig för att hålla ut alla flag-i5i

gorna, vilka gåvo en mycket festlig anblick åt det hela. Officerskåren hade låtit bygga en mycket smakfull äreport, prydd med flaggor, girlander och grönt, vilket allt gjorde sig briljant.

Regementspastor Bergström hade till text för predikan under kyrkparaden valt Lukas 18 kap. 9—14 verserna, vilka handla om fariséen och publikanen. När han talade om den store syndaren, vände han sig upprepade gånger mot konungen, som till sist i en något förnärmad ton utbrast: "Vänd dig icke till mig hela tiden, utan också till de andra!"

FANORNAS ÖVERLÄMNANDE.

Det tal, som H. M. Konungen höll vid fanornas överlämnande, var av följande lydelse:

"Befäl och menige av mitt Livregemente till fot! I ägen dubbla anor, sällsynt ärofulla! De äro dels det frejdade gamla Kungl. Livregementets till häst, vars under nu senare tid avsuttna grenadjärkår numera utgör detta regementes första bataljon, dels ock därjämte det forna Nerikes och Värmlands regementes, även detta ofta med ej mindre heder i härens hävder nämnt. Å de fanor, vilka jag från i dag anförtror i Eder vård, bilda ärorika segerdagars namn en den stoltaste och skönaste minneskrans!

Men liksom ingen verklig ära kan vinnas utan ärlig an-152

strängning, så kan den icke heller bevaras utan allvarlig ansvarskänsla.

Ihågkommen därför städse att följa tappre förfäders efter-dömen och söken själva att vara och förbliva föredömen för vapenbröder inom Sveriges här.

GENERALLÖJTNANT C. A. NORDENSKIÖLD.

Lovén I att städse med trohet följa mig och mina lagliga efterträdare på Sveriges urgamla kungatron, med kärlek till vårt älskade fosterland, och viljen I såsom plikttrogne svenske krigsmän med liv och blod försvara dessa fanor, så svaren mig alla med ett högt, fritt och enhälligt: Ja."

Den lunch som därefter gavs till Hans Majestäts ära var naturligtvis utmärkt. Dåvarande generalmajor

Nordenskjöld höll tal och konungen svarade.

Efter lunchen i samlingsrummet sjöng en av kamraterna "Monitorvisan", varvid hela officerskåren instämde i refrängen.153

Det var greve Sixten Lewenhaupt, sedermera överste för Södra skånska infanteriregementet, som i mässen hade infört den lustiga sången, vilken ursprungligen var en sjömansvisa. Den slog mycket an, blev I. 3 :s speciella visa och sjunges ännu i dess mäss vid festliga tillfällen. Den lyder:

Den monitor vi hamrat hop Av stapeln gick med hurrarop, Så mönstrade vi in Å så blåste där upp vind.

Refräng:

Svaja stolt och fri

Du ärorika flagga blå

Och skulle ofred bli

Vi för Dig i striden gå. Hurra!

Vi ankrade på Stockholms redd Och blev av hög och låg besedd För alla ville si Monitorn inuti.

Refräng:

Svaja stolt och fri etc.

Och när som kungen uti Nord På monitoren kom ombord Så ropade han: Bra! Å vi svarade: Hurra!

Refräng:

Svaja stolt och fri etc.

Den kungen han är god som guld Han har en maka öm och huld, Så har han många ministrar, som ser, Allt vad som sker.

Refräng:

Svaja stolt och fri etc.154

Hans Majestät senterade visan, speciellt det om ministrarna. Officerskårens kvartett föredrog så ett par nummer, och därefter förklarade konungen, att han ville sjunga med i densamma som förste tenor. Sedan ett par sånger exekverats, vände sig den kunglige sångaren till kvartettens övriga medlemmar med frågan: "A'Tad skola vi nu sjunga?" En av dem utbrast då utan vidare ceremonier: "Vi ta' till Österland vill jag fara",

varvid konungen tvärt hugg av med. "Nej, du, det gör vi icke".

Ett mera diplomatiskt svar fick han en gång av en soldat på Alsters kompani av Nerikes regemente. Nerkingarna lågo under manövern 1882 förlagda någonstans i bivack. Konungen kom ridande dit tillsammans med Prins Eugen. Det blev liv och rörelse i bivacken. Kompanierna ställde upp. Majestätet stannade framför Alsters kompani, som fördes av kapten Hampus Uggla, samt sade, sedan truppen besvarat hans hälsning: "Här skola ni få se Hertigen av Nerike". Kapten Uggla utbringade ett leve för hertigen, varpå folket hurrade fyra gånger, vilket tilltalade konungen, som vände sig till en av soldaterna och frågade: "Vad tycker du om prinsen?"

Den värmländske soldaten var emellertid svaret vuxen: "Jo, det var ju en riktigt vacker prins, han är lik Ers Maj :t".

*) Lewenhaupt låg på Karlberg, då fransk-tyska kriget 1870—71 bröt ut. Han, född i Strassbourg, lämnade då krigsskolan, tog som menig anställning i franska armén, avancerade under kriget till underofficer samt var föreslagen till officer, då freden slöts. Vid återkomsten till hemlandet utnämndes han till underlöjtnant vid Nerikes regemente — utan någon officersexamen. Säkerligen enastående.

GREVE SIXTEN LEWENHAUPT som frivillig i fransk-tyska kriget 1870-71. *)155

När Livregementets grenadjärkår slogs tillsammans med Nerikes regemente år 1893 till Livregementet till fot, erhöll det nybildade regementet grenadjärkårens prydliga uniform med tre kronor i knapparna.

Kung Oscar frågade en gång en för Nerikes regemente och dess uniformsknappar, föreställande en kanonmynning, mycket entusiasmerad officer, vad han tyckte om den nya uniformen. Han svarade att han fann den vacker, men tillade han: "Eders Majestät, vi ha förlorat våra knappar". Högst Densamme lär då litet förargad ha frågat: "Duger då icke Tre Kronor?". NÅGOT OM KLÄDEDRÄKT OCH PUTS.

Om en av 8o-talets kompanichefer hade varit i tillfälle att taga emot ett kompani år 1921, skulle han givetvis ha trott, att armén stått inför sin snara undergång. Ty hans öga hade då fått skåda detta sammelsurium av olikartade persedlar, som vid sistnämnda tidpunkt voro i bruk — om varandra mössor och hattar, blåa och gråa uniformsrockar och byxor.

På den gamle kompanichefens tid fanns det nog ingen militär i svenska armén, som trodde på möjligheten av exercis utan att alla karlarna i ledet voro precis lika klädda. Denna uppfattning höll sig länge kvar inom armén och ställde till många obehag.

På ett beväringsrekrytmöte på 80-, ja, även inpå 90-talet, när den varma årstiden var inne, som berättigade ett användande av blå- och vitrandiga bomullsbyxor, s. k. "blårandiner", var det i regel den äldste kompanichefen, som bestämde, vilka slags byxor, som skulle användas för dagen. Alla skulle nämligen vara lika klädda.

Han frågade sin uppassare, då denne väckte honom på morgonen, hurudant vädret var. Efter erhållen upplysning jämte meddelande angående gradantalet gav kompanichefen order om, vilka byxor, som skulle användas — sedan hela regementets manskapsstyrka redan var uppstigen och klädd! Därför gällde det för de olika kompaniernas dagkorpraler att ha fint väderkorn, då de på morgonen vid reveljen sade till om vilka byxor, som skulle påtagas för att om möjligt undvika ett byxskifte en halvtimme senare. Men icke alltid hade dagkorpralerna samma mening om vädret som ordergivarens dagkorpral. Och så blev det utan pardon byte av byxor.157

Kom så längre fram på morgonpasset en kall nordanvind svepande fram över Nerikesslätten eller ock ett strålande solskensväder, var det ingalunda uteslutet, att regementet kunde få göra ytterligare ett byxskifte under frukostrasten. Om någon eller några kompanichefer tyckte, att det antingen var för varmt eller för kallt, kunde han eller de göra en personlig, vördsam anhållan hos beväringsbefälhavaren om byxbyte. Det ansågs visserligen vara förestavat av välvilja och omtanke om truppen, men dock tyda på majors feber.

Ja, det var ett oerhört byxbytande på den tiden! Den enda, som egentligen aldrig hade någon olägenhet därav fore första utryckningen, var den officer, som låg längst kvar i sängen om morgnarna och aldrig klädde sig förrän byxordern kommit. Den kunde ibland bekantgöras en kvart före själva utryckningen.

Att väringens uniformer skulle vara borstade, säger sig självt, men detta frossande i puts, denna blankpolering av mässing synes på den tiden slagit väl mycket över. Ty nog var det väl ändå galet, att en soldat skulle behöva ungefär en hel timma för att hans persedlar skulle kunna få sig ett approbatur vid uppställningen. Men så var det. Vid inspektioner fejades det ofta flera timmar.

Och dessa gevärsrengöringar, då gevärsloppen skulle vara alldeles blanka! Man höll på att rengöra geväret lika ofta två som en timma, var gång man skjutit med det. Var det underligt då, om en patrullkarl noga aktade sig för att skjuta ett löst skott, då han visste, vilken tid och vilket arbete det skulle taga honom att rengöra geväret och synnerligast därför att han därtill ofta nog måste sätta till sin fritid.

Om all den tid, som då blivit nedlagd på puts, omsatts i dagsverken, skulle man blivit förvånad över det erhållna antalet. Men så var den tidens sed. De inspekterande sågo med välbehag, att truppen var så putsad som möjligt, ej tänkande på den myckna tid, som därigenom togs från själva utbildningsarbetet.

I och med att inspektionen av truppens puts — och därmed började alltid den inspekterande —, hade utfallit till höga veder-158

börandes belåtenhet, hade en kompanichef före den egentliga truppinspektionen skaffat sig en mycket hög trumf

på hand. Den kunde göra ett hemtaget spel, även om den övriga inspektionen icke utföll till full belåtenhet. Därför kan man förstå, att kompanichefen snarare förlängde än förkortade tiden för putsen.

Att inspekterande generaler även kunde vara svaga för officerarnas personliga utrustningspersedlar och puts, finner man av följande yttrande, fällt på Sannahed av en arméfördelningschef till en i splitter nya blankläderridstövlar uppträdande adjutant: "Det är roligt se, att vid det här regementet alla de beridna officerarna ha blankläderstövlar".

Att kläderna sletos av det myckna borstandet var en given sak. Därför förstår man den fattige underlöjtnantens order till kalfaktorn: "Du får borsta mina skodon, men ej mina kläder, t)- därtill har jag icke råd".

Det tog lång tid, innan uppfattningen om putsens oerhörda vikt något kunde jämka på sig. Om man fäste mycken vikt vid kläderna och persedlarna, synes man däremot i den allra högsta grad ha försummat soldatens personliga renhet.

Bad för truppen var på den tiden någonting okänt. Soldaterna trodde nog, att yttersta domen nära på var kommen, då höga vederbörande började intressera sig för beväringsfötter samt uppfunno fotbesiktningar, anställde fotbad, fotvård och nagelklippning. Det var även till en början förenat med svårighet att få vissa officerare att göra dessa otrevliga besiktningar, då de — särskilt de från främmande regementen kommenderade — ansågo, att sådant icke hörde till det militära utbildningsarbetet. Men så småningom arbetade sig genom inspektioner ansvarskänslan fram även för denna detalj.

Och under många år gick nu Sannahedssoldaten med relativt rena fötter, men med den övriga delen av kroppen, om man undantager huvud och händer, så otvättad som det gärna kunde vara möjligt. Därpå fanns många exempel. Bad stod icke att erhålla på mötesplatsen. Alla förslag om badinrättning lades till159

handlingarna, alldenstund de voro outförbara. Tvätthusen med sina fåtaliga tvättfat kunde knappast tillfredsställa ett ringa antal av det för tvättvatten sympatiskt stämda manskapet. Det var en gyllene tid för den vattenhatande Nerikesbeväringen då emot nu, när den stängs inne i regementets duschhus med vatten från alla håll och kanter, utan möjlighet att kunna undgå det.

Ombyte av underkläder hörde nog till ovanligheterna för en beväring. Som han under de då stränga och ständigt förekommande exercispassen, tjockt klädd som han alltid var, svettades ohyggligt, kan man förstå, vilken doft, som han alltid förde med sig och huru hans underplagg skulle vara beskaffade. I regel bar han ständigt, natt som dag, oberoende av väderlek, ett par skjortor samt några civila västar under vapenrocken. Västarna plockades av honom då och då, men de sutto där i alla fall vid nästa inspektion. Och så lät man udda vara jämnt.

På 8o-talet och en del år framåt uppträdde officeren i uniform alltid med sabel, som man aldrig fick lämna ifrån sig. Man t. o. m. satt och åt i sabel. När man i uniform var borta på bal, var det den äldsta närvarande officeren, som gav tillstånd till sablarnas avläggande. Men man kunde ibland se officerare, vilka dansade hållande sablarna i hand eller svängande utefter kroppen. En officer, som på järnvägsresa åtföljde trupp, kunde icke under något uppehåll om endast ett par minuter lämna sabeln ifrån sig, om han ville taga sig en liten promenad på perrongen framför sin kupé.

Ända så sent som på 90-talet fick på Sannahed en löjtnant mottaga en allvarlig reprimand av befälhavaren, därför att han kom upp till middagen i mässen, iklädd kulörta manschetter. Men utom tjänsten tycktes man icke ha varit så noga. På 80-talet såg man mycket ofta, att officerarna begagnade militära och civila plagg tillsammans, då de lågo på roten. En adjutant i civila kläder, men med uniformsmössa, motionerade så klädd sin ridhäst. Fotografier från Strömsholms ridskola visa även, att de i ridskolan deltagande infanteriofficerarna voro iklädda sådana dräkter.

En på landet boende officer begagnade, då det lämpade sig,i6o

sin uniformskappa till civila plagg. Åt gästande civila vänner, som icke hade ytterplagg, utlånades utan tvekan uniformskappor.

Till den då dubbelradiga uniformsrocken bars i regel klockkedjan fullt synlig utanför knappraden. Armbandsklockan var då ännu icke i bruk.

Om alla uniformsförändringar på den tiden, visserligen ej stora, men ändå kostsamma, skulle kunna skrivas mycket. Den galonerade kringlan på uniformsmössan togs exempelvis bort, vilket egendomligt nog fördyrade mössan med ett par kronor.

På 8o-talet skulle ridbyxorna för att vara fullt moderna, vara så trånga, att man nätt och jämt kunde komma i dem — därav historien om löjtnantens ord till skräddaren vid byxbe-ställningen: "Kom ihåg, att jag icke tar byxorna, om jag kan få dem på mig". År 1921 skulle de vara så vida, att man av ett par gott skulle kunna åstadkomma två par av tidigare modell.

Så snart den pressade civila byxen gjorde sitt inträde i världen, följde den militära med, vilket givetvis medförde kostnader och arbete för kompanierna, som nu ha hand om persedlarna. Tänk om man på 80-talet, då regementsintendenterna skötte hela beklädnadsförrådet, skulle till dem och de självsäkre förrådsförvaltarna ha uttalat önskemål om pressade byxor, endast för att beväringen skulle bli litet mera chic!

Lyxen har tilltagit hos de värnpliktiga och avtagit hos officerarna. Medan förr i tiden en officer ansåg det vara under sin värdighet att använda ett uniformsplagg, på vilket satt en lapp, ser man numera officerare rätt så ofta ha klädespersedlar, som besökt skräddaren mer än en gång, utan att officerens anseende därför lider.

Om den gråa uniformen har skrivits tillräckligt fördömande för att jag här skulle behöva spilla många ord på den. Säkert är, att den gamla mörka uniformsrocken med sina skurade blanka knappar, fastän sliten och nött, ändå satte en viss stramare prägel på bäraren, jämförd med den gråa, vilken efter några månaders begagnande får ett mindre respektabelt utseende. En mörkblå uniformsrock besegrar i öppen, ärlig envig två gråai6i

och kan efter en liten förgyllning med hopp om framgång även taga upp striden med den tredje.

Nog förvånar det ändå litet var, att man just på "ålandets" tidevarv i armén införde en uniform av sådan färg, att blott ett flyktigt berörande av marken gav den en outplånlig fläck.

11 HERRBEVÄRING.

Om några år skall det troligen ej finnas många, som nöjaktigt kunna giva en förklaring på ordet "herrbeväring", ett ord, som redan nu är utdött i språket.

Med herrbeväring menade man på 70-, 80-talet sådana beväringar, vilka genom sin sociala ställning skilde sig från den övriga enklare beväringen, som gick under namnet stads- och bondbeväring.

Till herrbeväringen räknades således studenter, bokhållare, handelsbiträden, folkskollärare och även sådana, som icke voro direkta kroppsarbetare. Uttrycket herrbeväring erhöll sådan burskap, att det även t. o. m. kunde användas i tjänsten. På Västmanlands regemente gingo herrbeväringarna ofta under namnet kategorister.

Betecknande för den tiden var, att man gav åt dessa herr-beväringar ganska stora förmåner framför de övriga. Herrbeväringarna fingo således ligga i särskilda rum, ha egna uppassare samt behövde icke äta kronans mat. De voro i regel inackorderade i maten hos samma entreprenör, som höll maten åt officerarna. På många regementen fingo herrbeväringarna äta tillsammans med officersvolontärerna, vilket dock icke var fallet på Nerikes regemente.

Under en lång följd av år förstod man ej att tillgodogöra sig dessa herrbeväringars större förmåga i avsikt att bibringa dem en bättre utbildning än de övriga. Men så småningom började man inse, vilken militär nytta, man kunde ha av dem. På Sannahed utbildade man dem till halvtroppchefer, långt innan Kungl. Maj :t hade ägnat en tanke däråt.

Rätt egendomligt är att följa hur uppfattningen om dessa163

herrbeväringars utbildning under tidernas lopp förändrats. Före 1860 var det tillåtet för vem som helst att sätta en man i sitt ställe vid fullgörandet av värnplikten, vilket utbyte väl endast tillämpades av den förmögne, d. v. s.

herrbeväringen. Efter 1860 kunde man köpa sig fri från övningarna, vilken rätt borttogs 1872.

I skrivandets stund (1928) gör en vanlig till infanteriet uttagen värnpliktig 140 dagars tjänst, medan den till underbefäl oeh fackman uttagne gör 225 samt studenter och likställda 260 dagar. VÅRA INDELNINGAR.

De gamla indelta soldaterna voro icke alla Guds bästa barn. För mig framstå de ej i det sagoskimmer, med vilket många vilja omgiva dem.

När en indelning kom över de trettio åren och icke var befordrad, kan man tryggt påstå, att hans intresse för tjänsten var det minsta möjliga. Men han var ärlig, pålitlig samt hade stor ambition, när det gällde. Exercera, det kunde han, då han ville, men han ville icke under ett vanligt exercispass, ty då var han lat. Men villig var han dock alltid, när det blev fråga om inspektion eller uppvisning, då kompaniets ära och anseende stod på spel! Då gav han allt, vad han hade av förmåga och kraft samt kunde bli märkvärdigt spänstig och rörlig.

Detta gjorde, att en utomstående erhöll ett mycket gott intryck av honom.

Men inte var det något nöje för en ung subalternofficer på ett par och tjugu år att försöka sätta fart i dessa gamla indelningar med en genomsnittsålder av 40 år. Det både kändes och gick trögt. Att öva bajonettfäktning med dessa med hastiga fram- och tillbakamarscher var ju fullkomligt otänkbart. Likaså patrulltjänst. Språngmarscherna voro icke omtyckta av de gamla indelningarna, vilka på grund av de många underplaggen blevo genomsvetta efter några minuter.

Men man lärde hålla av dem trots allt, ju längre man var tillsammans med dem, ty det var folk att lita på. Som dagkorpraler voro de över allt beröm. De städade personligen hela dagarna i logementen. En sådan tjänst tyckte de om. Den passade dem bättre än exercisen, som de i grund och botten avskydde.65

Som kalfaktorer har jag haft många indelningar. Trognare tjänare har jag aldrig ägt i hela mitt liv. Man kan ur ordlistan tryggt plocka fram många vackra adjektiv och giva dem åt indelningen-kalfaktorn. Ingen skall kunna med fog taga bort något enda.

Den indelte kalfaktorn var som en fader för den unge officeren. Han hjälpte honom dessutom på allehanda sätt. Mot en

TVÅ INDELNINGAR VID MINNESSTENENS Å SANNAHED AVTÄCKANDE 22 AUG. 1921.

ersättning av 25 öre per dag borstade han officerens kläder och skodon samt väckte honom på morgonen och på eftermiddagen, ty de flesta officerarna sovo middag. Han höll klädespersedlarna i ett utmärkt skick, ehuru borsten nog som sagt slet väl mycket. Han var en mästare att avlägsna punschfläckar från uniformen, vilket på den tiden var av mycket stor betydelse under denna det dagliga punschdrickandets tidsålder. Kalfaktorn hade ett radikalmedel mot punschfläckar: han sög ut dem.

Högsta betyget tillerkännes emellertid kalfaktorn på fält-tjänstövningar. Låg man i tält och kom sent hem, vem satt utan-66

för tältet och väntade på att knäppa igen tältduken, om icke kalfaktorn, ehuru man bett honom gå och lägga sig! Blev det fråga om förläggning, skyndade sig kalfaktorn i förväg samt lade utan vidare beslag på det bästa rummet i hela byn. Han försvarade det med näbbar och klor, mot vilken det än vara månde. På ägarens invändningar, att han ej önskade inkvartering, fäste kalfaktorn intet som helst avseende. I en handvändning voro alla ens tillhörigheter uppackade och ordentligt framlagda samt köket ordnat för att bereda middagsmålet.

Vi lågo en gång några officerare två nätter å rad i samma gård och hade inga ingredienser till sista dagens middagsmål, vilket min mycket beprövade kalfaktor Rynning, Edsbergs kompani, en ingalunda buskablyger karl, visste. Han delgav mig sina bekymmer, varvid jag pekade på en höna, som skrockande gick utanför fönstret till mitt rum. Men Rynning svarade: "Den där, löjtnant, har jag redan försökt få köpa, men kärn'ga vill icke sälja en enda höna."

Om en stund blev jag vittne till en patrullstrid i gårdens omedelbara närhet samt fick kort därefter se Rynning

störta gråtande in i köket med en död höna i handen. Till bondhustrun meddelade Rynning, att en fientlig patrull plötsligt anryckt samt att under tillbakadrivandet av fienden en av hönorna "kommit i olöcka för bajonetten och vurta dö".

En annan av mina kalfaktorer, Salvén, som var jägare, hade i sin vård under en vinter två mig tillhöriga jakttaxar. Han erhöll en kväll i maj månad per telefon order om att följande morgon kl. 6 vara hos mig i Örebro med taxarna, emedan jag skulle genomleta ett par rävgryt. Redan kl. 5 på morgonen ringde det på min dörr. Då jag öppnade, stod Salvén där med taxarna. På min fråga huru mycket jag skulle betala för skjutsen in till staden, svarade han: "Jag gick in till sta'n, ty löjtnanten får nog i dag betala för skjutsar ändå, tänker jag". Avståndet från hans hem till staden var tre mil. Den gången fick Salvén vid frukosten oömt och utan vittnen handskas med brännvinsflaskan, vilket han också gjorde som en hel karl.

I sådana kalfaktorer hade man en vän för livet. Att de167

icke glömt bort sina gamla förmän, ser man på tåren i ögat, som stjäl sig fram, då man någon gång råkar dem och börjar tala om gamla tider. En heder för det gamla indelningsverket äro de ock mer än värda ett av hjärtat gående varmt tack från alla dem, som fått röna bevis på deras tillgivenhet och omvårdnad.

Apropå jakt erinrar jag mig, att jag en sommar på Sannahed erhållit löfte att jaga änder hos en hemmansägare vid sjön T. Ett par kamrater och jag reste dit samt började jakten den första tillåtna dagen. Ehuru ägaren uppgivit, att han hade ett par andkullar på sina marker, fingo vi endast skjuta en enda liten andunge. På förfrågan hos bonden, vart änderna tagit vägen, svarade han: "Jo, di sköt länsman i förra vecka!"

När jag 1885 som volontär gjorde regementsmöte på Sannahed, hade jag som kompanichef kapten Gripenberg, vilken var mycket sträng och icke tålde något självsvåld bland folket.

På den tiden ställde vid första utryckningen på morgonen de sjukanmälda upp sig på ett led bakom kompaniet. Som det biand dem funnos många simulanter, synade kompanichefen de sjukanmälda, innan de fingo tillåtelse att gå upp till sjukvisita-tion. Den kunde räcka ett par timmar, under -vilken tid samtliga sjukanmälda ej kunde deltaga i några övningar. Härigenom kunde en sjukanmäld smita ifrån de två första morgontimmarna, även om han icke blev sjukskriven. Alltför många begagnade sig av denna möjlighet.

Min kompanichefs förberedande sjukvisitation tillgick så, att han i mycket barsk ton i tur och ordning frågade var och en

DISTINKTIONSKORPRAL FÄLT — en ädel typ för regementet.68

av de sjukanmälda: "Vad är det med dig?" Svaren blevo ju litet olika förstås, beroende på vad det var för krämpor, som individen hade. Kompanichefens sätt att medels orden: "Räck ut tungan!" konstatera den uppgivna sjukdomens existens var dock lika för alla. På tungans utseende fälldes domen, om den sjukanmälda fick gå upp till sjukvisitationen eller icke. Det var likgiltigt, om det förebars magplågor, förkylning, yttre kroppskada eller andra åkommor.

Vid ovannämnda kompani samlades allt befäl tio minuter fore kl. 6 på morgonen hos kompanichefen, som då bland annat gav order för dagens övningar.

En sergeant H., som var mycket begiven på starka drycker, synades varje morgon mycket noggrannt av den stränga kompanichefen för att utröna nykterhetsgraden. Han fick ibland tillsägelse att göra helomvändningar och att andas på kompanichefen, varvid rätt så ofta följde orden: "Jag tror minsann, att sergeanten redan tagit sig en dram nu på morgonen". Och så kommo ovett och skällsord, vilket på den tiden gick för sig utan anmärkning.

Sergeant H., som var mycket svag i sina reglementen, kommenderade då och då fel i kompaniexercisen, den tidens a och o. H. talade ofta högt för sig själv, när han fick sina slängar av kaptenen, som icke var nådig mot honom. Mer än skrattretande var att höra sergeantens monolog: "Nu kommenderade jag åt helv-te igen och nu blir det ovett, skall jag säga. Herre Gud, om exercisen ändå vore över!" I den stilen gick hela exercispasset.

Stackars H.! Det var en snäll, beskedlig, nästan alldeles försupen, fattig sergeant, vilken aldrig kunde befordras till fanjunkare och som tjänade kvar för att få sin lilla sergeantspension. Hela kompaniet ömmade för honom, vars enda militära förtjänst bestod i hans verkligt vackra kommando, som någon enda gång inbringade honom ett berömmande ord. Hans monolog gick då strax i den gladare genren.

Då H. hade plutonsexercis, gick han med sin pluton så långt bort från kompanichefen, han kunde. Därefter lät han hela16g

plutonen krypa ned i diken och sänkningar i marken, så att den icke syntes samt satte ut en utkikspost, som varskodde, då den fruktade (kompanichefen) var i annalkande. Var det underligt då, om H. var avgudad av sitt folk?

Ja, ännu mycket mer skulle kunna dragas fram ur minnets gömslor, men jag är rädd trötta min läsare.

Innan jag slutar berätta, vill jag dock relatera nedanstående händelse, som givetvis kommer att glädja alla, vilka tjänat vid regementet.

Sommaren 1922 gjorde jag en resa i mellersta Sverige samt anlände till en stad, där jag tillfälligtvis sammanträffade med en arbetsförman, med vilken jag kom i samspråk. Vi talade bland annat om värnplikten, varvid han yttrade: "Jag gjorde min beväringsrekrytskola vid Livregementets grenadjärer på Sannahed 1910 och hade kapten Silfverswärd till kompanichef. Min repetitionsövning gjorde jag vid X. regemente. Jag kunde aldrig tänka mig, att det kunde vara en så stor skillnad i behandlingssättet av folket i svenska armén. På Sannahed blev man behandlad på ett så humant sätt, att jag tror, att det icke fanns en enda värnpliktig, som kunde ha anledning att känna sig förfördelad, medan man vid X. regemente behandlades på ett sätt, som måste framkalla antipati mot värnplikten. På Sannahed förekommo svordomar nästan aldrig, på det andra regementet var det dagligt bröd".

Behandlingssättet av folket på Sannahed var också humant. T. o. m. tidningen Nerikes Allehanda, vilken åtminstone förr haft en spetsig penna, då den yttrat något om militären, skrev så tidigt som den 19 juni 1862 om dåvarande Nerikes regemente: "— — detta regementes aktningsvärda, för högdragenhet och översitteri nästan alldeles befriade officerskår".

Arbetsförmannens till mig yttrade ord torde visa, att traditionen hade hållit i sig. SOM ELEV VID GYMNASTISKA CENTRALINSTITUTET (1889—1892.

På 90-talet var det ett mål för varje ung löjtnant att under sina första officersår få tillbringa några vintermånader i huvudstaden. Artilleri- och ingeniörsofficerarna kommo alltid dit för att genomgå sin högskola. De indelta officerarna måste skaffa sig andra skäl. Det gällde då för dem att erhålla en kommen-dering vid något av gardesregementena eller Fortifikationen, vid Gymnastiska centralinstitutet eller, om dessa kommende-ringar icke stode till buds, börja läsa på inträdesexamen till krigshögskolan. Även det sista var ett mycket gott och även aktningsvärt skäl för en vintersejour i huvudstaden. Det var icke få officerare, som under ett par säsonger lågo i Stockholm för sådana studier, ehuru långt ifrån alla ens försökte sig på inträdesexamen.

Gymnastiska centralinstitutet var en mycket eftersökt kom-mendering, emedan den medförde dagtraktamente, vilket däremot kommenderingen till krigshögskolan icke gjorde. Eleven där gick icke blott miste om dagtraktamentet utan han blev dessutom av med sina tjänstgöringspengar — 120 kr. per år —, emedan han icke var i tillfälle att föra någon kvartalsexpedition på det kompani, där han var stamplacerad. Tänk sådana egendomliga förhållanden, som då rådde! Den officer, som ville skaffa sig ökade militära kunskaper, straffades med minskade löneförmåner. Det gjorde, att en mindre bemedlad hade att kämpa med stora ekonomiska svårigheter för att genomgå krigshögskolan samt ofta nog blev tvungen att skuldsätta sig för sina där tillbringade två år.

När nu den unge officeren kom upp till huvudstaden, hyrde171

han ett enkelrum, för vilket han på 1890-talet betalade cirka 25 kr. i månaden, inclusive städning. Frukosten intog han på något kafé för 20 kr. i månaden. Den bestod av kaffe eller té, kallskuret, två ägg eller en varm rätt.

Många officerare voro vid denna tid inackorderade på kaféet 3 Regeringsgatan hos "fröken Clara", vilken höll allting utmärkt gott och bra. Middagarna intogos i regel tillsammans med kamrater i något pensionat, där man betalade 35 kr. per månad. Ville man leva ändå billigare, åt man på någon hushållsskola, där man köpte middagspoletter.

Jag tror, att de flesta unga officerare på den tiden hade vidtagit liknande arrangemanger. En del åt dock ute på restauranger, vilket i regel fördyrade livet. Du Nord var mycket omtyckt och även billigt. Det allmänna smörgåsbordet, som var rikhaltigt och utmärkt bra med fritt brännvin, gjorde, att en sparsam middagsätare, vilken sedan nöjde sig med en rätt, kunde klara sin middag med ett glas öl och drickspengar för en krona. Det var många stockholmare, som där intogo sina enkronas middagar och alltid — märk — voro lika välkomna!

Jag kan icke erinra mig, att de unga officerarna på den tiden voro inackorderade i familj. Man ville vara fri. På kvällarna vistades man, om man icke var bortbjuden, ofta ute på stadens förlustelseställen. Sveasalen och Berns salong stodo på den tiden högt i rop. Där uppträdde Kalle P. och där fanns Bianca. I regel var där alltid fullsatt. Gick man dit en kväll vid sjutiden, alltid fann man levnadsglada kamrater.

Flertalet officerare på den tiden togo studierna icke alltför allvarligt. De, som ville fram i livet samt erhålla goda betyg från högskolorna, fingo förstås lägga manken till. Minst 50 % tänkte dock lika mycket på nöjet som på arbetet. På Centralen gällde det att icke "rulla ut" samt skaffa sig sådana betyg, att man kunde erhålla godkänd flyttning till högre avdelning.

Man berättade, att det fanns ett par elever vid högskolorna, vilka sutto hemma och läste hela kvällarna för att sedan vid tiotiden taga på sig frack och störta ut i världsvimlet, därmed sökande giva sig sken av att alltid vara ute och aldrig läsa, men ändå taga höga betyg.172

Frestelsen för en ung, dansant officer, som var road av sällskapslivet, att vara med i svängen, var på den tiden mycket stor. En sådan kavaljer hade på sitt skrivbord bjudningskort till nästan alla veckans dagar. Då var bjudnings formen i regel supé med bal. Ofta nog var man bjuden på ett par ibaler samma dag. Man kunde ibland bevista båda samt intog då supén, där man trodde, att de bästa läckerbitarna serverades.

Man kom alltid sent i säng, vilket i synnerhet för de officerare, som voro elever vid Gymnastiska centralinstitutet, var mycket påkostande. Redan kl. 7 varje morgon skulle de vara i tjänstgöring. Det hände nog ibland, att man kom dit i frack direkt från det festliga samkvämet. Var man någon kväll icke bortbjuden, tog kamratskapet hand om en till långt frampå småtimmarna. Det gamla "Kung Karl" var ett ställe, dit man om kvällarna ofta ställde kosan. Där kom man alltid in, huru sent det än var. Den, som levde med den tiden, minnes nog, huru hett det kunde gå till väga där, då man samlades exempelvis efter en kungabal för att tömma sista bägaren, innan man gick hem för att "koja".

Från kamratfesterna och livet ute på restaurangerna skulle kunna berättas många episoder, vilka skulle få en nutida ungdom att häpna. Men man bör komma ihåg, att den tiden var en annan än den nuvarande. Bacchus var ganska gärna sedd. Man förlät på den tiden mycket, som man nu under inga omständigheter skulle ha sett genom fingrarna med. Var tid har sina seder. Säkert är emellertid, att man då hade roligare än nu. Få tänkte allvarligt på framtiden. Nutidens intensiva kamp om befordran och brödfödan fanns icke då, åtminstone ej i så hög grad som nu. Man var ofta ett stundens barn, som tog förströelsen, var helst den gavs.

Man skulle måhända kunna tycka, att ett sådant uteliv skulle bli ganska depensivt, men så var icke förhållandet. Pretentionerna voro då för tiden icke så stora. För fem kronor kunde man vara ute en hel kväll samt även supera. Vinlistan fanns förstås, men vaktmästaren tog fram den först på begäran.173

Man kan nog säga, att vin vid måltiderna ute på värdshus förekom för officerarna i mycket liten utsträckning. En tioöres-cigarr tillfredsställde genomsnittsrökaren mer än väl. Cigarretterna sutto då icke ständigt i mungiporna som nu. En på offentlig lokal rökande dam kunde den tiden icke en gång tänkas.

Då var maskeradernas gyllene tid. Med en disponibel femtiolapp behövde man icke neka sig någonting. De mest gouterade maskeraderna voro i Berns, där det alltid var överfullt och i regel mycket god publik. Så fanns det

maskerader även på andra etablissemang, där publiken ej tillhörde societén. Där kunde det minsann gå ganska stormigt till väga. När man skulle ha sig en genomgående munter afton, for man upp till Mosebackevarietén. Den tiden var sannerligen munter och glad. "Vita Korset" hade alltid lapp på luckan. Nalle Frestadius satt på sin skämtsteges högsta pinne.

Jag tror nog, att det i vissa kretsar spelades ganska högt på den tiden. Det var écarté, som då var på modet. Jag spelade aldrig hasardspel, varför jag icke har någon erfarenhet därav. Men jag var inviterad på en middag en gång, när den vinnande parten i ett écartéspel bjöd den tappande och några andra på en verkligen utsökt middag med ty åtföljande helaftonsprogram. Emedan värden tyckte om både det ena och det andra, blev plånboken nog litet tunnare, då den grundliga festen var över. Dock långt ifrån urtunnad, ty spelvinsten — 7,000 kr. — var en stor summa för en underlöjtnant med 600 kr. om året.

Lättheten för officeren att då för tiden skaffa pengar genom lån och växlar i banker var ganska stor. Det narrade nog mången till högt uteliv, förakt för pengar, varav följden ofta blev undergång. Den tiden gick det ganska lätt att få avsked på grått papper. För oskickligt uppträdande kunde officerskårerna anmoda en mindre lämplig individ att lämna regementet. I regel tog han uppmaningen ad notam och lämnade in sin avskedsansökan. Man skall dock komma ihåg, att lönerna voro på den tiden så små, att officeren i regel hade ett yrke bredvid — åtminstone de indelta — varav han levde.174

Det sagda erinrar mig om en officer, som på grund av vissa homosexuella laster blivit tvingad lämna sitt regemente samt sedan sökt sig in vid ett sådant i Finland. Därifrån kom en förfrågan om verkliga orsaken till hans avsked, alldenstund avgångsbetyget från Karlberg hade varit synnerligen vackert. Man funderade länge och väl på, vad man skulle angiva för skäl. Man ville ju icke störta en f. d. kamrat och ej heller lämna lögnaktiga uppgifter. Så fann man till sist den rätta lösningen.

Svarsskrivelsen avläts. I den stod, att vederbörande hade lämnat regementet på grund av olycklig kärlek.

Kungl. Gymnastiska centralinstitutets överlärare voro vid denna tidpunkt högst förnämliga. Chef var då professor Törngren. Det har stått många strider kring hans namn. Men säga vad man säga vill, han var dock en chef, som drev sin vilja igenom. De idéer, för vilka han bland annat kämpade, var att låta all Sveriges ungdom få del av den Dingska gymnastiken och i synnerhet landsbygdens. Genom hans initiativ började de första utbildningskurserna i friskgymnastik för folkskollärare, vilka kurser sedan visat sig vara mycket välsignelsebringande för det uppväxande släktet. Jag är övertygad om, att det skulle ha glatt honom, om han nu kunnat se, huru många gymnastiksalar med utmärkt redskap det nu finnes på landsbygden. Och han skulle givetvis känt sig lycklig över att bevittna en gymnastiklektion i en av dessa salar, där folkskolläraren utan möda, med glädje och intresse leder en gymnastiklektion efter de Lingska tabellerna. Den svenska gymnastiken har mycket att tacka Törngren för.

PROFESSOR TÖRNGREN.175

Den insats, som generalmajor Balck gjort för svenskt idrottsliv, kan icke nog högt värdesättas. Hans namn skall i evärldliga tider stå inristat som föregångsmannen för all idrott i vårt land. Det är ett Herkulesarbete, som Balck utfört på det området. Därför är han mer än värd den honnör, som han ock erhållit.

GENERALMAJOR BALCK.

Hade Törngren och Balck haft en tjuguårs intervall sig emellan, hade både gymnastiken och idrotten givetvis kunnat arbeta sig fram på ett för dem båda gynnsammare sätt än nu blev fallet.

Den tredje överläraren vid Centralinstitutet, professor Murray, var en mycket kunnig och lärd man, vars föreläsningar stodo på ett synnerligen högt plan. Eleverna satte med rätta mycket stort värde på honom. Han lyckades alltid göra sina lektioner ytterst lärorika och intressanta.176

Dessa tre överlärare voro verkliga personligheter, som förutom gedigna kunskaper imponerade även genom sitt yttre.

Såsom lärare voro vid denna tid anställda sådana utmärkta förmågor som den mycket framstående och

kunskapsrike major Silow, överste Ankarcrona, en riddersman som få, överste von Heideman, kamraten med gosselynnet, vilken genom sin säll-sporda hjärtlighet vann alla, både lärare och elever, samt doktor

PROFESSOR MURRAY. BÄCKSTRÖM MED Æ.

Wallgren, som med orubbligt allvar gav sin lektion, huru prekär situationen mången gång än kunde vara.

Vid doktor Wallgrens första tentamen i den instruktörskurs, där jag var elev, gav han en fråga, samt sade sedan : "Kan löjtnant Bäckström svara därpå", varvid jag inföll: "Doktor, det finns två löjtnanter Bäckström på kursen, en med ä och en med ae; den med ä anhåller att få svara en annan gång". Doktor Wallgren log då sitt vänliga leende samt sade: "Då tager jag väl löjtnant Bäckström med ae den här gången".

Många av eleverna vid Centralinstitutet hade eld i kroppen. Där var "Jumbo", som i svåra situationer förstod att linda poliskonstaplarna om sitt lillfinger, "Olle" med terriern "Jack",i77

som sprang och sökte husbonden på olika lokaler, "Riddaren", den store talaren, "Vackre Filip", alla flickors stora förtjus-' ning, "Blaggen", "Majoren", den hetlevrade David, vilken alltid kom i gruff, Sven, som fröjdade kamraterna med sina roliga och kvicka tillfällighetsverser, den starke Karl Otto Petter, vilken, då han hängde upp i taket på någon lina, gjorde djupsprång till golvet, Bror Emil, som sjöng "Raskens trall" vid alla till-

"VACKRE FILIP." CAMBEZAZ.

ställningar, chilianaren Cambezaz, danskarna Knudsen och Theilman, varav den förstnämnde sedan blev föregångsmannen för Lingsk gymnastik i sitt hemland, Norges "peneste gut", löjtnant H., vilken alltid visste mera än någon annan, "Tusse", nu Stockholms skickligaste sjukgymnast, skåningen N., som oaktat han var kronvrak ändå till Törngrens stora förargelse lyckats narra sig in på institutet, "Göken", vilken aldrig sade ett ord före halvan till middagen, de båda "klubborna", "Håkan", som vid ett slagsmål, då motståndaren föll i gatan för en kraftig högersväng, frågade: "Kan du icke parera ters", m. fi., m. fi.

Den, som mött några av dessa ute i världsvimlet och lärt

12178

känna dem, förstår mer än väl, vad det kunde bli för liv, när man råkades ute på allmänna förlustelseställen, antingen man nu slog käglor på Stallmästargården eller hjälpte ägarna av Berns, Hasselbacken, Kung Carl, Blanch, Sveasalen, Riche m. fi. ställen till deras första miljon. ÅTER I ÖREBRO (OMKRING 1900).

När jag avlagt min avgångsexamen vid Gymnastiska Centralinstitutet, blev jag erbjuden att i Örebro köpa ett sjukgym-nastiskt institut med Zander-apparater och att samtidigt bli gymnastiklärare vid Örebro tekniska läroverk. Institutet hade under årens lopp förestått av mina regementskamrater Falkman, Vogel, von Hof sten och Fröding, ägde ett givet, upparbetat klientel samt var som affär betraktad mycket god. Jag slog därför till och kom sålunda att hösten 1892 bli stationerad i Örebro, där jag stannade till 1899. Vintrarna 1899—1901 vistades jag på skilda ställen utomlands. Därefter gjorde jag en ny Örebro-sejour åren 1902—05, vilket sistnämnda år jag lämnade staden och flyttade till Stockholm.

Örebrovintrarna voro mycket ansträngande, emedan jag var sysselsatt nästan hela dagarna med mitt arbete. Vissa dagar i veckan var jag upptagen ända till 13 y2 timma. Arbetet började då kl. 7 på morgonen samt fortsatte i ett sträck till kl. 10 på kvällen, avbrutet endast av 1 y'2 timmas middagsrast. Frukosten intogs under 15 minuter på Stora hotellet, där maten måste stå framdukad på bordet. Sådana dagar kunde jag icke mottaga några inbjudningar, men det hade de välvilliga människorna i detta goda samhälle svårt att förstå.

En gång, sedan jag satt ungkarlshushåll, anhöll en journalist om ett angeläget samtal med mig på en sådan strängt upptagen dag. Jag hade ingen annan stund ledig än min middagstid, varför han ombads komma hem och äta middag tillsammans med mig. Men var man mycket upptagen på vintrarna, hade man också en ganska god behållning, när man på våren slog igen butiken för att börja militärtjänsten på Sannahed. Den blev med sina 8 timmars arbetsdag en fullkomlig sinekur.

Min rektor vid Tekniska skolan Fernqvist var en utmärkt man i alla avseenden. Han förstod att sköta både lärare och elever samt tillvann sig genom sitt urbana sätt och sin stora rättvisa allas högaktning. Rektorn ville ha disciplin i skolan bland dessa pojkar, som voro komna litet varstans från landet och voro av mycket varierande ålder. Första året, jag var

REKTOR FERNQVIST.

gymnastiklärare i skolan, var ett par av eleverna ungefär jämnåriga med mig.

En gång hade jag handgripligen tillrättavisat en elev, känd för att vara ett rötägg. Pojken rapporterade mig för rektor, vilken kallade upp mig samt i egenskap av rektor gav mig tillsägelse att för framtiden icke bruka handgripligheter mot eleverna, men i egenskap av människa samtidigt ett stort tack, för att jag ramlat om pojken.

Rektor Fernqvist var en stor humorist. Många bons motsi5i

ha honom till upphovsman. På Strömparterren i Örebro supe-rade en gång på 8o-talet ett kotteri husarofficerare. De sutto på övre botten bredvid en barriär, försedd med smala pelare. Under dem på nedre botten i salen satt Örebro tekniska skolas lärarkår, avätande ett rikligt smörgåsbord. Plötsligt fick man se, att en av livhusarerna, löjtnanten greve P. Hamilton, steg upp och på en av pelarna gjorde en fullt oklanderlig utliggning med kroppen utanför barriären. När greven skulle avsluta sitt nummer, måtte han antagligen med den ena handen ha halkat på den glatta pelaren, ty han tog överbalansen och ramlade ned från pelaren. Han hamnade mitt i lärarnas smörgåsbord, varvid Fernqvist, vändande sig upp mot livhusarerna ropade: "Kommer det fler?"

Fernqvist var under min Örebrotid den ständige sekreteraren i sällskapet Concordia, där han i hög grad bidrog att göra sammankomsterna angenäma och gemytliga. Från Concordia-aftnarna har jag endast trevliga och roliga minnen.

Under min tid som gymnastiklärare i Örebro vikarierade jag då och då i Karolinska läroverket. Vid en hösttermin, då skolans fyra översta klasser hade militärutbildning, var det en elev, som utan något som helst skäl uteblev från övningarna. Jag anmälde honom för rektor. Resultatet blev icke bättre. Pojken skulle flytta till Stockholm samt ansåg, att han icke behövde deltaga i den militära utbildningen. Han lät t. o. m. hälsa mig genom en kamrat, att han gav mig, som var extra lärare, blankt katten, varpå jag skriftligen anmälde honom för rektor samt fordrade, att hans uppförandebetyg skulle sänkas. Rektor blev förtvivlad, emedan han lovat pojkens fader klart avgångsbetyg från skolan. Han bönföll mig att låta nåd gå före rätt, emedan pojken med sänkt sedebetyg icke skulle kunna komma in i något Stockholmsläroverk. Jag lät övertala mig att taga tillbaka min anmälan, men uttryckte önskan, att pojken skulle deltaga i de återstående övningstimmarna, vilket rektor lovade. Men ingen pojke kom. Avgångsbetyget hade redan avsänts till Stockholm. Jag stod således med skammen, men beslöt att taga min hämnd, då tillfälle skulle komma.182

Några dagar senare lyckades jag narra in pojken i gymnastiksalen, vars dörr jag utan pojkens vetskap låste. Därefter tog jag av mig vapenrocken samt letade fram i ett skåp en av mig förut ditställd, smäcker rotting, varvid den unge mannen, så fort han kunde, sprang på den stängda dörren. Sedan utspelades en av de mest ynkliga scener, som jag varit med om i mitt liv. Först en vördsam vädjan från pojken att icke slå honom, som redan fyllt 17 år, och sedan en anhållan om att få sänkt uppförandebetyg i stället för smörj. Han var mycket vältalig, men ingenting hjälpte, jag lade upp honom på en bänk och meddelade honom, att han skulle få lika många slängar av rottingen, som han räknade år. Han genmälde då, att han ännu icke fyllt 17 år, vilket dock ej hindrade mig ifrån att låta honom fira även den sjuttonde födelsedagen.

Dessa Örebro-pojkar voro icke goda att tagas med, det visste jag ju från min egen skoltid.

Första gången jag vikarierade i gymnastik i elementarläroverket skulle jag ha lektion med ett par av de lägre klassernas lärjungar, vilka på två led stodo uppställda i gymnastiksalen. De avlämnades till mig rote efter rote. Det var sex rotar, vilka upptogo salens hela långsida.

När rotmästaren för första roten lämnade av sin rote till mig, började hela roten småskratta samt ganska hörbart mumla. Jag tog särskilt märke på en av pojkarna, som flabbade mer än de andra. Det blev icke bättre, då jag kom till de övriga rotar-na. Snarare sämre. Då den siste rotmästaren kommenderat sitt "giv-akt", var det precis som om jag själv skulle ha stått med i ledet och mumlat som i ungdomens vår, när vi hade lektion för salig "Knatte". Situationen var farlig för min framtida prestige.

Jag vände mig mycket hastigt om och fick då se långt ute på golvet min flabbande pojke i första roten, som med en gest med sin högra hand visade mig stället, där han inbjöd till ett intimare sammanträffande. Utan att säga ett ord gick jag mycket lugnt upp till platsen för min röck, hatt och käpp, tog83

den sistnämnde och gav pojken ett ordentligt kok stryk samt började lektionen som om ingenting hänt.

Aldrig mera gjordes försök att skoja med mig i skolan. Reflexionerna göra sig själva.

Här skulle kunna berättas ytterligare en del händelser från min gymnastikläraretid. Det sagda får mellertid vara nog. Vi lämna därför pojkarna, som alltid beredde mig stort nöje, i fred och övergå till annat.

När den siste beväringsmannens ryggtavla efter regementsmötets slut försvunnit på Sannahed, och man såg ut över den döda, övergivna sandslätten, kände man sig så ensam och så övergiven, att man fortast möjligt slängde in sina tillhörigheter i den mindre eleganta möteskofferten. I "Albins", "Clæs" eller "Eriks" trilla förflyttade man sig skyndsamt från heden till närmaste järnvägsstation, även med fara att där få vänta på tåget.

Ty man kände, att ens existensberättigande på Sannahed icke längre fanns, när "ho" (beväringen) icke längre var där. Så egendomligt det än kan låta, med "henne" var även mötespoesien borta. Man tycker "ho" icke skulle kunnat skapa någon poesi, men "ho" gjorde det i alla fall.

Ehuru man så väl trivdes på Sannahed under mötestiden, var det ingen officer vid regementet, som väl ändå där hade velat gå i vinterkvarter, fastän officerare ibland brukade göra det på andra mötesplatser. På Salbohed bodde t. ex. under några år ett par officerare kvar över vintrarna. Likaså på Axvall, där en hade som sysselsättning att samla patronhylsor, och som med tanke på sitt arbete aldrig vid övningarna lät plocka ihop mera hylsor än att det nätt och jämt räckte till för redovisningsprocenten.

I Örebro bodde ett ganska stort antal av regementskamraterna. De flesta, som icke voro upptagna av göromål i regementsexpeditionen, utövade i regel någon civil verksamhet.

Man blev "civil", så fort mötet var slut, men erhöll nästan varje år framåt jultiden en allvarlig påminnelse, att sabeln ej borde rosta i skidan genom ett s. k. vinterarbete, som behand-I&4

lade någon viss militär fråga. Dessa arbeten skulle tvinga officerarna till militära studier under vintermånaderna. I regel fick man ej själv välja ämne, fastän detta dock hände, utan man fick sig ett sådant tilldelat. De inlämnade arbetena nagelforos först av regementsofficerarna, innan regementschefen tog hand om dem. En dag frampå sommaren kom avrättningen i form av en slutkritik av regementschefen på vars och ens arbete. I början av 90-talet var den ibland onödigt hårdhänt. Vinterarbetena voro naturligtvis ej mycket omtyckta av officerarna. Man kan ju förstå, att en lantbrukande officer, vars tankar huvudsakligen kretsade omkring gödselspridning, mjölkavkastning, spannmålspriser m. m., skulle få ganska svårt att koncentrera dem på t. ex. slaget vid Wörth.

Ej blott genom dessa vinterarbeten utan även genom krigsspel sökte höga vederbörande vidmakthålla och öka de militära kunskaperna. De senare förlades till Örebro omkring den i december, när de storartade Oscarsbalerna då ägde rum. Med dessa krigsspel försonade sig alla officerarna, emedan de alltid förde med sig åtskilliga festligheter i staden samt gåvo för de flesta icke anledning till extra arbete. Sådant tillkom endast respektive kårchefer i form av skriftliga bedömanden och order.

Även taktiska orderritter anordnas. Så erinrar jag mig, att under en decemberdag, jag tror 1904, dåvarande sekundchefen, överste Jungstedt, hade en sådan i 25 graders kyla. Det var ett hårt prov för några av de äldre kaptenerna, som kanhända icke grenslat en hästkrake sedan Karlbergstiden. Allt gick dock väl, även om benföringen i första valsen på kvällens bal ej var till respektive damers fulla belåtenhet.

Örebro-kamraterna voro sedan gammalt renommerade för sin stora gästfrihet, vilket rykte aldrig kunde jävas. Därför kände vi ungkarlar oss icke hemlösa. Man blev vänligt och kamratligt omhändertagen av alla äldre, vilket författaren med den allra största tacksamhet för svunna tider vill intyga.

När någon familj i staden skulle ha en större tillställning utfärdades själva inbjudningsdagen genom någon av stadens85

mera remarkabla uppasserskor. Denna gick omkring och bjöd efter en uppgjord lista, varvid man endast hade att svara ja eller nej. Det var ju enkelt och praktiskt. Tryckta bjudningskort användes icke i officerskretsarna på 90-talet. "Fru Andersson" var ju för övrigt lika säker och bra som något bjudningskort och bättre, emedan hon erhöll svar med detsamma. För

GENERALLÖJTNANT JUNGSTEDT.

övrigt fick den inbjudna se, vilka som skulle komma och även höra en del intressanta detaljer angående bjudningen, vilka alltid ramlade ur det levande bjudningskortet.

På 80-talet bjöds i regel på supé. Den sittande middagen var senare tiders uppfinning. Den ansågs dessutom vara just som litet för pretentiös. Icke förty var det så storartat med mat och dryck, att man lika ledigt skulle ha kunnat göra middag, men màn hade då icke kunnat inbjuda hela umgänget på en gång, vilket var avsiktligt och även praktiskt. För värdfolket86

voro dessa stora notvarp ytterst besvärliga, emedan våningarna mången gång måste ommöbleras för att kunna taga emot alla gäster.

Man uppträdde alltid vid dessa tillställningar i frack och vit halsduk, ibland i svart för att då markera enkelhet. I köpmannakretsar var det vanligt, att värden själv var iklädd kavaj, ehuru de inbjudna hade frack. Sedan hälsningar voro överstökade, försvunno herrarna genast i värdens rum, där förfriskningar voro framsatta. För de äldre anordnades spelpartier. Då för tiden spelade man whist och vira. De icke spelande sågo på, rökte, pratade samt utfyllde tiden med att dricka punsch. En och annan herre sökte upp damerna, men det hörde till undantagen. På den tiden kunde det svenska folket och även officerarna dricka punsch. Det berättades om en officer vid regementet, att han vid en tillställning före supén tömt icke mindre än 17 glas punsch utan att det märkts det ringaste på honom. Men alla kamraterna orkade gudskelov icke lika mycket som han. Då hade det hemtagna förrådet antagligen icke räckt till!

Supéerna skulle serveras vid tiotiden, men de blevo aldrig färdiga förrän närmare kl. 11, då alla voro betydligt hungriga. Man åt ju på den tiden middag redan vid tretiden. Smörgåsbordet var alltid av äldre modell, d. v. s. storartat. I officerskretsar sjöngs icke, som i grosshandlarnas, till helan och halvan, men suparna togos ofta nog ändå.

Supén bestod, förutom smörgåsbordet, i regel av fisk, mellanrätt, kött och efterrätt samt två à tre sorters vin. Champagne förekom sällan. Man bjöd till supén upp damerna efter rang och satt vid småbord. De yngre herrarna fingo dock alltid stå. I regel var det både trångt och mycket varmt. På supén följde alltid kaffe och konjak samt ibland ett "glas i pälsen". Vid dessa supéer förekom rätt så ofta dans. Då svängde man om av hjärtans lust i de ofta nog små matsalarna, men det gick utmärkt. Glädjen stod alltid högt i tak.

Apropå ett "glas i pälsen" erinrar jag mig, att, då en major och jag en gång voro inv'terade till en byggmästare, vilken87

börjat som vanlig arbetare, värden-byggmästaren serverade den mest delikata middag, som man gärna kunde tänka sig. Förutom champagne, som började redan vid soppan, hade han alla tänkbara viner. Bland andra inbjudna voro några Stockholmsgrosshandlare och bland dem Isaak Hirsch, som under många år hade finansierat byggmästarens storartade byggnadsföretag, vilka givit dem båda goda förtjänster. Då vi voro påklädda och skulle gå, kommo två vaktmästare fram med stora dricksglas och champagnebuteljer. De drogos upp på värdens kommando ett, två-tre! Så blev det ett "glas i pälsen", om vilket byggmästaren ofta berättade och hade roligt åt i

många år. Med möda stånkade majoren och jag i oss välmeningen, under det att Isaak absolut vägrade.

Men även litterära aftnar med uppläsningar förekommo. En gång uppträdde två av regementets unga damer och spelade en fransk fars.

Som kamratfamiljerna voro mycket gästfria, kunde det ibland gå veckor, under vilka man var bortbjuden nästan varenda kväll. Den officer, som även umgicks i civila kretsar, hade under säsongen icke många aftnar lediga.

Förutom familjebjudningarna förekom det allmänna baler på Stora hotellet, varom annons infördes i tidningarna. Den var undertecknad av en officer från Divhusarerna, en från infanteriregementet, en av stadens jurister och en av dess borgare. De undertecknade fungerade som värdar under kvällens lopp. Dessa baler voro mycket livliga och omtyckta samt lämnade alltid ett gott minne efter :ig. Även maskerader tillställdes på hotellet, där dock antalet deltagare nästan ständigt var för litet. För att det icke skulle bli någon "muffbal", måste begränsning göras, med påföljd att maskeradkaraktären nästan försvann, då man ju kände igen varandra redan vid entrén.

Oscarsdagen var det bal antingen hos landshövdingen på slottet eller på Stora hotellet med en myckenhet av folk från hela länet. Såsom anförare på alla dessa baler fungerade en officer från L,ivhusarerna eller från I. 3. Kotiljong med många och omväxlande turer efter supén fick ej saknas på dessa baler.188

Vid mindre tillställningar hos kamraterna blev man bjuden på spelparti, som började vid 6- à 7-tiden och alltid åtföljdes av supé. Hade någon uteätande ungkarl spelparti hemma hos sig bjöd han på supé efteråt på sitt matlokus, vilket för Örebroofficeren var Stora hotellet.

Jag hade en gång ett spelparti på hotellet. Det beslöts efter supén, att spelet skulle fortsättas i enskilt rum. Bland de inbjudna var en sedan några månader nygift kamrat, som först på äldre dagar trätt in i det äkta ståndet. Han glömde antagligen bort, att han var gift. Den unga frun, som ännu vid fyratiden på morgonen icke fann sin man hemkommen, telefonerade i sin förtvivlan till polisen, vilken naturligtvis ej visste, var mannen kunde hålla hus. Framåt åttatiden på morgonen avslutades spelpartiet. Den nygifte återvände till sitt hem och jag följde en av mina gäster till hans bostad i föräldrahemmet. Han var nämligen i behov av ett litet stöd. Vid framkomsten dit på söndagsmorgonen ringde jag på tamburdörren, som öppnades av hans fästmö, vilken var på tillfälligt: besök i staden. Jag sa': "God natt", och försvann fortast möjligt. Nog kan man förstå, vem som fick mesta obehaget av tillställningen. Det var naturligtvis den, som hade bjudit på festen.

Som sagt, Örebro Stora hotell var under dessa år stam-lokus för regementets uteätande kamrater. Där var alltid ett bord reserverat för dem i matsalen med frukost kl. 9—10, middag kl. y?. 4 samt supé kl. 8—9 e. m. I kaféet stod också till mångas stora förtret efter middagarna alltid till vårt förfogande ett bord, vid vilket middagskaffet intogs. Punschdrickning omedelbart efter middagen ingick ej i våra vanor. Härvidlag skilde vi oss märkbart från övriga kunder, vilka endast gingo till kaféet för att dricka punsch. Men efter supén kunde nog officerarna taga skadan igen.

Emot nutida (1928) markegångstaxa kan man tryggt påstå, att Örebro hotell på 90-talet höll mycket facila priser för sina inackorderingar, som ofta nog endast utgjordes av regementets ungkarlar. Mot 50 kr. per månad, vilket belopp sedermera ökades till 60 kr., erhöll man tre måltider om dagen med smörgås-89

bord, J/-2 butelj öl samt brännvin i obegränsade kvantiteter. Man åt ungefär vad man ville till det priset. Tog man extra, skulle det debiteras extra, men vid månadsbetalningen, varvid man erhöll avdrag för de hela dagar, man varit borta, var det extra nästan aldrig uppskrivet. Det var en fin karl, den källarmästaren! Matsalskyparen bugade sig vördsamt tackande för en drickspenning av fem kronor per månad.

Under många år intogo en del Sannahedsofficerare sina måltider där. Kotteriet förstärktes under ett par år med en jovialisk jägmästare, "Måns". Han kunde med skäl säga veni, vidi, vici. Och detta tack vare sitt gemyt och sitt aktningsvärda förråd av gammalt rhenskt vin, som han fört med sig till staden, och vilket vi hemma hos honom på kvällarna, för att icke säga nätterna, samvetsgrannt hjälpte till att förminska.

Det var en hygglig karl den jägaren. Från sin tjänstgöring i Norrland hade han fört med sig en samling renhorn,

varmed han begåvade oss då och då, när vi sjöngo rhenvinets lov. Något annat "civilt" inslag i bunkalaget kom icke i fråga. På en av kamraternas förböner blev skogsstaten representerad. Ingen hade anledning ångra det.

Bland mera remarkabla festligheter, som ägde rum i staden, må nämnas dåvarande major Vogels silverbröllop. Jag anmodades ordna festen samt fick fullmakt in blanco. Utan tvekan bestämde jag mig för sittande middag samt icke flera inbjudna än att man skulle sitta bekvämt till bords. Festen skulle äga rum i majorens hem.

Förutom dansen under aftonens lopp ämnade jag fylla ut programmet med några berättelser ur silverbrudgummens liv. Av gamla kamrater lämnades beredvilligt upplysningar om gångna tider, vilka omsattes i vers.

Nu gällde det att få tag på en ritmästare, som kunde illustrera texten. En sådan fann jag i grosshandlare Sixten Wahlströms knapp- och sybehörshandel på Drottninggatan. Han stod där bakom disken. Jag frågade honom, om han ville karikera majoren åt mig samt om han kände igen honom så pass mycket, att han kunde göra det. Han svarade, att han mycket väl kände190

igen majoren, som var lätt att karikera: liten, kort, tjock, runt huvud samt plirande ögon. Då rann mig i minnet en kamrats verser om Vogel:

"Och med tre ränder kring klotrund skalle

Som Ölme-chef går nu vännen Calle."

Att själva silverbröllopsmiddagen var utmärkt, konstaterade alla. Tal och telegram i oändlighet, många fingerade, höjde stämningen. Efter middagen kom dagens clou: de sju karikatyrerna, som voro riktiga mästerverk, både vad porträttlikhet och lustighet beträffade. De mottogos också med allmänt jubel samt räddade helt och hållet mina mycket medelmåttiga verser. Därefter vidtog balen, som dagen till ära anfördes av silverbrudgummen i egen hög person. Det låg mycket av grandios festivitas över det silverbröllopet.

Några dagar efter festen passerade jag knapp- och sy-behörshandeln, tittade in, beväpnad med 200 kr., tackade min man för hans utmärkt väl gjorda och mycket lyckade kolritningar samt frågade honom, vad jag var skyldig. Utan att blinka svarade han: 350 kronor. Men då blinkade jag samt sade, att jag skulle tala vid majoren om saken. Jag tyckte, att priset var väl högt. Med ej så särdeles glada känslor — silverbröllopsfesten hade blivit mycket dyr — stegade jag upp till Vogel samt meddelade honom porträttörens pretentioner. Han tog emellertid saken lugnt, men tyckte som jag, att räkningen var väl saltad. Han tillade, att han ämnade sätta till en jury av sakkunniga, efter vars domslut han skulle rätta sig. Till jurymän valdes artisten Axel Borg samt en i staden boende amerikansk målare Pendleton, gift med en dam från Örebro. Ett enhälligt juryutslag dömde majoren att betala den begärda summan, vilken han, gentil karl som han alltid var, utan tvekan också gjorde. Juryn förstod kolritningarna bättre än vi och bedömde rätt, vilket även framtiden utvisade. Biträdet i grosshandlare Sixten Wahlströms knapp- och sybehörshandel blev nämligen med tiden en mycket framstående tecknare i en av våra förnämsta skämttidningar. Det var Hilding Nyman !igi

Det var även en annan artist i sta'n, som jag var med om att upptäcka, fast på annat sätt. Några kamrater och jag sutto en kväll på kaféet å hotellet tillsammans med nuvarande operachefen Forsell, vilken gav konsert i staden. På kaféet spelade som vanligt en liten orkester. Utan vidare vinkade Forsell fram till vårt bord en man i orkestern efter att ha nickat bekant till honom ett par gånger. Han kom fram till bordet samt ombads av Forsell efter presentation att slå sig ned, vilket ej mycket tilltalade oss, lätt att förstå efter den tidens sätt att se saker och ting. Då han gått tillbaka till orkestern, sade Forsell till oss: "Jag spår den mannen en stor framtid, ty han har en storartad röstbegåvning". Forsell fick rätt, ty mannen var den senare framstående operasångaren Oskår, vilken vid den tiden måste tjäna sitt uppehälle som medlem i Örebro hotells schweizeri-orkester.

Hindersmässan i Örebro var för stamkunderna på Örebro hotell mycket otrevlig. Matsal och kafé voro under två dagar från tidigt på morgonen intill sena kvällen befolkade av marknadsbesökande. Där var ett liv, väsen, spring, knackande på glas och i bord samt skrik över alla gränser. Vi, officersstamkunder, brukade då rymma fältet samt intogo våra middagar hos vänner och bekanta, marknadsdagen traditionellt hos stadsläkaren Oskar Waldemar

Sundelius, f. d. stamkund på hotellet. Han var en ytterst vänsäll och sympatisk man.

Men ibland hände det nog, att man gick till hotéllkaféet för att se på marknadslivet. Vid ett av dessa tillfällen inkom en kväll den kände bassångaren, läroverksadjunkten H., som varit med som första bas i Arpis sångkör på sångarfärden till Paris 1867. H., som ville njuta av musikkapellets prestationer, kunde icke höra mycket av musiken på grund av larmet i salen. Han blev argare och argare ju längre det led. Till sist skrek han vid en tillfällig paus i larmet med sina lungors fullaste kraft, så att det hördes över hela kaféet: "Håll tyst, marknadsbassar!" Men det skulle han aldrig ha gjort. "Marknadsbassarna" reste sig nämligen som en man och kastade ut den något överförfriskade adjunkten, vilken icke en gång hann betala sin förtäring.192

Vid ett tillfälle drucko de gamla Nerikesof ficersfamiljerna alltid champagne. Det var första maj. Oberoende av väderleken samlades man då på Strömparterren, varvid champagnebuteljerna kommo fram vid supén. Den äldste närvarande föreslog en skål för våren. Men sedermera började mötena tidigare och t. o. m. så tidigt, att man tillbringade den första maj på Sannahed, där man dock med glädje upprätthöll champagnetraditionen.

Det kan ju möjligen ha sitt intresse att erfara något om de priser, som voro gällande på 90-talet i Örebro. Av mina böcker framgår, att man 1892 betalade 250 kr. per år för en omöblerad tripplett om 5 fönster med alla bekvämligheter på gården. Städning för dessa rum erhölls för 5 kr. i månaden. År 1900 betalades 450 kr. för tre rum och kök. Hushållsboken för detta år upptager ensamjungfruns lön till 15 kr. i månaden samt visar, att hushållet gick till 20 kr. per vecka för två personer. Då för tiden kostade en famn björkved 17 kr., vartill kom 3 kr. per famn för att få den huggen. Halvsulning av ett par stövlar står annoterad till 2 kr., Svenska Dagbladet 8 kr., en "Concordia"-afton 3: 70 (vari ingick punsch, whisky före det obligatoriska föredraget, supé med smörgåsbord och två rätter mat, kaffe, punsch och whisky efter supén, drickspengar), spelkort 2:50, "blå" Örebro-punsch 90 öre. År 1904 betalades 612 kr. för 5 rum och kök, då flyttning för mig ägde rum, varvid 4 lass flyttsaker med uppbärning en trappa betingade ett pris av kr. 13:75. När landshövding Svedelius flyttade från Örebro, gav staden en utmärkt avskedsmiddag för honom i hotellets festvåning, varför deltagarna erlade 15 kr. per person.

Något egentligt högt liv förde Örebro-officerarna icke. Ej heller officersmatlaget på hotellet, men då och då kostade det på sig en bättre middag, som avåts i enskilt rum. Dilla julafton firades alltid med julklappar med vers, som givetvis skulle ha kunnat tävla med "Olles med vers" prestationer i Svenska Dagbladet för några år sedan. Så småningom skingrades officersmatlaget. Skogsstaten flyttade norrut. En fick kommendering, en gifte sig och de övriga, utledsna på att titta och välja på193

matsedel, knacka på vaktmästare, betala rockpengar m. m. satte egna hushåll samt försvunno för alltid från Örebro stora hotell.

Den medelstora staden har i våra dagar råkat i ett visst vanrykte. Den anses vara tråkig. Om den är det, vet jag icke. På min tid fann jag den icke så. Där rådde då alltid trevnad, förnöjelse och glädje i de familjer, där jag hade nöjet att umgås. Från mina Örebro-år medför jag endast ljusa och glada minnen.

BUNKALAGET. "Tack för att vi icke fingo se våra bravader på filmen".

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på http://runeberg.org/forstakm/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på https://arkivkopia.se/sak/runeberg-forstakm.

Filen skapad 2018-12-17 11:03:23.862462